şiirin doğası

şener aksu

şiirin doğası
şener aksu

1.basım
ekim 2014

ısbn
978-605-4651-42-9

yayın yönetmeni
ş.a

dizgi ve kapak tasarımı
seda karaoğlu

kapak fotoğrafı
uğur tolga aksu

baskı
aydili reklam ajansı
turgut reis cad. 16/1 mebusevleri
tandoğan - ankara

iletişim
0312 221 06 38
info@armoniaajans.com

aydilisanat yayınları 43

şiirin doğası

şener aksu

içindekiler

ilk söz
1-herkes şiir yazabilir
2-şiir tanımlanabilir
3-şiirbilim kurulabilir
4-şiir eleştirilebilir
5-şiir öğrenilebilir
şiirin nesi öğrenilebilir
dize oluşturma teknikleri
1.uğrak; *"çağrışım"*
2.uğrak; *"sözcükten sözcüğe"*
3.uğrak; *"kendi dilini kurma"*
4.uğrak; *"sözcüklerle tanışma"*
5.uğrak; *"dize kurma"*
6.uğrak; *"öbek tasarımı"*
7.uğrak; *"bütünlük arayışı"*
8.uğrak; *"dilin kolaylıklarından arınma"*

6-şairin doğası anlaşılabilir
şairliğin uğrakları
çıraklık
kalfalık
ustalık
şairliğin zorluğu

7-herkes kendi şiir yolculuğuna çıkabilir
söz mülkiyeti
kıyıda köşede kalmak
hayal kırıklığı
ikinci tekil şahıs
dergiler
şiirin yararı

şiir yolumun çiçekleri
felsefeciden şair olur mu
ben mi dönüştüm şiirim mi
şiir halleri
benim şiir pencerem
son söz

ilk söz

Bu kitap, ömrünü şiirle geçirmiş birinin vefa borcu olarak görülebilir. Böyle görülmesini de isterim. Şiire bulanmış herkes hak verir ki, şiir insanın kendi evrenidir, kendi evidir. Bu paralel evren, dışsal olana yalıtık değilse de kendi yasalarına sahiptir. Orada insan kendindedir, kendidir ve elbette kendi bilincindedir. Şiir içselliğin dili olmakla, dışsallığı da dengeleyen merkezdir. Bu yüzden hayatın birçok gerilimli açmazının uzağında, kendimi kendimde bulduğum yerdir şiir. İşte bu nedenle bu kitap, şiire küçük bir teşekkür niyetidir.

İnsan yalnız doğar ve elbette yalnız ölür. Ancak geçirilecek koca bir ömür var ortada. Bu ömür nasıl taşınacaktır, bu ömre nasıl katlanılacaktır? Zihin gelişmediğinde, içgüdülere ve verili olana teslimiyet işi kolaylaştırabilir. Bunu yapanlar da vardır, sorulardan kaçanlar, bilmekten utananlar… Ancak ne olmuşsa olmuş, ben verili olanın dışına düşmüşüm; sorgularım, bilmek isterim, anlamak isterim… Elbette anlaşılmak da isterim. Ne var ki, *"hayatın rengi saf hüzün"* ve *"bilmek tutar beni"* bir yandan, bir yandan yüreğimi kanatır anlaşılamamak…

Bir kamp gecesinde, *"İnsan için hayatta en zor şey nedir"* diye tartışıyorduk. Ben hiç tereddüt etmeden *"anlaşılamamak"* dedim… Tartışma uzadı gitti ama benim düşüncem değişmedi. Anlaşılamamak geri kalan her şeyi bozar, yaşamı çekilmez kılar. Önünde sonunda ilişkisel bir varlığız ve başkalarıyla

birlikte yaşarız. Başkaları yoksa her zaman az, her zaman eksiğiz. Bu yüzden toplumlar suçladığı üyelerini, başkalarından yoksun bırakmayı bir ceza yöntemi olarak görmüş, zindanlar örmüşlerdir. Anlaşılamamak da bir hapishane, dönüp durup kendi duvarlarına tosladığın koca bir tutsaklık…
Anlaşılmamanın iki nedeni var. Birincisi, yetersiz bilinçlerin çıkmaz sokağı. Anlaşılamayacak kadar zihnin bulanıklaştığı bir uğrak. Kendini anlamayan, varlığın doğasını anlamayan ve aklın yasalarına göre düzenlenmemiş bir bilincin anlatacakları da bulanık olacaktır. Bir sistematiği olmadığından karmaşık bile sayılmaz, düpedüz kargaşıktır. Hiçbir kargaşa anlaşılmaya açık değildir. Bu yüzden yetersiz bilinçleri anlamak güç. Aklın yasalarına uyarsız çünkü… Anlamayan şüphesiz ki anlatamaz, dolayısıyla anlaşılamaz da… Anlaşılamadığını gören eksikli bilinç, genellikle çevresine küsecek ve içine kapanacak. Sorgulamaya yetkin bir bilinci olmadığından, sorunun kaynağının kendi olduğunu göremeyecek ve duygusal bir tepkiyle başkalarını suçlayacaktır. İşte bu eğilim anlaşılamamanın içsel kaynağı ve çözümsüzlüğüdür.

Anlaşılamamanın ikinci nedeni dışsaldır. Zihnini aklın yasalarına göre düzenleyen yetkin bilinçler, kendi ilkeleriyle var olduğunda, yetkin olmayan bilinçlerce kavranamayacaklardır. Yetkin olmayan bilinç sorgulamaz, nedenleri aramaz, sadece kendi önyargılarına uyup uymadığına bakar ve yargılar. Kendi ilkeleri olmadığından toplumun verili değerlerini tabulaştırmıştır, onunla yaşar. Toplumun dokusuna eksikli bilinçler daha uyarlıdır, benzeşiklikler içinde herkes birbirini onar. Ama yetkin bilinç nedenleri arayacak, aklın yasalarına göre sorgulayacaktır. Bu yüzden yetkin bilinçler genel olarak çevrelerince anlaşılamaz ve dışlanırlar. Yetkin bilinç anlaşılamadığında, o da kendi içine döner ama kapanmaz. Anlaşılamamasının nedenini sorgular ve nedenlerini araştırır.

Yetkin bilinçlerin anlaşılamaması toplumun dokusu açısından doğaldır, toplum dışı kalmaları da doğaldır. Bu durumda yetkin bilinç içine kapansa da eksikli bilinç gibi duygusal tepki vermez, nedenleri araştırır ve çözümlere yönelir. Yetkin bilinç içe döndüğünde şiire de dönmüş olur. Şiirin penceresi sadece içe değil, dışa da açılır. Yetkin bilinç bunu görür; şiirin ikliminde anlaşılamamanın çözümünü mutlaka bulur …

Anlaşılmak isteyen yetkin bilinç, kendi benzerlerini arayacaktır. Bu arayış rastlantısallığı da barındırır, karşılaşıp karşılaşmak arayanın elinde değildir. Bir başka çözümse çevresindekilerin bilinçlerini yetkinleştirmesine yardımcı olmaktır. Bu emek ister ama daha kalıcı bir çözümdür. Ben işte bu yolu seçenlerdenim. Bu kitabın içeriğini oluşturan birçok çalışma bu tercihten doğmuştur. Çevremin gelişmesi benim de yaşama yerleşmemi sağlayacak, bunu biliyorum. Bu nedenle kim kendini geliştirmek için yardım istese veya ne zaman gelişmeye açık bir zihin görsem, elimden gelen yardımı sevinçle yaparım. Bu kitap da bu tutumun deneyimlerini taşır içinde.

Yardım, tehlikeli ve karmaşık bir ilişki bütünüdür. Bir insana yapılacak en iyi yardım, yardım istediğinde bulunduğunda yapılandır ve onun gelişmesine katkı sağlayandır. Bu hiç de kolay değildir, çünkü insan ilişkisel bir varlıktır ve yardım tehlikelerle doludur. Yardım, yardımı yapan için olumsuz sonuçlar üretecektir. İlki, yardım yapılan, kendinin iyi haline geldiğinde, ne zaman yardım yapanı görse, kendi eksikli halini, yardıma muhtaç halini anımsayacak ve bu nedenle o halinden hoşlanmadığı ölçüde yardım edenden hoşlanmayacak hatta belki nefret edecektir. Elbette bu yardımla başlayan bağın koptuğu durumlarda geçerlidir. Bazen yardım edenle yardım alan arasında bağlar çok güçlü kurulur ve kopamaz. Bu durumda

da bağ, hem yardım edenin hem yardım edilenin kendi olmasının önüne engel çıkaran bir zorunluluğa dönüşebilir.

Yardımın bir başka zorluğuysa statü oluşturmasıdır. Doğası gereği yardım edenle edilen arasında dengeler bozulur. Bu durum, Hegel'in köle efendi diyalektiğinin ruhsallığını da barındırır. Bu durumda yıkıcı tehlike, yardım edenin yanılsamalı algısıdır. Yardım eden bu statüyü içselleştirirse, yardım edilen ömür boyu onun 'yardım' ettiği biri olarak kalacak ve asla kendine eşit bir kişi olamayacaktır. Bunun doğuracağı beklentiler de gerilim doğuracaktır.

Yardımın sonucu bakımından da tehlike vardır. Birine yardımın en uyarlı hali, onun *"en iyi kendi"* olmasına yol açmaktır. Ancak yardım edenler, yardım edilenlerin *"kendilerine"* benzemesini en iyi olarak görecek biçimde yanılabilirler. Bu yanılgı ilişkiyi yardımdan çok, kişilik egemenliği ve kendileştirme sürecine götürebilir. Yardım alan için de zorluklar vardır, yardım edenin ülküleştirilmesi, kusursuzlaştırılması gibi yanılsamalar içerebilir. Bu nedenle en iyi yardım, unutulmaya açık yardımdır yahut bu kitap gibi öznesinden bağımsız kalan yardımdır.

Başkalarına yardım ettiğimi gören bir şair arkadaşım, neden böyle yaptığımı sorguladı ve bana dedi ki: *"Onlara yardım edersen, onlar yükselir seninle eşitlenirler..."* Aslında tam da öyle olmak isterim, herkesin eşitlendiği bir dünyada yaşamak isterim. Bu yükselme alçalma, bu sınıflama yanılgısından kurtulmaktır niyetim. Herkes şiire bulaşırsa orada anlaşılamamazlıklar da biter. Herkes en iyi kendi olur ve kendi olunca da başkalarıyla daha iyi olur. Eğer anlaşılamazsam bu dünyaya bırakılmış bir yabancı gibi, sürgün gibi yaşar ve dünyayı bir sürgün gibi terk ederim. Kimi intiharların sırrı burada gizlidir. Bu şair arkadaşım gibi olanlar, sanıyorlar ki çevreleri aşağıda olursa, kendileri yüksekte

kalacak. Oysa başkalarının onlardan aşağıda olması nedeniyle doğan oran değildir yücelik, yücelik kendini gerçekleştirmektir. Kendini gerçekleştirmek kendini tanımak, varlığı tanımak ve dünyaya yerleşmekle olur. Bu yüzden yüceliğin merkezi içseldir, başkalarıyla doğrudan ilgili değildir. Eğer yücelik, tanınan bir şey olarak değerli olsaydı, o zaman başkalarının köleliği üzerine kurulan efendilikle aynı şey olurdu. Oysa yücelik içseldir ve kendini dönüştürmeyi önceler.

Kendini dönüştüren şüphesiz çevresini de dönüştürür. Bunu elbette bilgiyle yapar ve bilgi kimsenin malı değildir, nasıl renkler kimsenin değilse… Bilgi, varlığın yasaları ve zihnin koşullarından doğmuştur; bir kişiye özel değildir, bir kişi için var olmamıştır. Bilmek bu yüzden bir statü oluşturamaz, isteyen ona ulaşabilir. Tıpkı yaş gibi, yaşlılık bir kişinin kendisiyle ilgili değildir, her insan yaşlanabilir… O halde her insan bilge olabilir.

Gençliğimde, sorularıma yanıt vermeyen, kendini beğenmiş, kendini bizden üstün gören birçok şairle karşılaştım. Oysa o sorulara yanıt verseler, ben daha kolay kendim olurdum ve onlara daha çok saygı duyardım. Sanırım bu bilgi cimrilikleri, bu seçkinci tutumları onları daha da yalnızlaştırmıştır. Ben böyle olmak istemedim, bildiğim ne varsa, isteyen kimse ona cevap vermeyi bir insanlık sevinci saydım. Bundan onur duyuyorum. Bu kitap da bu onurun birikiminden doğmuştur. Bu yüzden onurla yazdım, başına her oturduğumda onurla yazıyorum. Umuyorum ki en az bir kişi *“kendinin en iyi olma”* yolculuğunda bu kitaptan esinlenecek… İşte bütün umudum budur, bunun için uğraşıyorum.

Şiir önünde sonunda insanın kendisiyle ilgilidir, özeldir. İnsan ne kadar kendine yabancılaşsa da şiir onu kendine getirecektir. Bu yüzden herkesin şiir yazabilmesini isterim. Bu kitabı okuyan en

az bir kişinin şiir yazmayı deneyeceğinden eminim. Bu yüzden kitap, şiir estetiğinin yanı sıra *"dize oluşturma teknikleri"*ni de içerir. Yaşamda karşılığı olmayan birikimler zihnimize yüktür, bu kitabın yazgısı öyle olsun istemedim. Şiirle ilgili daha önce yazılmış, daha önce bilinmiş şeyleri yeniden yazmak da istemedim. Onları işaret etmekle yetindim. Biliyorum ki ilgi, araştırmayı doğurur ve isteyenler o bilgilere de kolaylıkla ulaşırlar.

Şiirde içerik biçim ilişkisi üzerine çok durulmakta ve bu doğal. Öyle ki biçim içeriğe uymayınca çok iğreti duruyor. Bu yüzden bu kitabı ikinci kez yazdım, evet, iki yıl önce bu kitabı yazdım ama okuyunca, ne dilini, ne kurgusunu şiirin doğasına uygun buldum. Öğretici ve akademik bir dil, kaskatı bir kurgu ve şiire hiç yakışmamış bir tasarım… Sonra onu terk ettim. Bu yeni biçim ve dil içime sindi. Sorularla bölümlere ayırdım, kendi deneyimlerimi kattım. Elbette burada yazmadığım birçok deneyim ve konu var ama güzellik bütünlükten doğar ve bir kitabın da hacmi var. Bu yüzden yedi bölüme ayırdım. Yedi sayısını hep sevmişimdir. Umuyorum ki destanlardaki yedi kapı gibi her biri okuyucuya esin kaynağı olur.

1-herkes şiir yazar

"Herkes şiir yazar", bu belirlemeye yürekten inanıyorum. Ancak inanmak, bu belirlemenin gerçek olduğuna yönelik sadece ruhsal bir kabuldür. Oysa ben bir şeyin gerçek olduğundan emin olmanın üç uğraklı bir yöntemi olduğunu varsayarım. İlk olarak o şey aklıma uymalıdır. Aklımın yasalarına ters düşen bir şeyin gerçekliğinden söz edemem. Aklın yasalarına uygunluk, aklın yasalarına göre düzenlenmiş her bilinç için uygunluk demektir. Demek ki başkaları için de gerçek olmanın ilk yolu budur. Eğer herhangi bir bilinç aklın yasalarına göre düzenlenmişse, belleğindeki kavramlar veya fikirler birbirleriyle çelişik olmayacaktır. Kavramların ve kavram ilişkisi olan fikirlerin uyumu bizim için ön kabuldür. Bu tutarlılık, bilginin gerçekliğinin kabulü için zemin oluşturacaktır.

Bir şeyin gerçek olduğunu kabul etmem için, o şeyin aynı zamanda yaşamda karşılığının olması gerekir. Varlıktan pay almayan bir şey gerçek olamaz. Üstelik bilincimizin ve aklımızın da kaynağı varlığın doğasıdır. O halde bizim dışımızda bir şeyin var olduğunu kabul etmek için, onun varlığın doğasından pay aldığının ayrımına varmak gerekir. Varlığın doğasından pay almış bir şeyin ancak gerçek olduğu söylenebilir. Demek ki sadece aklımıza uygun olması bir şeyin gerçek olması için yeterli değildir. Aynı zamanda varlığın doğasından pay alması, daha kolay bir söylenişle, yaşamda karşılığı olması gerekir.

Bizden bağımsız olmayan bir şeyin nedenlerinin ayrımına

varmakta zorluk çekeriz. Nedenlerini bilmediğimiz bir şeyin gerçekliği şüpheli kalacaktır. Nedenlerini bilmiyorsak, onu bütünselliği içinde kavrayamaz ve dolayısıyla bilemeyiz. Demek ki bizden bağımsız olarak yaşamda karşılığını görebildiğimiz bir şey, nedenlerinin ayrımına varabildiğimiz bir şeydir ve bu bir şeyin gerçekliğini kabul etmemizin ikinci koşuludur.
Son olarak sadece bir tek öznenin bilincini merkez alan etkinlikler yanılgıya açık olduğundan, bir şeyin akla uygunluğu ve yaşamda karşılığının olduğu konusunda bir başka öznenin daha onaması gerekir. Eğer aklın yasalarına uygunsa, aklın yasalarına uyarlı olan bir başka bilinç için de uygun olacak; o da akla uygunluğunu onayacaktır. Eğer yaşamda karşılığı varsa, bu durumda sadece nedenlerinin ayrımına başka özneler de varabilecek; böylece yaşamda karşılığının olduğuna ikna olacaktır. Bir şeyin gerçekliğine böyle emin olunabilir. *"Herkes şiir yazar"* belirlemesinden de ancak böyle emin olabilirim.

Peki "Herkes şiir yazar" önermesi akla uygun mu?

*"Herkes"*ten söz edildiğine göre şiir yazamayan ya da söyleyemeyen bir kişi bile olsa bu önerme şüphesiz geçersiz olacaktır. Hem herkesi kapsayacak bir yargıda bulunup hem de istisnaları kabul etmek aklın yasalarına aykırıdır. Şiirin her insana içkin olduğunu akılla onamak gerekecektir. Demek ki bu önermenin akla uygunluğu tartışması öncelikli bir iştir.

Şiir yazmayan ya da şiir söylemeyen bir insan olabilir mi? Bu soruyu sorduğumda, her zaman öncelikle aklıma *Aziz Nesin*'in, *"Türkiye'de her üç kişiden beşi şairdir."* sözü gelir. *Aziz Nesin*'in bunu, şiir yazanların çokluğu ve buna karşılık şiir okuyanların azlığı üzerine söylediğini anlatırlar. Bu önermede ince bir alay var şüphesiz ama daha çok kültürel, yerel bir belirleme olduğu da ortadadır. Dolayısıyla bir belirlemeden çok bir nitelemedir ve temel önermem için bir tartışma zemini değildir. Bu önermeyi en baştan yeniden ele almam gerekir.

Herkes şiir yazar dediğimde her insanı belirlemiş oluyorum. Bu durumda sadece Türkiye'de yaşayanları değil, bütün dünyada yaşayanları ve yaşamış olanları ve hatta yaşayacak olanları kastediyorum. Böylece kaçınılmaz olarak yeni bir tartışma başlıyor; insan nedir ve neden şiir onun doğasına içkindir?
İnsan nedir?

Bir insan olarak, insana dışsal kalamayacağım için, akıl yürütmemin sakıncalarını biliyorum. Buna karşın, *"insan"* kavramını tartışmaktan da geri durmayacağım. Bir bilinç varlığı olarak diyebilirim ki bir şeyin varlığını anlamada en güveneceğim şey akıl ve akla dayalı etkinliklerdir. Varlığın doğasıyla aklın doğası arasında bir ilişki olması gerekir. Öyle olmasa, bilmek olanaksız olurdu. Bu nedenle akla uygunluk varlığın doğasına uygunluk için bir ön ölçü olmalıdır. Akla uygun olmayan, akılla apaçık kavranmayan bir gerçeklik bizim için bulanık kalacaktır. Akıl bilincin etkinliği olarak kavramlarla iş görür ve her kavram varlığın doğasının zihnimizdeki karşılığıdır. Kavramların içeriği ve sınırlarını net belirleyebilirsek, kavramın simgelediği gerçekliği de apaçık kavrayabiliriz. O halde insan kavramını netleştirmek, insanı anlamak, onun doğasını kavramanın da ön koşuludur.

"İnsan" dediğimde hangi gerçekliği söylemiş oluyorum? İnsan dediğimde, bir canlıdan söz ediyorum öncelikle. İki kolu, iki ayağı, gözleri... vs. bütün ayrıntılarıyla bir canlı bedenden söz ediyorum. Ancak bedenini tanımakla insanı tanımlamış olamıyorum çünkü bu bedene yakın olan birçok başka canlı var ve bu belirleme insanı anlamam için yeterli değil. İnsan aynı zamanda toplumsal bir canlı, dolayısıyla ilişkisel bir varlık. Bu tanımlamaya da başka toplumsal ve ilişkisel canlılar girebilir ve bu nedenle yine apaçık bir belirleme yapamamış oluyorum.

İnsan aynı zamanda araç kullanan bir varlık. Bu yanıyla öğreniyoruz ki insandan başka canlılar da araç kullanıyor; bazı primat türleri ve kargalar gibi. İnsan bu belirlemelerin yanında, konuşan bir canlı. Ne var ki yunuslar dahil bir dile sahip başka canlılardan rahatlıkla söz edilebiliyor. O halde insanı onlardan ayıran başka özellikler aramak gerek.
İnsan, diğer bütün canlılardan birkaç yönüyle ayrılabilir. Bunların ilki üç zamanlı zihin yapısıdır. İnsan geçmişi anımsar, bugünü yaşar ve geleceğin farkındadır. Belleği, yaşananları ve varlığın deneyimlenen doğasını taşır. Bu yüzden bir bellek varlığıdır da diyebiliriz. Bellek öncelikle bir birikimdir, süreç içerir ve bu yüzden insanın bir toplam olduğu söylenebilir. İnsan şüphesiz ki geçmişinin toplamıdır, sadece geçmişinin de değil elbet, çevresinin de toplamıdır... Çevre, yan yana dizili olan şeylerin kavramıdır. Dolayısıyla mekansallığı imler ve bugünle ilgilidir. Çevre dendiğinde insanla ilgili her şeydir; insanın doğasıyla ilişkili her türlü doğa... Canlı,cansız, düş, düşünce, kavram... Dünü belleğinde biriktiren, bugünü algılayan insan geleceğin de farkındadır. Bu trajik bir ayrımdır çünkü kendisinin de bir gün öleceğinin ayrımında demektir. Öleceğini bile bile yaşayabilmek oldukça ağırdır ve bu ağır son, ne kadar ertelense ne kadar görmezlikten gelinse de insanın açmazıdır. Bu yönüyle bakıldığında insan trajik bir varlıktır. Gerilim içindedir ve her an dengesi bozulabilir.

İnsanın yaşamsal trajedisi bununla da bitmez; insan öleceğini bile bile değerler üretir ve yaşamı bu değerlerle sürdürür. Bu yanıyla insana değerler varlığı diyebiliriz. Söz konusu değerler doğal dünyanın değildir, insansı dünyanın gerekleridir. Öyle ki her doğan, bu değerler iklimine doğar ve doğduğu yerin izini taşır. Buna karşın verili olanla yetinmez, yetinemez. Varlığın değişimi içinde bulduğu kendini, değişimin koşullarında dönüştürmek zorundadır. Dolayısıyla insan için, kendini dönüştüren ve

kendini yeniden kurabilen de diyebiliriz. Verili olanla yetinmeye eğilimli olanlar olsa bile kendini dönüştürme isteği insanın temel eğilimlerinden biridir. Var oluşundan doğan gerilimler de, varlığın doğasındaki değişimler de bunu zorunlu kılar.

İnsanın diğer canlılardan bir başka farkı da simge yaratıp paylaşmasıdır. Simge, doğal dünyanın dışında bir iletişim türüdür ve sadece insana özgüdür. Bir kuru kafa resminin üretilmesini ve resmin diğerlerine ilettiği çağrışımların bir benzerini doğada bulamazsınız. Doğanın dili kimyasaldır, daha çok kokudur ve koku bedenin devamıdır. Oysa insan, bedeninin dışına çıkmayı başarmıştır. Hem bedeninin hem doğal dünyanın dışında yeni bir doğa kurmayı başarmıştır. Dolayısıyla kendi doğasını da dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, bir bütün olarak türe özgüdür.

İnsanın bir bellek varlığı olması şiir açısından çok önemlidir. Bellek bir bağlaşımdır. Öyle bir bağlaşım ki hem dışsal olanların doğasının kavramlarını hem de dışsal doğaların bedenimizdeki etkilerinin düzen ve kavramlarını içerir. Başka doğalarla ilgili bilgiler zihnimize kavramlar olarak yerleşirler. Bu kavramların birbirleriyle bağlanımı ve ilgisi de tıpkı dışardaki doğaların bağlanımı ve ilgileriyle aynı yasaya dayanır. O halde belleğimizde, bedenimizin dışsal şeylerin doğalarıyla etkilenme düzeni ve bağları yerleşiktir. Örtülebilir, görünmeyebilir ama asla silinmez. Dışsal doğaların doğamızı etkilemesinin genel geçer kuralları vardır. Sözgelimi eş zamanlı etkilenimler birbirine bağlı olarak belleğe yerleşirler. Aynı anda, gördüğümüz bir kitapla duyduğumuz zambak kokusu belleğimize birbirine bağlı yerleşeceklerdir. Böylece o kitabı gördüğümüzde o zambak kokusunu anımsayabiliriz. Benzer şekilde zambak kokusunu duyduğumuzda da o kitap aklımıza gelebilir. Zambak ve kitabın doğalarının birbirleriyle hiç bağı olmamasına karşın, belleğimize eş zamanlı yerleşmeleri onları ilişki içinde tutmaktadır. Bu, şiirin insanın doğasındaki kaynaklarından biridir. Belleğin bu

bağlaşımsal doğasının kaçınılmaz sonucu, doğamızı etkileyen dışsal doğaların kendileri olmasa bile, onları düşlendiğinde de doğamızın tepki vermesidir. Bu durum, şiirlerin insan doğasını heyecanlandırmasının gerekçesini ortaya koyacaktır. Şiir yazmıyor olsa bile şiir okuyan yahut dinleyen birinin heyecanlanmasının, diğer bir deyişle kendi doğasının -*etkileyen dışsal varlık olmadığı halde*- etkilenmesinin nedeni de budur.
Bizi acıyla etkileyen bir varlığı, artık doğamızı etkileme olanağı olmasa bile etkiliyor gibi düşlemlediğimizde yine acıyla etkileneceğiz ve yine ondan nefret edeceğiz. Hatta eşzamanlı herhangi bir algıya bağlıysa ondan da nedenini bilmeden nefret edeceğiz. Örneğin, birinin kafasında kırmızı şapkayla birinin canını yaktığını düşünelim. Canı yanan, yani bütünlüğü parçalanan kişi, bunun kırmızıyla doğal hiçbir bağı olmamasına karşın, kırmızı gördüğünde canının yandığını anımsayacak ve dolayısıyla bu rengi sevmeyecek, ondan nefret edecektir.

Deneyimlerimizin ve eş zamanlı bağlaşımların bellekteki kaydı, şiirin insan türünün doğasının kaçınılmaz bir parçası oluşunun nedenlerinden biridir ve aynı zamanda şiir için bir olanaktır. Hem yazan hem okuyan için bu süreç, geçmişi yeniden duyumsamanın bir yolu olacaktır. Bu açıdan bakarsak, şiir geçmişe yolculuktur. Öte yandan belleğimizin doğası aynı zamanda, hiç yaşamamış olsak bile, yaşama olasılıklarının yaşanmış gibi duyumsanmasını sağlayacak olanaklar içerir. Buna göre; başka doğalarla ilgili bilgiler zihnimize kavramlar olarak yerleşirler ve bu kavramlar, dışsal doğaların birbirleriyle ilişkisel düzeni içinde belleğimize kaydedilirler. Bu ilişkisel düzen içinde deney yapmadan, sadece kavramların zihnimizdeki ilişkileriyle varlığın doğası hakkında yeni bilgiler edinebilir, yeni kavramlar üretebilir veya yeni kavram dizgeleri oluşturabiliriz. Felsefe bunu yapmaktadır.

Belleğimizin doğasının sonucu olarak biz aynı zamanda,

kavramların karşıladığı varlıkların doğasının bizim doğamız üzerindeki etkilerini de deneyim olmadan düşlemleyebiliriz. Böylece onların doğamızı etkilemelerini duyumsayabiliriz. Bu kavramların karşıladığı doğalarla doğamız hiç karşılaşmamış olsa bile sanki onlar bizi etkiliyor gibi duyumsayabiliriz. Başka doğaların doğamızı etkileme olasılıklarının keşfi, hem keşfeden özneyi heyecanlandıracak hem de bu olasılığın keşfinin şiiri başka öznelerin doğasını heyecanlandıracaktır. Türümüzde hiçbir birey diğerinin aynısı değildir ama tamamen de birbirinden bağımsız varlıklar değiliz; öyle olsa tür olamazdı. İnsan zihninin ortak özellikleri nedeniyle, bir öznenin farklı doğaların insan doğasını etkileme durumunu keşfetmiş olması, diğerlerinin bu keşfi duyumsamalarını sağlayacaktır. Öte yandan, sadece kavramların etkileme olasılıklarını keşfederek, hatta kavramların birbirleriyle ilişkisinin bizim doğamızı etkileme biçimini keşfederek, hem varlıkların doğasıyla hem de onların bizi etkileme olasılıklarıyla ilgili sezgisel bir bilme yaşarız. Bu nedenle şiir, felsefe gibi aynı zamanda bir bilme biçimidir; ama sezgisel bir bilme biçimidir, kavramsal bir bilme biçimi değildir.

Eğer bellek, dışsal olanların doğasının bağlaşım ve ilgisiyle aynı yasaya göre oluşmuş bir bağlanım ve ilgiyse, o halde, dışsal olan doğaların benzerliklerine belleğimize işlenen kavramların benzerlikleri de uygun düşecektir. Herhangi bir insan, kavramlar arasındaki dışsal olanın doğasına uyarlı benzerlikleri kurarak veya keşfederek ya belleğimizin yeni bağlanımlarının örülmesini sağlar ya da daha önce örülmüş olanları canlandırır. Eğer bu bağlar, insanın deneyimleri içindeyse bir anımsama heyecanı oluşturur. Öte yandan insanların belleklerinin yasaları aynı olduğuna göre, ortak bir deneyim yaşamamış olsa bile bellek böyle bir olasılığa uygundur. Dolayısıyla bir başkasının belleğinde kurulmuş bir bağla karşılaşan biri, kendi deneyimi gibi bunu heyecanla karşılayacaktır. Bunu her insan yapabilir, çünkü her insan bellek varlığıdır ve belleğin doğası ortaktır. Bu nedenle

düş kuranlar, dışsal doğalar olmasa bile sanki onlar varmış gibi bir evren oluşturup coşkulanabilmektedirler. Kurdukları bu düşü biriyle paylaştıklarında bazen onlar da aynı heyecanı yaşayabilmektedir. Ben küçükken arkadaşlarıma kurduğum düşleri anlatırdım, onların gözlerindeki ışıltıyı gördüğümde bu heyecanı hisseder, yeniden düş kurup anlatmak için coşkulanırdım.

Şiirin büyülü yanı da buradadır; belleğin örgüsü yeni bir doğadır ve varlığın doğasında ilişkisiz olan şeyler için burada yeni bağlar kurulabilir. Bu bağlar, belleğin doğasına, dolayısıyla varlığın doğasına da uyarlı olmalıdır. Her iki doğanın kesişimiyse dildir. O halde şiir, dilin ilk biçimi ve dilin temelidir. Bu temel dil çocukluğumuzda bize içkindir ama koşullar gereği örtük kalabilir, yahut koşullar ortaya çıkmasına olanak sağlamayabilir. Çevresel nedenlerle herhangi bir kişinin kendine dönüş kapıları kapanmış olsa bile ergenlikte bu kalıplar kırılır ve yeniden kendi derinlikleriyle karşılaşır. Bu dönemde herkesin şiir yazmaya yahut yazılan şiirleri okumaya yönelmesinin gerekçesi, dışsal kalıpların artık doğasını taşıyacak gücü kalmamasıdır. Bazı insanlar şiiri canlı tutmaya eğilim gösterir bazıları göstermez ama hepsinde şiir, dilin zemini olarak vardır. Şiir yazanlar iç ve dış dengesini kurmakta zaman zaman zorlansa da bu olanağa sahiptirler. Duydukları yaşamsal pekinlik, kendilerini tanımalarından doğar. Şiir yazan kendi iç evrenini keşfetmekle kendini tanır, insanı tanır. Bu tanıklığın izlerini taşıyan şiirlerle karşılaşanlar da kendilerini tanıma olasılıklarını bulurlar. Denilebilir ki şiir söyleme ya da yazmanın ödülü kendini tanıma, kendinden pekin olma ve insanı kavramaya yönelik tanıklıktır. Aynı zamanda şiir yazan, kendi varlığında, içsel olanla dışsal olanın birliğini keşfedecektir. Bu keşif, hayata zihinsel yerleşmenin de ön koşuludur. İçimiz sandığımızdan büyük bir dünyadır ve keşfedilecekler insan yaşamının bütün olasılıkları kadar çoktur.

Beş temel duyargacımızdan her an algılar geldiğine, hatta sinir hücrelerimizin her biri de algıya açık olduğuna göre, bu algı birikimini bilincimiz kaldıramayacak ve birine yönelip ona dikkatini verdiğinde diğerlerinin bedenimiz üzerindeki etkilerini bilinçaltına itecektir. Bu durumda bedenimizi etkileyen birçok şeyin arasındaki rastlantısal bağlar da belleğimize kaydedilecektir. Bu kaydın olasılıklarını bilmekle, rüyalarımızda dile gelen simgesel bağları, kavramlar arasında olası ilişkiler kurarak oluşturacağımız simgelerle yeniden açığa çıkarabiliriz. Şiir tam da bu işi yapar ve tasarlanmış bir biçimde düş görmemizi sağlar. Bedenimizin aynı anda etkilendiği birçok dışsal doğanın kavramları arasındaki bağları keşfettiğimizde ruhumuz heyecanlanır, o ilk zamandaki belleğimize kaydedilmişliğin getirdiği tazeliği yaşar. Nasıl herkes rüya görüyorsa, aynı şekilde herkes bilinçli görülen düş kurabilir, yani şiir de yazabilir veya söyleyebilir. Düşle şiir arasındaki ince çizgi sadece bilinçli olup olmamakla ilgilidir. Dolayısıyla her insanın doğası kaçınılmaz olarak şiire açıktır.

Şiirin ruhumuzdaki karşılığının bir başka zemini de insan yaşamının trajik duygusuna denk düşmesidir. Sürekli bütünlüğü arayan doğamız, koşulları gereği her an gerilim içinde parçalanmayla karşı karşıyadır. Öncelikle, ilişkisel bir varlık olduğumuzdan kendimiz ve başkaları arasındaki dengeyi kurmak her zaman olanaklı değildir. İkinci olarak, her an öleceğimizi bilirken ölmeyecekmiş gibi yaşamak ikilemini yenmek kolay değildir. Bir başkası da, geçmişi sırtımızda taşımamız ve onun baskısı altında bugün ve geleceğe tutunmamızdır. Bu çapraşıklık içinde denge kurmak ve acı duymadan yaşamak olanaksızdır. Bu yüzden şiir insanın bilme yetisinin de doğal sonucudur, çünkü bu acıyla baş etmenin yollarından biridir.

Doğamız kaçınılmaz olarak bütünlüğü, dengeyi ve bize haz

veren şeyleri arzulayacaktır. Yaşama sevincimizin ve etkinlik gücümüzün kaynağı budur. Peki, geçmişte yaşanan acılarla bu nasıl olanaklı olacaktır? Doğamız bir kez acı duyarak etkilenmişse onu anımsamak da bizi acıyla etkileyeceğine göre bundan nasıl kaçınılabilir? Tümden unutmak belleğimizin doğasına ters olduğuna göre, çeşitli çağrışımlarla bu acının yeniden karşımıza çıkması pek olasıdır. Dolayısıyla unutmaya çalışmakla geçmişteki parçalanmışlıklar, acılar ortadan kaldırılamayacaktır. Bu yüzden insan, onları çözmek zorundadır. Bu çözüm ya bizi acıyla etkileyen her neyse onu ussallaştırmakla ya da güzelleştirmekle olur. Ussallaştırmak ruhbilimin alanına girer ama güzelleştirme şiirle olasıdır. Arınma denilen şey de budur. Bizim doğamızı acıyla etkileyen bir ilişkiyi anımsayıp onu şiirle güzelleştirirsek, belleğimiz bu yeni durumu kaydedecek ve bir daha bu durum anımsanınca, güzelleştirilmiş halinin çağrışmasına olanak sağlayacaktır.

Şiirin insanın bir bellek varlığı olmasının doğal bir sonucu, hatta dilin kaynağı olduğunu söyleyebiliriz. O halde insan bir bellek varlığıysa, insan denince aynı zamanda bir bellek varlığından da söz ediyorsak, o halde şiirden de söz ediyoruz demektir. Bunu kabul etmeyenler de vardır. Bunlardan biri, kendini tarih biliminin kurucusu olarak gören Vico'dur. Ona göre doğasında şairlik olmayan kimse şair olamaz. Oysa Vico da insanın bir bellek varlığı olduğunu görmeye eğilimlidir ve özellikle çocukluk döneminde belleğin kuvvetli olduğuna, dolayısıyla hayal gücünün canlı olduğuna işaret eder. Dünyanın çocukluk dönemlerinde şair ulusların yaşadığını savunur ve şiiri taklitten başka bir şey olarak görmez. Bu taklit belirlemesi ilk çağ düşünürlerine kadar gider. Buna karşın Vico da benim gibi, bütün sanatların temelini şiir olarak belirlemekten de geri durmayacaktır.

Öncelikle şiir bir taklitse ve taklit de bütün insanlara içkinse şiir

de içkindir, doğalarının zorunlu bir parçasıdır diyebiliriz. Peki taklit bütün insanlara içkin midir? Elbette bu apaçık ortadadır. İnsanın en ilkel öğrenme yollarından biri taklittir. Öte yandan, belleğin bütünlüğüyle hayal gücü arasında bir ilişki varsa demek ki şiirle de bir ilişki vardır. Bu durumda çocukluk döneminde herkesin hayal gücü vardır dendiğinde, herkesin şiire yatkınlığı vardır diye anlıyorum; çünkü hayal gücüyle yapılan, kavramların temsil ettiği gerçeklik arasında deneyimlenmemiş olasılıkları keşfetmektir. Bu keşif, şiirin etkinliğinin de bir parçasıdır. Düşte dilsel bir tasarım olması gerekmez, ama dilsel bir tasarıma döndüğünde her düş şiire dönecektir. Bazılarının bu tasarıyı yapıp sürdürmesi bazılarının yapmamasıysa koşullarla ilgilidir. Özellikle de çocukluk döneminde insan, öznesi dışsal koşullara karşı henüz merkezi bir kurguya sahip değildir ve kendi öznelliğinin bilincinde olmadığı için edilgendir. Bu nedenle de dışsal koşullar belli olabilirlikleri daha güçlendirirken insanın belli olabilirliklerini köreltebilir, güdükleştirebilir.

Sözgelimi her insan koşucudur, böyle bir olabilirliğe sahiptir ama koşmanın gerekmediği yerde bu olabilirlik körelecektir. Buna karşın yine de şu ya da bu şekilde her insan koşabilecektir. Kimilerinin daha hızlı koşuyor olması diğerlerinin koşmadığı anlamına gelmez. Bu şiir için de geçerlidir. İnsan bir bellek varlığı olarak şiir söyleme veya şiir yazma olabilirliğine sahiptir. Ama bunu koşullar köreltebilir veya öne çıkarabilir. Öte yandan yine de herkes her koşulda tıpkı koşması gibi şiir söyleyebilir ya da yazabilir. Herhangi birinin *Usain Bolt* gibi koşamadığı için *"koşamaz"* diye nitelendirilmesi çelişik olacaktır. Koşarım ama onun kadar koşamam. Tıpkı bu örnekte olduğu gibi *Nazım Hikmet Ran* gibi şiir yazamadığımda şiir yazamadığımın söylenmesi de akla aykırı olacaktır. Yazarım ama onun kadar etkili yazamam. Herhangi biri de yazar ama hemen içinden *Nazım Hikmet Ran* ustalığında bir şiir çıkması beklenemez.

"Herkes şiir yazar" belirlemesi; insanın bir bellek varlığı olması, ölümünün ayrımında olması ve kendini anlamaya yönelik eğilimi nedeniyle akla uygun bir önermedir. Ancak bu tartışma herkesin şiir yazabileceğine emin olmak için yeterli değildir. Herkesin şiir yazabileceğinin yaşamda da karşılığı olması gerekir.

İlk kitabımı yayımladığımda bir radyonun konuğu olmuştum. Söyleşi sırasında sunucu bana: *"Neden şiir yazıyorsunuz"* diye sordu. Bu soruyu anlamamıştım, çünkü ben çocukluğumdan beri şiir yazdığımdan, şiir yazmak bana doğal geliyordu. Bu yüzden pek yapmadığım biçimde sorusuna: *"Siz niye yazmıyorsunuz"* diye karşılık verdim. O günden sonra insanlar neden şiir yazmıyor diye düşünüp durdum. Benim şiir yazıp söylememe karşılık, az da olsa tanıdığım bazı insanların şiirden haz etmemeleri ve hatta şiiri alçaltmalarını nasıl açıklayabilirdim? Bu konuda birçok kişiyle görüştüm, okudum, düşündüm.

Kocaeli Üniversitesi'nde çalışmaya başladığım yıllarda *"şiir okulu"* adında bir birim kurulmuştu. Oradaki etkinliklere katılmış, hatta *"şiir ve felsefe"* dersi vermiştim. O okulla birlikte bu tartışma benim için daha da derinleşti. Tam bu dönemde bir grup öğrenci, üniversitenin kurduğu *"şiir okulu"* yerine kendilerinin yöneteceği bir şiir kulübü kurdular. Yasa gereği her kulübün rehber bir hocaya ihtiyacı olduğundan, onlar da beni belirlediler. Birlikte bir tasarı gerçekleştirdik ve şiir atölyesi kurduk. Bu çalışmalar sırasında hiç şiir yazmamış, şiir sevmeyen gençlere şiir çalıştırma olanağım oldu. Sonunda onların kolayca şiir yazdığını gördüğümde, *"Her insan şiir yazar"* belirlemesinin yaşamda karşılığını da görmüş oldum ve neden bazılarının şiir yazmadığını, ondan uzak durduklarını anladım. Şiiri alçaltanlar ve şiirden uzak duranların, eylem ve etkinliklerinin merkezi olarak içlerinden daha çok dışsal olanı önemsediklerini gördüm.

İnsan ilişkisel bir varlık ve sadece ilişkiler üzerinden kendini tanımladığında kendinin farklılıklarının önemi azalmakta, dolayısıyla insanlar kendilerinden uzaklaşmaktaydılar. Ayrıca şiiri önemsemeyenlerin yaşam koşullarında sıfatlar ve ilişkiler baskındı. Bu tür kişiliklerin bile ölüm karşısında veya aşık olduklarında şiire yakın durduklarını gözlemledim. Bu benim için umut verici oldu. Ama ne zamanki böyle birkaç arkadaşım şiir yazdı, işte o zaman *"Herkes şiir yazabilir"* belirlemesinin yaşamda karşılığını gördüm.

Bir süre sonra o topluluk dağıldı ve ben de *"şiir etkinlikleri birimi"*nde görev aldım. Bu görev sırasında 1.Ulusal Şiir Kongresi'ni topladık. Gördüğüm bütün şairlere bana sorulan soruyu sordum: "*Neden şiir yazıyorsunuz?"* ve gördüm ki şairler ne yapıp ettikleri hakkında derinlikli düşünmemişler. Ben de ne yapıp ettiğim konusunda pek birikimli değildim. O toplantıda da bulunan ve benim hocam olan Afşar Timuçin'in estetik çalışmalarına katılmaya karar verdim. Uzunca bir süre Afşar Hoca'dan estetik dersi aldım. Daha sonra *"şiir etkinlikleri birimi şiir atölyesi"ni* kurduk. Burada hem estetik, hem de şiir kulübü çalışmaları sırasında test ettiğim *"dize oluşturma teknikleri"* derslerini verdim. İnternet yaygınlaşınca işlerim kolaylaştı ve uzaktaki insanları da bu teknikle çalıştırma olanağına kavuştum. O sıralar üniversitede çalışma yaptığımız birim merkez kampüse taşınıp kentten uzaklaşınca, bu kez o çalışmalara katılanlarla birlikte Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği'nin bize verdiği bir salonda derslerimi sürdürdüm.

"*Aydili şiir işliği"* böyle başladı ve büyük bir topluluğa dönüştü. Bu sekiz yıllık süreç içinde derslere katılan birçok insan daha önce hiç şiir yazmadığı halde, şiir yazamayacağına yönelik önyargıya sahip olduğu halde şiir yazdı. Şiirler o kadar çoğaldı ki, önce "*şiir çırası*" adı verdiğimiz haftalık bir fanzin çıkardık. Daha

sonra "*aydilisanat dergisi"*ni yayımladık. Topluluk daha sonra dernek oldu, bir süre sonra dernekten ayrıldım. Benimle birlikte ayrılanlarla *"ay yüreğinde köz"* adını verdiğimiz aylık bir fanzin çıkarmaya ve şiirleri burada yayımlamaya başladık.

Bütün bu deneyimler, *"Herkes şiir yazar"* belirlemesinin yaşamda karşılığını bana gösterdi. Ancak bir özne olarak sadece benim akıl yürütmem yahut bu deneyimleri sadece benim elde ederek yaşamda karşılığını görmüş olmamın, bu önermenin gerçekliğinden emin olmamı sağlamayacağı ortadadır. Bir başkasının da bundan emin olması gerekir. Herkesin şiir yazabileceğini, aklıyla ve deneyimleriyle bunu kabul ettiğini rahatlıkla söyleyebilir veya örnekleyebilirim. Aydili sanat topluluğu ve bu topluluğun çevresindekiler kolaylıkla buna tanıklık edecektir. Zaten bunun böyle olduğunu, *"akademi gökyüzü"* ve *"aydili sanat"* dergilerine bakmakla herkes anlayabilir. Bununla ilgili çalışmalara katılan herkes tanıklık edebilir veya tuttukları defterleri kanıt olarak gösterebilirler.

O halde gönül rahatlığıyla diyebilirim ki *"Herkes şiir yazar"* ama aynı gönül rahatlığıyla diyebilirim ki herkes kendi şiirini yazar.

2-şiir tanımlanabilir

Doğduğum yaylanın yüksekliği iki bin beş yüz metre civarındadır. Hayvancılık yapan köyümüzde yarı göçebe bir yaşam vardır. Kışın köyde yahut mezrada kalırlar, bahar olunca aşağı yayla dediğimiz iki bin metre civarında yüksekliği olan bir yere sürüler götürülür, havalar ısınınca yukarı yayla denilen dağların zirvesine yakın bir platoda derme çatma dağ evlerinde kalınır ve sonbahara doğru bu göç geriye döner. Bu yaşam biçimi çok zordur, Artvin'in dağları sarptır, tehlikelidir, hayvancılık ağır bir iştir. Buna karşın bu hayat biçiminde şiir vardır. Kadınlar mutlaka mani bilir yahut söylerler. Bazı erkekler bellekten şiir söyler, bazıları yazar. Hatta *Mustafa Amca* gibi olanlar cebinde küçük şiir defterleri taşır.

Ben yaylada doğdum ama kısa zaman sonra ailem Ardahan'a göç ettiğinden bu iklimden ayrıldım. Sonra, ilkokul ikide yeniden köyüme döndüm. Şiirle nasıl tanıştığımı anımsamıyorum ama akrabam olan *Mustafa Amca*'nın evine akşamları gidip ondan şiir dinlediğimi anımsıyorum. O zamanlar evin içinde bir ocak vardı, ateş yanar, yemek pişirilirdi. Elektrik olmadığından da gaz lambası yanardı. Akşamları onlarda bulunmak bana büyülü gelirdi. *Mustafa Amca* cebinden defterini çıkarır, şiirler okurdu. Yanlış anımsamıyorsam Artvin'i öven şiirler vardı, bazen de Kurtuluş Savaşı'yla ilgili şiirler okurdu. Birkaç çocuk yine *Mustafa Amca*'dan şiir dinlerken; söyleyin bakalım *"Şiir nedir"* diye sordu. Bunu bilemedim. Ertesi gün öğretmenime sordum, o bir tanımlama yaptı mı yapmadı mı anımsamıyorum ama bu sorunun cevabından emin olmadığımı biliyorum. Hala bu sorunun cevabından emin olamadığımı söyleyebilirim.

Peki şiir tanımlanabilir mi?

Elbette şiir tanımlanabilir; çünkü her şey tanımlanırken şiirin tanımlanamayacak olması zihnimizin yasalarına terstir. Buna karşın *"Şiir nedir"* sorusunun apaçık bir yanıtı olduğu da söylenemez. Çocukluğumdan beri bu sorunun peşinde olduğumdan, bu sorunun yanıtını bilebilecek herkese sorsam da pekin olduğum bir yanıt olmadı. Bu konuda en büyük hayal kırıklığım Kocaeli Şiir Etkinlikleri Birimi'nde çalışırken topladığımız 1.Ulusal Şiir Kongresi'dir. Bu kongreye yüz elliye yakın şair veya akademisyen katıldı. Kongredeki organizasyon işlerini ben yaptığım için hepsiyle görüşme olanağım oldu ve hepsine sordum. Ne var ki yanıtlar bir tanımlamadan daha çok betimlemeler içeriyordu; *"Şiir güneş gibi yakıcı bir şeydir, uzaktan görürsün ama yakınında olamazsın"* türünden anlatılar. Anladım ki şiirin ne olduğu konusunda kavramsal bir irdeleme kaçınılmazdır. Sezgisel anlatımların da mutlaka bir karşılığı vardır ancak bu karşılık, belleğimizin koşullarına bağlı olduğundan öznellikten kurtulamayacaktır.

Zihnimizdeki kavramların iki türden olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan ilki; varlığın doğasından aldığı payı içeriklerinde apaçık taşıyan, sınırları belli olan kavramlardır. Örneğin masa, vida, su gibi... Gerçekliğin algılanabilir ve ölçülebilir olan yanlarından pay alan kavramlar, herkesin zihninde ortak imgelem oluşturabilecek kadar açıktır. Öte yandan duygusal gerçeklikler veya zihinsel gerçekliklerden pay alan kavramların sınırları ve içerikleri bu kadar kolaylıkla belirlenemez. Bunlara bulanık kavramlar diyebiliriz. Sözgelimi umut, aşk, özgürlük gibi... Bu türden açık kavramlar, öznelere göre farklı çağrışımlar oluşturması nedeniyle öznelliğe açık ve dolayısıyla görecelidirler. Şiir de bunlardan biridir. Dolayısıyla şiirin kavramlaştırılması daha baştan doğası gereği zordur. Zordur ama olanaksız değildir. Öyle olsa gerçekliğin esnek yanlarıyla hiç ilgilenmez, onları sınıflandırmazdık.

Peki şiir nasıl tanımlanabilir?

Şiirin gerçeklikten aldığı pay, şiirin doğasıdır ve şiirin doğasını ortaya çıkarmak, onu kavramlaştırmanın ön adımıdır. Öncelikle şiir insanın doğasının bir yüklemidir. Öyle olmakla her insan için geçerli, her insanda geçerlidir. Dolayısıyla evrenseldir. Şiir insanın bellek etkinliğidir. Şiirin bu özelliğiyle ortak olan başka birçok şey daha vardır; rüyalar, düşler, ruhbilimin birikimleri vs... Demek ki bellek etkinliği olması da şiirin başka gerçekliklerden ayrılması açısından yeterli değildir.

Şiir dille ilgilidir. Bu açıdan bakarsak dille ilgili birçok şeyden söz edebiliriz. Hem bellek etkinliği olup hem dille ilgili olan felsefe, bilim ve diğer birçok etkinlik de böyledir. Belki burada ayırıcı olan şiirin dile önsel olması ve hatta onun zemini olmasıdır. Bu açıdan diğerlerinden ayırabiliriz; çünkü belki de algıların kavram öncesi ilk hali şiirin mayasını oluşturur. Gerçekliğin algılarla ortaya çıkmış bulanık simgeleri; dil öncesi, kavram öncesi bir duruma işaret eder. Şaman ve iyileştiricilerin kişisel dillerinin olması türünden bir öncesel veya öznel bir dil. Bunun kalıntıları, kavramdan çok nidalarla halk şarkılarında veya ortak yapılan işlerdeki heyamolalarda günümüze kadar gelmiştir. O halde şiirin ayırıcı özelliklerinden biri dile önsel olmasıdır.

Öte yandan şiir dediğimizde, dil içinde özelleştirilmiş bir dilden söz etmiş oluruz. Dilin kavram dizgeleri ve kavram ilkelerinin dışında bir dizge oluşturmaktan söz ediyoruz ve bu her zaman bir öznenin dili olarak karşımıza çıkıyor. Demek ki şiir öznenin dilidir. Bu belirleme bir soruyu kaçınılmaz kılar. Madem şiir öznel bir dildir, o halde başka öznelerin bu dili anlamaları olanaklı mıdır? Elbette türümüzün her bireyinin ortak özellikleri ve kendine özgü özellikleri vardır. Hatta denebilir ki, her bireyin öznelliği, farklılığı, türümüzün öznellik ve farklılık olasılıkları açısından öteki bireylere de içkindir. Bir insan yapmışsa her insan yapabilir yahut bir insanda görülmüşse hepsinde görülebilir. Bu durumda

öznel dil, türün diğerlerine tamamen yabancı olamayacaktır. Onun dili ve kendince kullanması olasılığı diğerlerinde de bir olasılık olarak barındığından, bu kullanma biçimini diğer insanlar anlama yetkinliğine sahiptirler. Hatta denebilir ki öznel dilin anlaşılma olasılığı, ortak dilin ana ilkelerine yabancı olmadıkça, o dili kullanan herkese açıktır.

İnsan ihtiyaçları ve doğası açısından bakıldığında, insanın eylem ve etkinlikleri her insan için olasılık düzeyinde vardır. Bu yüzden kendi yaşantısı olmasa bile, bir başkasının yaşantısı, bir olasılık olarak belleğe uygun gelir. Böylece bu anlama olasılığı bir bakıma yaşama olasılığıdır da ve bu yüzden tazelik getirecektir. Dolayısıyla yeni bir durumla, yeni bir yaşanmışlıkla karşılaşmanın heyecanını taşıyacaktır. Bu yüzden öznel dilin şiirin temel ayırıcı özelliği olduğu söylenebilir.

Şiir önünde sonunda heyecanla ilişkilendirilir. Heyecan şiirin doğasının bir parçası olsa gerekir. Heyecanın kaynağı, insanın kendi geçmişini, diğer doğalarla dokunuştuğu yerin izini, ilk deneyimleri veya ilk örnekleri tekrardan canlandırmasından doğar. Hatta şiir, hiç yaşanmamış olsa bile, insanın başka doğalarla yeni ilişki olasılıklarını imleme olanağına sahiptir. Bu yeni ilk örnek veya ilk deneyim olasılıkları da doğamızı heyecanlandıracaktır. O halde şiir kesinlikle heyecanla ilgilidir, heyecan şiirin bir yüklemidir. Ancak doğamızı heyecanlandıran başka birçok etkinlik de vardır. Şiirin onlardan ayrılması, özel olarak heyecanlandırmak için tasarlanmış olmasıdır. Bu yönüyle düş kurmayla ortaklığı vardır ama zaten şiir düşün kurgulanmış hali olduğundan bu kaçınılmaz gibidir. Şiir; bilinçli olarak, bilerek, kasten heyecanlandırmaya yönelik bir tasarıdır. Demek ki şiirin doğasının bir parçası da tasarlanmış heyecanlandırma etkinliğidir.

Şiir, tasarlanmış özel bir dil olarak belleğimizdeki ilk deneyimleri yeniden canlandırabildiği gibi, doğamızın etkilenme olasılıklarını da bize sezdirebilir. Şüphesiz ki bildirmek kavramsallaştırmayı gerektirir, oysa şiir, kavram öncesi dil gibi sezgisel bir etkinliktir. Sezmekle bilmek arasındaki fark, şiirle felsefeyi ayıran farktır. Felsefe, gerçeklikten pay almış kavramların içeriklerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini nesnel aklın yasalarına göre araştırma etkinliğidir. Felsefe, her kavramın bildirdiğiyle, diğer kavram ve kavram dizgelerine aklın yasalarına göre uyup uymadığıyla ilgilenir. Amacı deney olmadan bilmedir. Zihnimizin iç etkinliğidir ama dışsal doğaların kavramlarının ilişkileri açısından dışsal doğaları anlamayı önceler. Bu yanıyla sezgi, felsefenin belki ilgi alanıdır ama doğasının bir parçası değildir. Felsefe metinlerinde yahut konuşmalarında kavramlar bildirimleriyle kullanılır. Felsefe etkinliğinde, kavramların yahut kavram ilişkilerinin sezgisel olanakları kapatılır.

Şiir de zihnimizin iç etkinliğidir ve felsefeden farklı olarak kendi doğamızı ve doğamızın başka doğalarca etkilenme olasılıklarını önceler. Bunu yapabilmek için de başka doğaları imleyen kavramların sadece bildiren içerikleriyle değil, bildirme biçimleri ve başka kavramlarla oluşturacakları olası ilişkileri önemser. Bu alan bilinebilecek bir alan olmaktan çok, sezilebilecek bir alandır ve çağrışımsal bir etkinliğe gereksinim duyar. Dolayısıyla şiir felsefeden farklı olarak sezmeyi önceler. Aklın yasalarına göre bilmeyi, açıklamayı, test etmeyi değil; imlemeyi, göstermeyi, sezdirmeyi seçer. Kavramsal olmasa da, bu da bir bilme biçimidir. Kendi doğamızın ilk örneklerini sezmek, geçmiş yaşantıyı hissetmek belki kavramlaştırılamaz ama dizeler ve şiirler aracılığıyla yeniden yaşatılabilir. Hatta yeni yaşantı olasılıkları da sezdirilebilir. Bu tür sezmelerin, daha sonra bilgi olacak biçimde kavramlaştırılması da olasıdır, olmuştur. Dolayısıyla şiir, sezgisel bir bilme biçimidir diyebiliriz.

Her bilme biçimi aynı zamanda bir anlatı biçimidir. Bu, şiirin dil içinde özel bir dil olmasıyla ilgilidir. Öte yandan insan; kendi içini başka doğalarla etkileme biçimini kavramların artyörelerini kullanarak sezebiliyor, çağrıştırabiliyorsa bunu başka zihinlere de sezdirebilecek demektir. Başka zihinlerde düşlemler yaratabilmek, sezdirebilmek, şiiri, yazanın kendini aşıp insanı anlama etkinliğine dönüştürecektir. İnsanı anlama ve elbette anlatma... Çünkü her anlama biçimi, bir başka açıdan da anlatma biçimidir. Anlatma; ilkelere, tasarıya ve içeriğe ihtiyaç duyar. Öznel bir dil olan şiir, anlatma aracı olarak bunu başarabilir; kendisi zaten bir tasarıdır ve insanı anlamadan doğan içeriklere sahiptir. Bu durumda denilebilir ki şiir insanı anlama ve anlatmanın en kestirme biçimidir.

Şiirin doğasının bu özelliklerinin toplamından bir tanıma ulaşmak yine de kolay bir şey değildir. *"Şiir nedir"* diye sorduğumuzda; insanı anlama ve anlatma veya tasarlanmış heyecanlandırma etkinliği, sezgisel bir bilme biçimi, önsel, öznel ve özel bir dil, belki de bütün bunların sonucu olarak insanın kendine yolculuğu, iç sesi gibi belirlemeler yapabiliriz. Bütün bu belirlemelerden başka, şiir yazmanın ve okumanın getirdiği arınmayı veya iyileşmeyi öne çıkarıp şiir insanın kendini iyileştirme yöntemidir de diyebiliriz. Ne var ki bu şiirin tam bir tanımı değil, yüklemlerinin veya işlevlerinin tanımları olabilir.

O halde kavramsallaştırmanın zihinsel etkinliği olan felsefeyi örnek almak gerekir. Onun olanaklarıyla şiiri kavramlaştırmak, içeriğini apaçık ortaya koymak, sınırlarını belirlemek gerekir. *Farabi*'nin şiiri temel mantık kategorileri içine almış olması da bizi bu konuda ümitlendirecektir. Onun sınıflandırmasına göre akıl yürütme; eğer ruha zevk ya da acı veren hayallere sevk ediyorsa şiire yönelik bir akıl yürütme olacaktır. Böylece şiirin kavramsal bir tanımına ulaşmış oluyoruz. Bizi zevk ya da

acı veren hayallere sevk eden akıl yürütmeye şiir denebilir. Ancak bunun da zihnimizde şiiri karşılamadığı ortadadır. Bunun nedenlerinden biri şiir dendiğinde sınırları belli olmayan bir çokluğu işaret etmiş olmamızdır. Dolayısıyla katı sınırlara sahip olması doğasına terstir. Öte yandan içeriğinin netleştirilmesi de hiç kolay değildir. Her kavram gerçeklikten pay alır ve içerik kazanır. Bu içerik aynı zamanda sınırlarını da belirler ve diğer gerçekliklerden onu ayırır.

Şiirin içeriğini oluşturan ve sadece şiire ait olan özellikler yukarıda tartışılmıştır. Buna karşın bütün bu özelliklerin bir tanım içinde ortaya çıkması ve şiirin sınırlarının böylece netleşmesinde sorunlar vardır. Bu sorunlar doğaldır, çünkü kavramlarla iş gören ve nesnel aklı kendisi için biricik yol kabul eden felsefenin kendisini tanımlaması bile bu sorunlarla karşılaşmaktadır. Birçok felsefe tanımı yapılmış olmasına karşın herhangi birinin her bilinç tarafından kabul edilmediği de ortadadır. Belki felsefe için en genel *tanım; "Deneyim olmadan kavramlar aracılığıyla gerçeğin araştırılması ve gerçekle ilgili bu yeni buluşların kavramlaştırılmasıdır"* diyebiliriz. Felsefe zihnimizin dış doğalara yönelik etkinliği olmak bakımından böyle bir tanımlamaya sahip olabiliyorsa, benzer biçimde kendi doğamızı anlama biçimimiz olan şiirin de böyle genel bir tanımlanması olasıdır. Bu tanım da felsefeden örnek alınarak ve şiirin doğasının yüklemlerini kapsayacak biçimde şöyle yapılabilir: *"Şiir, başka doğaların doğamızı etkilemesinden doğan birikimlerin canlandırılması ve başka doğaların doğamızı etkileme olasılıklarının ortaya çıkarılıp paylaşılması etkinliğidir".* Bu genel tanımın şiiri açıklamayacağı söylenebilir. Ancak felsefeye yönelik genel tanımın da felsefeyi tam olarak açıklamadığı ortadadır. Bunu anlamak için herhangi bir felsefe sözlüğünde, felsefe maddesine bakmak yeterli olacaktır. Demek ki esnek kavramların genellemelerine katlanılmak zorundadır.

Şiirin tanımı konusunda farklılıkların olmasının sakıncası yoktur. Gerçekliğin zihinsel ve duygusal bölümlerinin doğası zaten kesin kavramlar oluşturmamızı engellemektedir. Bu yüzden farklı tanımlamalar olmalıdır da. Yine de yapılan tanımların şiirin gerçekliğini açıklama açısından, şiirin doğasının özelliklerini barındırıp barındırmadığı önemli bir ölçüt olacaktır. Bu ölçüt, şiiri ve doğasını anlama yönünde elimizde kullanılabilir bir ışıktır. Böylece bu ışıkla, şiirin doğasını aydınlatma olanağına adım atmış oluruz.

3- şiirbilim kurulabilir

Öğrenimim boyunca edebiyat derslerindeki "*Şair burada ne demek istiyor"* sorusundan nefret ettim. Bunun öncelikli nedeni, şairleri sahiplenmemdi. Ben de şiir yazdığımdan, edebiyat öğretmenlerimin "*Şair burada ne demek istiyor*" sorusunu, sanki şairler söylemek istediklerini apaçık söyleyemeyen yetersiz zihinlermiş gibi göstermesi bakımından yadırgıyordum. Öte yandan bir şiir okuyucusu olan bana da haksızlık yapıldığını düşünüyorum. Sanki şairin ne demek istediğini hocam açıklamasa, yahut ders kitabında açıklama yapılmasa ben anlayamayacağım. Bunu hiç kabul etmedim. Hatta bu yüzden bir süre şiirden uzaklaştığımı bile söyleyebilirim. Birçok arkadaşım da şiirden nefret eder oldu. Oysa o dönemde biz ateşin etrafında toplanır, birbirimize şiir okurduk. Ders kitaplarındaki şiirlerden de sevdiklerimiz vardı, dönem gereği siyasi içerikli yasaklı şiirler de... Anladığım kadarıyla bizim *"şiir"*imizle edebiyat öğretmenlerinin *"şiir"*i birbirinden farklı şeylerdi.

Şiiri doğasını dışlayarak incelemek, onu diğer metinler gibi açıklamaya çalışmak, şiiri iyice anlaşılmaz ve hastalıklı bir şey yapıyordu. Bu konuda arayışlarım sürdü. Acaba şiir, kendi doğasına göre incelenip araştırılabilir miydi? Ortaokul ve lise öğrenciliğimde *"estetik"*le tanışmamıştım. "*Estetik*" dendiğinde daha çok zengin kadınların burunlarıyla ilgili çağrışımlar geliyordu aklımıza. Magazin gazetelerinde duyardık bu sözcüğü daha çok. Estetik kitapları okumaya başlayana kadar ben de "*estetik"*e yabancı kaldım. Seksenli yıllarda Ankara'daki öğrencilerin uğrak

yeri olan Zafer Çarşısı'nda, kitapçılardan birinde gördüm ilk estetik kitabını. *İsmail Tunalı*'nın "*Estetik*" kitabını o yoksul zamanlarımızda borç harç aldım, eve götürdüm. Daha sonra estetik üzerine özellikle *Afşar Timuçin*'in yazılarını okudum, onun takipçisi oldum ve son olarak *Afşar Timuçin*'in öğrencisi oldum.
Estetikle tanışıklığımdan, öğrenmelerimden anladım ki estetiğin birikimiyle şiir kendi doğasında anlaşılabilir. Onun yöntemleriyle araştırılabilir ve incelenebilir. Ancak estetik, konusu sadece şiir olmayan, özel olarak şiiri araştırmayan bir etkinlik. Bu yönüyle *"güzelin bilimi"* olma genelliğinde; şiirin doğasına özel yöntemler, şiirin doğasının özel ilkeleri ve elbette şiirin doğasının özel terimleri için ayrıca bir çalışma yapmaya uyarlı değil. Estetiğin, inceleme alanı bütün sanat etkinliklerini kapsadığı için özel olarak şiire yönelmesi de beklenemez.

Estetik, önünde sonunda şiiri anlamamızın zeminini hazırlayacak bir birikim oluşturmuştur. Bundan hiç şüphe duymam. Ben estetik sorunlarıyla uğraştıkça, estetiğin birikimine sahip oldukça şiire daha çok yakınlaştığımı, onu daha bütünsel kavradığımı, neyin şiir olup neyin şiir olamayacağının daha kolay ayrımına vardığımı söyleyebilirim. Artık biliyorum ki şiirin de bütün diğer estetik nesneler gibi insanın doğasında güzellik duyumu oluşturmanın genel geçer kurallarına uyması gerekir. Bu genel kurallar sadece şiir için değildir elbet; bütün estetik nesneler için, resim için de, mimari için de geçerlidir.

Şiirin bunca yıllık tarihi ve şiir birikimi, estetiğe bağlı bir alt disiplin olarak şiirbilimin kurulmasını gerektirecek çokluktadır. Elbette bir alanın biliminin kurulması için öncelikle bu alanın her insan için geçerli, herkeste geçerli olması gerekir. Evrensel olmayan bir alan, evrensel olan bilimin yönelimi için uyarsızdır. Eğer şiir; her insan için geçerli, her insanda geçerliyse onun bilimi kurulabilir.

Elbette ki şiir evrenseldir; her insanda geçerli, her insan için geçerlidir. Dolayısıyla bir evrensel insan gereksinimi olarak şiirin bilimi kurulabilir. Ancak estetik varken şiirbilime gerek var mı denilebilir. Ben bunun gerekli olduğunu düşünenlerdenim çünkü estetik; güzelin ne olup olmadığını, güzelin genel geçer ilkelerini incelemekle aynı zamanda şiiri de incelemektedir. Fakat sadece şiire ait olan özel durumlara uzak kalmaktadır. Şiirin önsel bir dil olmasını araştırmaya veya insan ruhsallığıyla ilişkisini araştırmaya öncelik verememektedir. Özel olarak şiirin toplumsal işlevini araştırma gereğini de duymamaktadır. Oysa bu alanların bilimsel bir araştırmaya ihtiyacı vardır. Bu incelemeyi edebiyat da yapmamaktadır. Edebiyat, şiir dışında daha çok anlatı metinlerle uğraştığı için, yöntem ve belirlemelerini daha çok *"bildirme"*ye yöneltmiştir. Oysa şiir simgesel bir dil olarak onların bütününden ayrıdır. Bu yüzden özel olarak incelenmesi gerekir. Bu yüzden belki edebiyat öğretmenleri *"Şair burada ne demek istemiştir"* sorusunu kendileri için uygun görmektedirler. Oysa şiirin doğasına göre yapılan bilimsel etkinlikler, şiirle çelişik olan bu sorunun sorulmasını daha baştan ortadan kaldırır.

Her bilim olma etkinliği önce inceleyeceği konuyu belirleyecektir. Şiirbilim için konu hazırdır; şiir ve şiirle ilgili her şey… Gerçi bu alan biraz kaygan bir alandır, çünkü doğası gereği bu alan nitelik araştırması olacaktır. Her şiir biricik olduğuna göre, sürekli tekrar eden ölçülebilir ilkelerden söz etmek mümkün değildir. O halde şiirbilim kendine ölçebilecek bir alan bulamayacaktır. Bu yüzden de her nitelik bilimi gibi, matematikten çok istatistiği kendine kanıtlama dili seçecektir. Sözgelimi; Türkçe şiirin genel geçer ilkeleri için, seçilen yüz şiirin sekseninde görülen eğilim şiirbilim için bir ilke kabul edilebilir. Nicelik bilimleri gibi yasaya varmak şiirbilim için olanaksızdır ama incelediği alanın doğası gereği, genel geçer ilkelere ulaşabilir. Tıpkı estetik veya tarih gibi…

Diğer yandan şiirbilim, şiirin doğası gereği bir dilin veya kültürün kavramları içinde iş gördüğünden şiirdeki yerelliği de öncelemelidir. Unutmamak gerekir ki şiir simgesel bir dildir ve dilin içinde özel bir dildir. Dolayısıyla kurgulandığı dili simgeler, başka bir dile çevrilemez. Belki orada benzer bir şekilde yeniden inşa edilebilir ancak çevrilemez, çünkü şiir, dilin ve yerel kültürün olanaklarıyla sezgisel bir kurgu oluşturmuştur. Başka dil ve kültürde aynı simgeler, aynı çağrışımları yapmayacaktır. Vakti zamanında Romen şiirlerini Türkçeye çevirmeye çalışırken kafam karışmıştı. Şiirlerin birçoğunda *"gece böceği"* simgesi vardı. *"Gece böceği"*nin Türkçe karşılığı *"ateş böceği"*, şiirlerdeki imgeleme pek az olanak veriyordu. Ateş böceğinin her toplumda ayrı bir simge olmasını beklemiyordum oysa… Ama bu olağandır; her toplumun ortak belleğinde, o toplumun deneyimlerinin birikimi vardır ve çağrışımlar bu belleğin birikimi olan dilde saklıdır. Şiir de dil aracılığıyla ortaya çıktığından, diğer sanatlara göre yerellik taşımaktadır.

Aslında bütün sanatlar yerelliği taşır, bu kaçınılamazdır. Evrensel bir sanattan söz etmek olası değildir ama salt yerel bir sanattan da söz edemeyiz çünkü insan doğasını taşıdığından, insanın olduğu yerde geçerli olacak bir boyutu olacaktır. Bu boyut şiir için daha dar bir alan olabilir, çünkü şiir içselin simgelerini dilde bulur. Örneğin resim, simgelerini dışsaldan oluşturduğu için, resmin yapıldığı kültürün şüphesiz izlerini taşıyacaktır ama dışsallığın genelliğini de taşıyacaktır. İbrahim Çallı'nın elleriyle harç yapan çocuk resmi, bazı kültürlere yabancı olsa da görselliğe yönelmiş simge yine de bir çağrışım yapacaktır. Ancak o çocuğun yaptığı işle ilgili duyumsamaları ve bilincini ortaya koyan şiir yerelin belleğini ve dilini kullandığından, aynı halde başka bir dil ve kültürden sahip olana hiçbir şey ifade etmeyecektir. Resim başka bir kültürde yeniden inşa edilmez ama şiir edilecektir. Bu nedenle şiirin doğası, diğer sanatlara göre daha çok araştırma gerektirmektedir. Estetik diğer sanatlar

için yeterli bir birikim oluşturabilir, yer yer oluşturmuştur da... Ama şiirin doğasının araştırılıp ortaya çıkarılacak birçok yönü vardır ve işte bu nedenle şiirbilim artık bir ihtiyaçtır.

Bu ihtiyacın birçok gerekçesi var. Endüstri toplumunun gelişmesiyle birlikte toplumsallıktan iyice kişiselliğe gerileyen şiirin hem anlaşılması hem de yeniden canlanması için bu gerekli bir çabadır. Böylece belki de insanın kendine yabancılaşması gerileyecektir. Şiirin şüphesiz iyileştirici bir yanı vardır ve bu bir olanak olarak tekrar insanla buluşacaktır. Endüstri toplumlarında dışsal olan, içimizi ele geçirmiş durumdadır. Kendimizi dışsal olandan ayrı duyumsayamayacak kadar içimiz cılızlaşmış, çürümeye başlamıştır. Giderek insan kendine tamamen kapanmaktadır. Bu, türümüzün geleceği için büyük bir felaketin habercisidir. İnsan kendiyle ilgili her şeyden uzaklaşmaya, yer yer iğrenmeye başlamıştır. Bir gün bir radyo programına katıldığımda, program sunucusu, şiirden pek haz etmediğini söyledi, programın başlamasına az kalmıştı, ben de ona: *"Şiire yabancı kalırsan, ölürken kendine yabancı ölürsün ama"* dedim. Program bittikten sonra beni bırakmak istemedi. Birçok soru sordu, gözlerindeki kaygıyı gördüm. Şiirbilim kendini merak edenlerin de bilimi olacaktır, bundan eminim.

Şiirbilimin konusunu belirlemek zor olmayacaktır ama yöntemini belirlemek önemli bir çaba isteyecektir. Şiirbilim de ayrılıp özelleştiği estetik gibi bir nitelik araştırması olacaktır. Dolayısıyla yöntemi de yöneldiği konuya göre belirlenecektir. Her şiir biricik olduğundan, tekrarların olmadığı bir alanda deney veya gözlem olanaklı değildir. O halde bütün nitelik araştırmalarında olduğu gibi genel geçer ilkeler için özel yöntemler kurulmalıdır. Şiirbilimin yöntem açısından esinleneceği bilimlerin başında tarih gelir.

Tarih de bir nitelik bilimidir. Olaylar tıpkı şiirler gibi biriciktir,

dolayısıyla gözlem yapmak ya da deney yapmak olanaksızdır. Buna benzer olayların içinde genel geçer ilkeler ortaya çıkarmak tarih biliminin temel etkinliğidir. Sözgelimi savaşların, mekan ve zamandan bağımsız tutarak birbirleriyle benzerliklerini araştırır ve ortak özelliklerini bulmaya çalışır. Şiirbilim de tarih gibi; şiirleri, zamanlarından ve mekanlarından bağımsız tutup ortak özelliklerini bulmaya yönelebilir. Böylece biricik olanda genel olanı ortaya çıkarmak mümkün olacaktır.

Öte yandan tarih olanla ilgilidir ve olan geçmiştir. Şiirbilim için de bu pek olasıdır. Tarihin temel konusu insanın eylem ve etkinlikleri, dolayısıyla öncelikle olaylarsa, şiirbilim için de öncelikle ortaya çıkmış olan şiirlerdir. Dolayısıyla gelecekten çok geçmişe dönük bir etkinlik olmak zorundadır. Bu açıdan işi kolaydır; var olan şiirler, şiir durumları ve etkinlikleri artık tamamlandığı için durağandır, değişime kapalıdır. Bu açıdan incelenilen alan, simgeselliğin kayganlığına karşın durağanlığın dinginliğini de barındıracaktır.

Tarih biliminde alt etkinlikler kaçınılmazdır. Arşivci, tarih felsefecisi, belgesi vs… Hepsi tarihçidir ve tarih biliminin bütünlüğü için gereklidirler. Sadece bir tarihçiden söz etmeyip farklı çalışma alanlarına göre tarihçiliklerden söz ettiğimiz gibi, şiirbilimciler de işbölümü yapmak zorunda kalacaktır; şiir araştırmacısı, şiir felsefecisi, şiir ruhbilimcisi gibi…

Tarih gibi şiirbilim de insan etkinliğini konu edindiğinden, kaçınılmaz olarak başka bilimlere de ihtiyaç duyar. Bunların başında ruhbilim gelecektir. Ruhbilim, dilbilim, tarih, toplumbilim hep şiirin yardımcı bilgi alanlarını oluşturacaktır.

Şiirbilim de tarih bilimi gibi yöntem sorunları yaşayacaktır. Niceliksel olan, bir nesnede sayılarla ölçülerle ilgili olandır,

bilimsel saptamalara açık olandır. Oysa şiirbilim, niceliksel olanla ilgilenemez. Şiirbilim ayrıldığı estetik gibi niteliklerle ilgilenir. Niteliksel olan; bir nesnede durumlarla, konumlarla, ilişkilerle ilgili olandır. Ölçülerden kaçan ve en genel açıklamalarla ortaya konabilendir. Öyle ki şiirde nitelikler, nesnelleşmiş öznellikleri ortaya koyarlar. Şiirde öznel, nesnelde açımlanır ya da anlamını bulur. Burada nesnel olan öznel olanla sarılmıştır. Bu yüzden diyebiliriz ki şiirbilimin temel konusu olan şiir hiçbir zaman bütün şiirbilimcilerde aynı görünmeyecek, aynı değerde olmayacaktır. Bu nedenle de daha baştan genel geçer ilkeleri dayatmadan çok, belirlemeyle ilgili kalacaktır. Bu az bir şey değildir; sözgelimi karanlıkta yürüyen için hiçbir şey göremekle, fenerle aydınlanmak arasındaki fark kadar değerlidir.

Şiir yazılmış, tamamlanmış bir nesne olsa da temelde öznel bir bütündür. Dolayısıyla şiiri inceleyen şiirbilimci, tam olarak bir nesneye yönelmiş sayılmaz. Denebilir ki şiirbilim özneden özneye bir etkinlik olacaktır. Bu açıdan şiirbilimin ilkeleri de bağlayıcı olmaktan çok aydınlatıcı olabilir. Sözgelimi, Türkçenin şairinden bağımsız varlığını sürdüren yüz güzel şiirinin ortak özelliklerinin ortaya çıkarılmış olması, şairler için bir esin kaynağı olabilir ama asla bir yasa olamaz. O ortak özellikleri barındıran her metnin şiir olduğu anlamına da gelmez. Sadece onlarda bu özelliğin var olduğunu işaret etmiş olur o kadar.

Şiirbilim tarihle önceliediği konu açısından da benzer olacaktır. Tarih, *"tarihsel olayı"* öncelerken, şiirbilim de *"şiiri"* öncelikle araştıracaktır. Yönelinen konular benzer olduğundan yöntemlerinin benzer olması da kaçınılmazdır. Şiirde, *Afşar Timuçin*'in dediği gibi; bizden özel olarak anlaşılmayı, özel olarak kavranılmayı bekleyen bir şeyler vardır. Tarihsel olayda da anlaşılmayı bekleyen bir yer hep olasıdır ve bu nedenle birçok kez aynı tarihsel olaya yaklaşmak gerekir. Bu yaklaşım

gerekliliği, bir yanıyla tarihsel olayın tam olarak anlaşılmasının olanaksızlığı ile ilgilidir, bir yanıyla da tarihsel olayla ilgili verilerin eksikliği ile. İnsan bilincinin gelişmesi veya tarihsel bulguların artışı ile olaylara yeniden yönelme gereksinimi ortaya çıkar. Bu gereksinim şiirbilim için de geçerli olacaktır. Şiirbiliminin birikimleri arttıkça, tekrar tekrar incelemeler yenilenecektir. Şiir olmuş bitmiş, çerçevelendirilmiş veya sınırlandırılmış bir şey olmakla birlikte, kapatılmış bir şey değildir. Her şiir bulduğumuz bir şey olmaktan çok aradığımız bir şey olarak da oradadır ve dolayısıyla kim yönelirse ona göre yeni anlamlara açılacaktır.

Bu öznellik, şiirbilimciyle şiir arasındaki bu özel ilişki, okurla şiir arasında da gözlemlenebilir. Aynı şiiri herkesin farklı algılaması da bu nedenle anlaşılabilir bir şeydir. Bunun yanı sıra daha sıradışı olan, bir şiire farklı zamanlarda yaklaştığımızda anlamının farklılaşmasıdır. Kimi zaman hiç önemsemediğimiz bir şiir, daha sonra ezbere okumaya doyamadığımız bir şiir olabilir. Bu durumu birçok kez yaşamış biri olarak, bu durumun şiirbilimciler için de geçerli olacağından eminim. Dolayısıyla şiirbilimcilerin görüleri değiştikçe, gördükleri de değişecektir. Bu tarih için de geçerli bir durumdur. Tarihsel olay ya da olgular, farklı tarihçilerde farklı önem ve anlama sahip olmaktadırlar. Hatta aynı tarihçi bir tarihsel olayda farklı zamanlarda farklı anlamlar bulmakta, neden sonuç ilişkisi kurmaktadır.

Şiir bütünselliğiyle küçük bir evrendir ve büyük evreni açıklama biçimidir. Bu durum, şiirbilimin hem bir olanağı hem de zorluğudur. Zorluğudur çünkü şiirbilimci, bir insan olarak şiirin karşısında kendini eksikli bulacak ve benzeri duygulanımlardan kaçınamayacaktır. Şiirde kendi insani durumlarımızı sezeriz veya tekilliğimizi aşıp evrensele katılırız. Bunun yanı sıra, her şiir merkezi bir özneye göre örüldüğünden, o merkezi öznenin yerine kendimizi koyar ve bir ölçüde kendimizden başkalaşırız.

Bütün bunlar şiirin incelenmesinin önündeki engellerdir. Ancak aynı zamanda olanaktır da; çünkü şiirin merkezi öznesi yerine kendimizi koyabilmemiz, aracı olmadan şiiri kavramamızı da sağlayacaktır. Sorun, bilim açısından bu durumla nasıl baş edileceğiyle ilgili kaygı duyulup duyulmayacağıdır. Bu zorluk tarihçi için de açmazlardan biri olmuştur. Tarihçi kendi kimliğini, duygusal bağlarını bir kenara bırakarak herhangi bir tarihsel olaya yaklaşmakta zorluk çekmiştir. Ancak tarihçiler bununla baş etmenin yolunu aramaya girişmişlerdir.

Bu konuda tarih şiirbilime yardımcı olabilecektir. Şiir de tarihsel olay gibi çağından bağımsız değildir. Olduğu çağın doğal bir sonucudur ve üstünde onun izini taşıyacak, o çağın genel eğilimlerinden az ya da çok etkilenecektir. Demek ki şiire yaklaşırken nesnel araçlar da olasıdır. Bir şiir hangi çağda, hangi toplumda, hangi dilde ortaya çıkmışsa onun özellikleriyle ilişkili ele alınabilir. Böylece özneden özneye olan şiirbilim araştırmasında güvenilir bir yönteme kavuşma olanağı ortaya çıkar. Öznelliği aşmanın ilk adımı bu olabilir. Öte yandan sadece bir şiire yönelmek yerine, ortak özellikler aranacak şiirlere yönelip bizde güzellik duyumunu oluşturan ilkelere varmaya çalışmak da öznellikle baş edilmesine yardımcı olacaktır.

Anlaşılan şiirbilim, özneden özneye bir araştırma ve bir nitelik araştırması olmanın zorluklarına sahiptir ama aynı zamanda bunu aşacak olanaklar da bulabilir. Bunun için tarihten esinlendiği gibi başka bilimlerden de esinlenebilir. Önemli olan şiirbilimin kurulması ve bu konuda özel olarak çalışmak isteyenlerin yöntem ve ilkeler üzerinde çaba sarf etmeleridir. Şiirbilim kongrelerine çağrıları duymak bizi heyecanlandıracaktır.

4-şiir eleştirilebilir

Gençken şiirlerimi birine göstermekten çekinir, utanırdım. Ne diyecekler diye yüzlerine bakardım, azcık yüzleri buruşsa yüreğim burkulurdu. Elbiseme konuşsalar, yaptığıma ettiğime konuşsalar, yargılasalar, suçlasalar bile bu denli yırtılmazdı içim. Şiirim için biri bir şey dediğindeki bu gerilimi anlamış değildim. Bunun nedenini ilk önce fakültede okurken anladım. Şiir insanın salt kendisi gibi, içinin uzantısı gibi… Öyle olmasa, her şiir yazanda görülen bu hassaslık açıklanamaz. Daha sonraları adım şaire çıkınca şiir yazmaya yeni başlayanlar bana da şiirlerini gösterdiler. Hatta estetik bilgime güvenen kişiler kitaplarını çıkarmadan benim eleştirmemi istediler. Eleştiriye her başladığımda gençliğimdeki o acıyı tekrar tekrar anımsadım ve eleştirilerimi çok dikkatli yazdım.

Madem şiir bir insanın salt içidir, kendisidir; o nasıl eleştirilebilir? Nihayet herkes kendince bir dünyadır ve bu dünyada kendi ne yaptıysa meşrudur, gereklidir. Bu durumda şiirlerini onamak ve yüceltmekten başka ne yapılabilir? Eleştiri önünde sonunda bir ölçeğe göre değerlendirme işidir, bir tür hakemliktir. Bu durumda yargı kaçınılmazdır; yazılanlar ya şiirdir, ya değildir, ya güzeldir, ya yetersizdir, belirsizdir, eksiktir, fazladır… Bütün bu yargılamalara kimin hakkı ve yetkinliği vardır? Bu soru daha baştan eleştiri kültürünü sarsan bir rüzgardır. Diyelim ki beni bu tür yargıda bulunabilecek yetkinlikte gördü biri; şiir un değil ki eleyeyim ve üzerinde kalanları gösterip, bak bunlar un değil, bunlar artık, bunlardan kurtul, geri kalan undur yahut bu elekten

geçemediğine göre bu un değildir, geçtiğine göre harika undur diyeyim. Şiiri yargılayan biri kaçınılmaz olarak şiiri yazanı da yargılamış olacaktır. Bu yüzden şiir eleştirisi geleneği kolay kolay kök salmamıştır toplumlarda. Kimse kendinin yargılanmasını gönülden onamayacak, bir kez eleştirildikten sonra eleştiriye kapılarını kapayacaktır. Kimi, eleştireni aşağılayacaktır. Bütün bu duygulanımları yaşamış ve gözlemiş biri olarak, toplumumuzda özel olarak şiir eleştirisi ve genel olarak da eleştiri kültürünün toplumumuzda yerleşik bir değer olmasının zorluğunu görüyorum.

Bu zorluğun en aşılamaz olanıysa, şiiri eleştirme hakkı görülen insanların kendilerini algılama biçimleridir. Neredeyse diğer insanların salt halini yargılama hakkı verilenin, kendini algılamada yanılgıya düşmesi pek olasıdır. Kendi beğeni yargılarını, nesnel beğeni yargısı olarak görebilir ve şiirin doğasına yabancılaşabilir. Böylece yaptığı eleştiri, şiirin doğasına ters düşebileceği gibi aynı zamanda şiir yazanı da rencide edecektir. Şiir yazanlar, bu tür davranışlarla mutlaka karşılaşmışlardır. Birine eleştiri olanağı verdiğinde, o da kendini şiir tanrısı olarak görmekte, ardından şiiri ve dolayısıyla yazan insanı kendine benzetmek için kesip biçmekten kendini alamamaktadır. Bu durumu en iyi açıklayan bir diyalogu *Cahit Külebi* seslendirmiştir; Türk Dili Yazı Kurulu'nda *-1954 olabilir- Nurullah Ataç, Suut Kemal Yetkin'*le bulunmaktadır. *Cahit Külebi*'nin aktardığına göre bu toplantıda Ataç şöyle demiş: "*Türkiye'de iki şair var; biri Yahya Kemal, öbürü Nazım Hikmet… Gerisi bizim istediğimize bağlı, iyi dersek iyi, başarısız dersek kötü şairdir.*" Bu tanıklık doğruysa, bir eleştirmenin kendini nasıl yanılsamalı algılayacağına örnek gösterilebilir.

Yanılgı ortadadır; şiir herkesin salt kendi hali, iç haritasıdır. Dolayısıyla onu tümden reddeden yahut aşağılayan biri o insanı

da aşağılamış, reddetmiş olacaktır. Böyle bir tutum eleştiri olmaktan çıkacak, suçlamaya dönüşecektir. Eleştiri yapan bunun ayrımına varsın varmasın, artık bir eleştiriden söz edilemez. Daha çok suçlama yahut kendileştirme tutumudur bu. Anlaşılan şiir eleştirisi, nesnel bir ölçeğe ve yönteme kavuşmadıkça ve şiirin doğasına uygun hale gelmedikçe bu yozlaşma kaçınılmaz gibidir. Bu yüzden şiir eleştirilemez diye bir yaygın kanı vardır. Şiir öznel bir şeydir, o halde öznellik nasıl eleştirilebilir diyen de vardır; şiir bir zevktir, zevkler ve renkler tartışılmaz diyen de…

Oysa ben biliyorum ki uyarınca eleştiri, şiir yazanların kendilerini yahut tasarladıkları içerikleri hepimiz için daha uyarlı bir biçimde kurgulamalarını sağlayacaktır. Bunu kendimden de bilirim, çevremdekilerden de… Eleştiri bir anlama ve anlatma biçimi olduğunda şiir yazan ne yazdığını görebilecek, içeriğe uygun biçimi nasıl verebileceğini hissedecek, kendi yolunu çizecektir. Şüphesiz ki insan kendini ve sezgilerini uyarınca dışlaştırdığında hem toplumsallaşacak hem toplum zenginleşecektir. Bu yüzden eleştiri sadece şiirin gelişmesini sağlamaz; aynı zamanda insanın kendini anlamasını, kendine yabancı kalmamasını da sağlayacaktır. Toplumların ve insanlığın ortak sağlığı için önemli bir adım atılmış olacaktır. Bu yüzden eleştiri kültürünün şiir kültürüne yerleşmesi yaşamsal bir gereklilik taşır.

Geleneksel olarak eleştiri dergiler aracılığıyla sürdürülmüştür. Dergiler, dergi çevresinin ortak estetik değerlerini yansıtır ve bu estetik değerlere göre şiire yaklaşır. Dolayısıyla dergilerine gönderilen şiirleri bu ölçüte göre değerlendirir; ya yayımlar, ya yayımlamazlar. Birinin şiiri bir dergide yayımlanmaya uygun bulunurken bir başkasında bulunmayabilir. Bu doğal bir süreçtir ancak iki durum pek anlaşılır gibi değildir.

İki durum karşılaştırılabilir; yaşadığı dönemdeki bütün edebiyat

dergilerinde şiiri yayımlananlar ve hiçbir edebiyat dergisinde şiiri yayımlanmayanlar… Birinci durum, dergilerin aslında kendilerine göre bir güzellik yargılarının olmadığını veya şiir yazanın kendi güzellik yargısının olmadığını gösteren bir esnekliktir. İkinci durumdaysa şiir yazan, temel şiir ilkelerine ulaşamamıştır veya dergilerin estetik yargılarının dışında bir estetik yargıya sahiptir. Şiir yazan herhangi biri temel şiir ilkelerine uymuyorsa ve şiiri seviyorsa önünde sonunda bir veya birkaç dergide şiiri yayımlanacaktır. Ama dergilerdeki şiir estetiği dışında bir estetik yargıya sahipse, bu durumda ya kendisi dergi çıkaracak veya kitabını yayımlamakla yetinecektir.

Dergilerin bir eleştiri ölçütü var mı, yok mu her zaman anlaşılamayabilir. Dergicilik zaten zor bir iştir; iktisadi açıdan da zordur, örgütlenme açısından da zordur, üretim açısından da, okura ulaşması açısından da… Bu zorluğa karşın bazı insanlar dergi çıkarmaya diretirler. Bu istemi, gücü nereden aldıklarını kendileri de bilmezler ama bu tutku onlarda yerleşiktir. Sonuçta her ülkede şiir dergileri yahut şiire yer veren dergiler bulunmaktadır. Hatta bazı dergilerde şiirin yayımlanması, o şiir yazana şairlik unvanı bile getirebilir. Buna karşın dergiler estetiğin bekçisi değildir, kendi estetiklerini üreten merkezlerdir. Dolayısıyla bir dergide şiiri yayımlanan bir anlamda o derginin güzellik ölçütünden geçmiş demektir. Söz konusu ölçüt, çoğunlukla dergi yöneticilerinin ölçütüdür ve tıpkı eleştirmen gibi bazen onlar da kendilerini algılamakta yanılsamalara düşebilmektedirler.

Bir dergi çıkarmanın şiir açısından en haklı gerekçesi elbette o anki edebiyat dünyasında bulunan güzellik yargıların dışında bir güzel yargısına sahip olmak, şiir yazmak veya şiiri öyle anlamaktır. Bunlar kendi güzellik anlayışlarını açıklayarak ortaya çıkarlar ve böylece başkalarının güzellik yargıları altında

ezilmekten kurtulurlar. Aynı zamanda toplumda yeni bir güzellik anlayışının temsilcileri olurlar, yol açarlar. Bu açıdan dergiler şiir kültüründe, şiirle ilgili her şeyin gelişiminde lokomotiftirler. Ancak dergilerin ürün bulma, iktisadi olarak ayakta kalma, örgütlenme ve okura ulaşma konusundaki zorlukları, güzellik yargılarına sonuna kadar sahip çıkmalarına çoğunlukla engel olacak ve dergiler giderek kendilerinden vazgeçmiş bir alışkanlığa döneceklerdir. Bu yüzden şiir dünyasında çığır açan süreçler daha çok kıyıda köşede demlenen fanzinlere düşer. Fanzinler; örgütlenme, iktisat, okura ulaşma, ürün bulma gibi çeldiricilerden bağımsızdır, dolayısıyla kendi olmaya, özgür olmaya daha yakındır. Fanzinler, güzelliğin doğasına yönelik yeni arayışlar olarak görülebilir. Dolayısıyla belki de eleştirinin mayalanacağı zeminler de olabilirler.

Şiir güzeldir ve güzelin doğasını kendinde barındırır. O halde güzelin doğasının genel geçer ilkeleri onun için de geçerlidir. Bu ilkelerle şiire yaklaşmak, nesnel bir ölçüt oluşturabilir. Dolayısıyla herhangi bir kişinin, derginin yahut eleştirmenin bakışına göre değil de güzelin genel geçer ilkelerine göre şiir eleştirildiğinde öznellikten uzaklaşma olanağı ortaya çıkacaktır. Şüphesiz ki söz konusu ilkeler yasa değildir, her *"şiir"*de bulunması zorunlu olmayacaktır. Sonuçta bu ilkeler, *"güzel"* olarak belirlenen eserlerdeki ortak eğilimlerdir. Bir şiirin güzelliğin doğasından pay alıp almadığına yönelik bir fikir oluşturabilir. Bu ilkelerle metne yaklaşılacağı için o metnin güzelliğin genel geçer ilkelerinden ne kadar pay alıp almadığı, salt nesnel olarak olmasa bile herhangi bir özneye bağlı olmadan farklı öznelerce de sınanabilir. Örneğin, güzelin genel geçer ilkelerinden biri *"bütünselliktir"*; bütünselliği olmayan, zihnimizde güzellik duyumu yaratmamaktadır. Zihnimiz bir simgeyi yahut bir fikri bütünselliği içinde kavrayabilmektedir. Şiir bir başka öznede güzellik duyumu oluşturacaksa, buna uyarlı olmalıdır. Bu durumda bir şiir, bütünselliği olup olmadığına

yönelik ölçülebilir. Bunu *"bütünsellik"* kavramının içeriğiyle her özne yapabilir. Öznelerin bilinç koşullarına göre değişiklikler olsa bile genel olarak ortak bir değerlendirme olasıdır. Buradan yola çıkarak bir yargıya varılabilir; bu şiir bütünsellik açısından yetersizdir, parçalıdır, eksiklidir veya yetkindir. Eğer bütünsellik içeriyorsa güzelin genel geçer ilkelerine uyuyor demektir. Benim için yahut başkası için güzeldir demekten, böyle bir belirleme yapmaktansa, bir ölçüte ve yönteme göre bunu yapmak şüphesiz ki nesnelliği daha çok içerecektir.

Bir şiirin bütünselliğinden ne anlaşılmaktadır?

Bir şiirin, bütünsel olabilmesi için okuyucunun kendini özdeşleştireceği, şiirin oluşturduğu küçük evrene yerleşeceği bir merkezileşme olması gerekir. Merkezileşme ana fikir olabildiği gibi kolaylıkla merkezi bir özne de olabilir. Bu merkeze göre her şey düzenlenir ve anlam kazanır. Bu merkeze ve içeriğe uyarsız olan simgeler, dizeler bütünsellik duyusunu bozacaktır. Bu yüzden şiirde fazlalığın ağırlığı taşınamaz ve bayağı gelir. Bütünsellik açısından eksiklikler, onu algılayan zihin tarafından doldurulabilir ama fazlalık yok edilemeyecek, ortada kalacaktır. Şiir önünde sonunda bir bildirme değil sezdirme işidir ve bu nedenle tutumluluk onun doğasının kaçınılmaz bir sonucu olacaktır. Genel olarak şiir dünyasında bilindiği üzere; *"Eğer bir dize yahut bir sözcük kaldırıldığında şiirde eksiklik yaratmıyorsa, fazladır."* Tutumluluk bütün dillerde de vardır ama özel olarak tasarlanmış bir dil olarak şiir, daha da tutumludur.

Şiir işliklerinde, uzunca yıllar verdiğim *"dize oluşturma teknikleri"nde* derse başlamadan mutlaka tahtaya *"Şiir bir cümledir; orada heceler sözcük, sözcükler hecedir."* yazdım. Bunu her seferinde anımsatmayı gerekli gördüm çünkü şiir *"iç"*in dili olduğundan ve herkes şiir yazdığı dilin içinde kendi

dilini oluşturduğundan; şiirin bir tasarım ve anlatım etkinliği olduğu gözardı edilebilir. Anlatılar içeriksiz, kurgusuz ve kargaşık özensizlikler haline gelebilir. Elbette şiir iç içe geçmiş bir karmaşıklık içerecektir. Onda özel olarak anlaşılmayı bekleyen, hatta farklı zamanlarda farklı anlamlar üretecek bir kurgulanmış karmaşıklık veya dilin doğasından türeyen bir karmaşık ilişki vardır ve karmaşıklık güzelin bütünselliğini bozmaz, çünkü her öğenin içerik gereği birbiriyle olan tutarlılığını barındırır. Sadece daha dikkatli, daha farklı bakmaya ihtiyaç duyar o kadar. Ne var ki kargaşık bir yapıda ne özne açısından ne içerik açısından kurgulanmış bir tutarlılık yoktur, o sadece bir yığındır. Bilinçaltımızın da bir simgesel yığın olması, rüyalarda ortaya çıkan kargaşıklığı doğurmaktadır. Oysa şiir bilinçli bir düş görmedir. Buna karşın şair, şiirin doğasının bir parçası olan belleğin karmaşık yapısını kurgulamak yerine sadece dışlamayı yeğleyebilir.

Bu tür çağrışımsal dışlamalar, ruhbilimcilerin hastalarının anlattıklarını dillendirdikleri yayınlarda görülebilir. Üstelik bunlar doğal simgeler gibi karşımıza çıkmaktadır ama ne bir kurgu içerirler ne de bir fikir. Hatta sürekli tekrarlar içermesi bakımından da içe çökmüş çağrışımlardır. Şiirle aynı kökten gelmeleri, simgesel bir dil olmaları nedeniyle bu sabuklamalar şiirle karıştırılabilir. Şair de bu yanılgıya düşebilir; bu yüzden şiirin bir kurgu olduğu, bir fikrin açılımı olduğu unutulmamalıdır. Şiir elbette bir cümledir, simgesel bir cümledir. Dolayısıyla özne, özne nesne ilişkisi, özne yüklem ilişkisi uyarlı bir iskelet oluşturur. Oluşturmuyorsa özel olarak tasarlanmış değildir, rastlantısal olarak da böyle uyarlı bir yapı kendiliğinden ortaya çıkmaz. Başka zihinler bunu upuygun bulmaz ve dolayısıyla rastlantılar bazı dizeler hoşa gitse bile bir güzellik duyumu oluşturmaz. Güzellik duyumunun ilk koşulu belki de bu yüzden bütünselliktir. Bütünselliğin iki yüzü ortaya çıkmaktadır; ilki içerikle ilgilidir.

Şair bir insan durumu veya başka doğaların insanı etkileme olasılıklarının bir keşfini dışlaştırmak isteyecektir. Söz konusu keşif yahut durumun öğeleri arasında bir uyarlılık olmalıdır. Öyle olmazsa onun uyarsızlığı, başka zihinlerin onu algılamasını güçleştirecek hatta olanaksızlaştıracaktır. İkincisi biçimdir, dolayısıyla bütünselliği ortaya çıkaran bir biçim oluşturulmalıdır. Tam da bir cümlede olduğu gibi; yalın fikir, açık anlatım. Nasıl bir cümlede fazla sözcük veya eksik sözcük hatta bir ek anlatımı bozuyorsa, şiirde de fazlalıktan yahut içeriğin dışlamasını engelleyecek eksiklikten uzak durmak gerekecektir. Benzer biçimde cümlede nasıl özne nesneyle ilişki içinde bir eylemde bulunuyorsa, içerik de buna göre kurgulanıyorsa şiirde de böyle olmalıdır. Böyle olduğunda bütünsellik duyumu yaratacaktır. Bu da güzelin ortaya çıkmasında önemli bir uğraktır.

"Şiir bir cümledir, dizeler orda sözcük, sözcükler hecedir" dendiğinde, aynı zamanda sözcüklerin kendi anlamlarından çıkarak, neredeyse heceleşerek dizede yeni bir sözcüğü oluşturması da vurgulanmış olmaktadır. Bu önemlidir, çünkü sözcükler bildirme gücünü geriye çektiğinde başka doğalarla yeni bir bildirme için uyarlı hale gelmekte ve yeni bir gerçekliğin simgesine dönüşebilmektedirler. Bu tamlama yapılırken de keşfedilebilecek bir olgudur. Dilin verili tamlaması yerine kendi tamlamasını yapmaya çalışan biri, farklı doğalar arasında yeni bir ilişki arayışına girmiş demektir. Eğer iki farklı doğanın alışılmış dil kalıbı dışındaki ilişkilerini keşfedebilirsek, o zaman doğamız yeni bir yaşantıyla karşılaşıp heyecanlanacaktır ve bu keşiften hoşnut olacaktır. Bu bize tazeliğin önemini işaret eder. Her dil, binlerce yılın birikimiyle farklı doğalar arasındaki ilişkilerin, gerçekliğin birçok ilişki ve yasasını keşfedip kalıplaştırmıştır. Bu kalıpları ilk duyduğumuzda, sanki o ilişkileri yeni yaşıyor gibi heyecanlanırız ama daha sonra o kalıpları duymak bize etki etmemeye başlamıştır. Bunun sebebi insan doğasının tekrarlardan çok

tazeliklere açık olmasıdır. Tazelik aynı zamanda güzelin doğasının bir başka eğilimidir. Bilindik içerikler bile farklı biçimlerde ama doğamıza uygun gelen yeni biçimlerle sunulduğunda, güzellik duyumu oluşabilmektedir.

O halde şiirin eleştirisinde bütünselliğin yanında tazelikle ilgili de bir ölçüt kurgulanabilir. Şairin, içeriği dil içinde kendi diliyle, kendi kalıplarıyla anlatıp anlatmadığıyla ilgili bir eleştiri öznellikten de ötedir. Bazen birinin keşfettiği kalıbı diğer şairler kendi içerikleriyle doldururlar ve şiirleri bize taze gelmez, hoşluk yaratmaz. Örneğin *Eyüboğlu*'nun *"çakıl"* şiirinde kurduğu *"seni düşünürken/bir çakıl taşı ısınır içimde"* kalıbı, kendinden sonra gelen birçok şair tarafından kullanılmıştır. *"Ne zaman seni düşünsem / bir ceylan su içmeye iner"* gibi... Ancak ilk kullanımıyla karşılaşmış zihinler, bu tekrarları gördükçe o şiiri bayağı bulmuşlardır. Demek ki, tazelik açısından eleştiri, o dildeki ve o dilde yazılmış şiirlerdeki bütün kalıpların birikiminin farkında olmayı gerektirir. Eğer böyle bir birikimle şiire yaklaşılırsa, bu eleştiri şüphesiz ki nesnellikten daha çok pay almış olacaktır. Bu birikime sahip hangi bilinç olursa olsun kendine sunulan şiirde, dilin veya o dilde yazılmış şiirlerin kalıplarının ayrımına kolaylıkla varacaktır. Ancak kalıpların dilde yetkinleşmesi de taklitle sürmektedir. Bugün artık kusursuza yaklaşmış halk şiirleri, yıllarca taklit edile edile son haline gelmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında kalıpların taklit edilmesi

Güzelliğin genel geçer ilkelerinden biri de özgünlüğüdür; özgünlük, biricik olandan doğar. Daha önce karşılaşmamış olduğumuz bir durum, ilişki yahut doğanın bizim doğamızı güzellik duyumu oluşturacak bir biçimde etkilemesi olasıdır. Elbette sadece biricik veya özgün olan aynı zamanda güzeldir denemez. Ancak güzelin bir durumu olarak özgünlükten söz edilebilir. Özgünlüğün şaşırtıcılığı bizi etkileyecektir ve eğer güzelin doğasına uygun kurgulanmışsa özgün bir içerik, bizi

güzellik duyumu oluşturacak biçimde etkileyecektir. Gerçi *Pablo Neruda* gibi özgünlüğü önemsemeyenler de vardır ancak içeriğin özgünlüğü, onunla karşılaşan zihinler için çarpıcı olacaktır. Bu demek değildir ki aynı fikri, aynı insan durumunu, doğaların daha önce bilinen ilişkilerini yeniden dışlaştırmak güzellik duyumunu oluşturmaz. Sözgelimi sevgiliye yönelik şiirler yüzlerce yıldır söylenmiş, yazılmıştır; hala da yazılmaktadır. Burada genel bir özgünlükten söz edilemezse bile tıpa tıp aynılıktan da söz edilemez. Her sevgi ve sevgili ilişkisi, kendine özgü yanlar taşıyacaktır. Bu kendine özgü yanlar şiirin içeriğini oluşturuyorsa özgünlük o şiir için de olasıdır. Oluşturmuyorsa özgün olmayacaktır ama yine de güzel olabilir, çünkü taze bir söylemle dışlaştırılabilir.

İçerikle biçim arasındaki ilişki, bir diğer deyişle özle biçim arasındaki ilişki her zaman kafa karıştırıcı olmuştur. Öz, bir şeyi o şey yapan her neyse odur; biçimse o şeyle ilgili ne algılanıyorsa odur. Bu durumda bir şeyin özünü anlamak için ilk olanak biçimdir, biçim bize o şeyin doğasıyla ilgili veriler sunacaktır. Özle biçim arasında nesnelerde bir fark yoktur, sözgelimi masa gibi… Canlılarda algılanma arzusu veya niyet, özle biçim arasındaki aynılığı kırar. Öte yandan sanat eserlerinde biçim, anlatılmak istenen içeriğin tasarlanmış halidir. Dolayısıyla içerik, varlığın doğasında daha önce keşfedilmemiş bir durum yahut ilişkiyse, bu durum ve ilişkiye uyarlı bir biçimle ancak duyurulabilir. Bu nedenle şiir, içeriğe uygun bir tasarım olarak görülebilir. Bu tasarım içerikle uyumluysa biz o içeriği sezebiliriz, uyumsuzsa şiir bize bir şey duyurmayacaktır. İçerikle biçimin uyumlu olmadığı, apaçık bir içerik taşımayan bir şiir veya zihnimize uyarlı tasarlanmamış bir biçimden duyumsayacağımız sadece yetersizliktir. Demek ki şiir, başka zihinlere içeriğini sezdirebilecek bir biçimde tasarlanmalıdır.

Bir tasarı olarak şiirin başka zihinlerde karşılık bulması, zihnin

doğasına uyarlı kurulmasıyla mümkündür. Her şey zaman/mekan bileşimidir ve zihnimiz bir şeyi ancak zaman/mekan bileşimi olarak kavrayabilir ya da sezebilir. Demek ki şiir tasarımı, içeriğin zaman/mekan bileşimini öncelemeli, ona uygun kurulmalıdır. Şiirde zaman ritimle oluşur. Denebilir ki ritim, özel olarak kurgulanmış bir zamansallıktır. Şiirde ritim yoksa o halde zamansallık eksik olacağından içeriğini zihnimiz kavrayamayacak yahut sezemeyecektir. Bu durumda şiir eleştirmeni, şiirde ritim olup olmaması üzerine bir açıklama yapabilir. Peki, şiirdeki ritim, yani özel zamansallık nasıl kurgulanabilir yahut nasıl anlaşılabilir? Zaman ardı sıra gelenlerin dizisi olduğundan, şiirin oluşturduğu küçük evrende ardı sıra gelme duyumu içerik veya biçimde oluşturulabilir. İçerik bize zamansallık verecek biçimde, örneğin, *"çocuktum…"* diye başlayan bir şiirde, *"büyüdüm…"* diye başlayan sonraki öbek yahut dizeler zihnimizin alışkanlıkları açısından bir süreci imleyecek, bize zamansallık duyumu yaşatacaktır. Benzer şekilde eylem içeren şiirler veya dizeler zamansallık duyumu yaratacaklardır,;çünkü eylem, zihnimizde değişimi, süreci imler.

Biçimle de zamansallık duyumu yaşatılabilir. *"tak tak tak…"* diye sözcük tekrarlarından, dize kırmalardan, ses yinelemelerinden oluşan bir biçim, hece sayısı vb… ölçüler, özellikle asimetrik ölçüler bize art arda gelme hissi uyandıracak ve zamansallık yaşatacaktır. Şiir, bütün diğer sanatlara göre zamansallığa daha yakındır çünkü en simgesel dildir ve üç zamanda da gezinebilecek bir genişliğe sahiptir; geçmişi, bugünü ve geleceği aynı şiir anlatabilir. Bu nedenle ritim, kaçınılmaz olarak şiirin doğasının bir parçasıdır ve eleştirmen, bir şiiri eleştirirken ritmi bir eleştiri ölçeği olarak kullanabilir. Ritmi bozuk şiirler bizi etkilemeyecek ve bize içeriğini sezdirmeyecektir.

Şiirde mekansallıksa simgelerden oluşur. Simgeler, yan yana gelen şeylerin dizisinden özenle seçilmiş bir kurgudur.

Gerçekliğin zihnimizdeki karşılıkları olan sözcükler aynı zamanda varlığın birer parçasını da bize duyurmaktadırlar. Varlığın yan yana gelen şeylerinin simgeleştirilmesi, bize şiirdeki mekansallık duyumunu verecektir. Şiir zamansallığı önceleyen bir dil olduğundan, mekansallık elbette geride kalacaktır ama tümden de mekansallık içermeyen şiir hem olanaksızdır hem zihnimizin içeriği sezmesini engeller.

Demek ki güzelin genel geçer ilkeleri şiir için de geçerlidir ve estetiğin bu ilkelerini kullanarak şiir eleştirilebilir. Ancak şiirin böyle eleştirilmesi çok genel açıklamadır ve yol gösterici olmaktan uzak kalacaktır. Şiir önünde sonunda dille yapılmaktadır ve dil açısından şiire yaklaşmak pek olasıdır. Şiir diliyle konuşulan dil arasında farklar vardır. Şiir de bir dildir ama simgeseldir, kurgulanmış bir dildir. Dolayısıyla konuşulan dilin içinde yeni bir dil olarak ondan ayrılacaktır. Öte yandan şiir dili sezdirmeyi, günlük dil bildirmeyi önceler. Günlük dilde her sözcük bağımsızdır ve varlıktan aldığı payı zihinler arasında taşır. Şiir dilindeki sözcükler bağımsız değildir, diğer sözcüklerle kurdukları bağlarla varlığın yeni ilişkilerini yahut durumlarını ortaya çıkarıp sezdirirler. Günlük dil özensizdir, belki anlatılarda ve yazılarda bu özen kaçınılmaz olacaktır. Ancak şiir dilinin, şiirin doğası gereği küçük bir evren oluşturmanın zorunluluğuyla her sesi özenle kurgulanmıştır. Fazla veya eksik bir ses, şiir evreninin ahengini bozacaktır. Demek ki bir metni şiir olarak değerlendiren eleştirmen, dil açısından iki ölçeğe sahiptir. Öncelikle bir şiir günlük dilden farklı olarak bildirmeyi değil sezdirmeyi öncelemelidir. Sözcükler bildirme halleri dışına çıkıp çıkmamışlar mı bu belirlenebilir. İkinci olarak şiir dilinin özenle kurgulanıp kurgulanmadığı değerlendirebilir. Bu iki ölçek, öznel olmaktan çok nesneldir. Şiir konusunda ve dil konusunda bu duyarlılığa sahip farklı özneler, benzer belirlemeler yapacaklardır. Dolayısıyla bir ölçekle şiire yaklaştıkları için sözcüğün tam anlamıyla eleştiri yapmış olacaklardır. Örneğin

eleştirmen, anlatının simgesellik içermediğini söyleyebilecek veya iyi kurgulanmadığına vurgu yapabilecektir.

Şiirin sezgisel bir dil olarak tutumlu olması, matematikle ilişkilendirilebilecek bir yapıya sahip olduğuna işaret eder. Şiir yazan, küçük bir evren oluştururken bir tasarı yapmaktadır ve her tasarı hesap ister. Ancak bu hesap, soyutlanmış simgelerin oluşturduğu denklemler ve hesaplarla ilgili değildir. Böyle bir matematikten söz ediyor olsaydık şiirin niceliksel bir şey olduğunu, dolayısıyla ölçülebilir yanları olduğunu söylememiz gerekirdi. Şiirin uzunluğu kısalığı, dizelerin uzunluğu kısalığı belki içeriğin gerektirdiği ritim için kurgulanmalı, hesaplanmalıdır ama sadece bir şiirin içeriğine bağlı olarak yapılan bir hesaptır bu. Bazen yeni şiir yazanlar, aynı şiir içinde iki veya daha çok ritmi gelişigüzel kullanırlar. Bu zaman kargaşası bizim şiiri sezmemizi, anlamamızı engeller. Dolayısıyla şiirdeki matematik büyük ölçüde içeriğe uygun ritim oluşturma işidir ve bu da denklemler yazarak olmaz, şiir yazma veya söyleme alışkanlığından oluşmuş bir duyarlılıkla ilgilidir. Şiirde böyle bir ölçülülük iç duyumu oluşabilir.

Öğretmenliğimin ilk zamanlarında kırk dakikalık derse içeriğimi sığdıramazdım, hatta ilk konferanslarımda da zamanı bir türlü denkleştiremezdim. Zamanla her konuyu verili saatte özetlemek, anlatmak alışkanlığı geliştirdim. Katıldığım kongrelerde, oturum başkanlarından bu nedenle her seferinde teşekkür aldım; yirmi dakika mı konuşacağım, yirmi dakikaya sığdırdım anlatacaklarımı… Gittiğim konferanslarda, davet edenlere ne kadar konuşmam gerektiğini sorup, ona göre anlatacaklarımı kolaylıkla düzenledim. Bu bir alışkanlığa dönüştü, özel bir gayret gerektirmez oldu. Tıpkı şimdilerde yazdığım şiirleri bir çırpıda yazmam gibi… Yazdığım şiirlerin ritmi ve boyutu, içeriğe göre kendiliğinden oluşmakta ve bunun için ayrıca bir özen göstermem

gerekmemekte. Oysa ilk şiir yazdığım dönemleri anımsadığımda en çok zorlandığım konunun şiirin uzunluğu ya da kısalığı, dizelerin şiir içindeki konumunun hesaplanmasıydı. Deneyimlerim daha sonra yazacaklarımı koşullandırdığından, şiirle geçirdiğim onca vakitten sonra artık bu benim için sıradanlaştı. Şairlik de önünde sonunda bir süreçtir ve başlangıçla sonuç ayrıdır. Üstelik herkes kendi yolunu yürüyecektir; bazıları otuzuna gelmeden usta olacak, bazıları altmışında çıraklığını sürdürecektir. Ancak önünde sonunda bir ölçü duyumu gelişecektir. Bu ölçülülük de eleştiri için bir olanaktır. Şiirin yazıldığı dilin içindeki şiirleri okumuş, içselleştirmiş bir eleştirmen kendisi şiir yazmasa bile bu ölçülülük duyarlılığına sahip olabilir ve yönlendirme yapabilir. Nasıl renklerin kendince doğası varsa ve bunu kullanırken renklerin doğasını bilmek gerekirse, bir dil etkinliği olmak bakımından şiir için de sözcüklerin doğasını bilmek, bu sözcüklerin ilişkisini belirleyen dilin doğasının farkında olmak gerekir. Bu farkındalık, dil içinde kendi dilini kurmayı da sağlayacaktır. Ancak bu yepyeni bir dil olsa başkalarının anlaması olanaksız olurdu. Oysa şiir bir duyurma, sezdirme biçimidir. Demek ki başkalarının da bunu sezmesi, duyması gerekir. O halde ortak dilin zeminine öznel dilin bir şekilde bağlanması gerekir. Bunu yollar bize daha iyi anlatmaktadır. Ana yollar vardır ve bunlar ortak dilin yasalarıdır. Bir de anayollara bağlanan ikincil yollar, hatta üçüncül, dördüncül yollar vardır. Şiir dili bu türden üçüncül, dördüncül yollardır. Onlar hiçbir başka yola bağlanmazsa başkalarıyla iletişim olanaksız olacaktır. Bu nedenle dil içinde kendi dilimizi kursak bile dilin anayasalarına bağlanmak zorundayız, ondan tamamen kopamayız. Şiir dili simgesel bir dil olduğundan dilin bütün yasalarına uymaz hatta yer yer bilerek isteyerek bu yasaları bozabilir ama yine altta, en temelde bazı bağlarla ona tutunmalıdır. Dilin belkemiğine bağlanmayan bir metin tamamen özneye kapanık olacaktır.

Dilin yasalarının varlığın da yasaları olup olmadığı tartışmalıdır. Aristoteles kategorilerde bize dilin yasalarını mı anlatıyor, varlığın yasalarını mı bilemiyorum. Ancak, birlik-çokluk, nitelik-nicelik gibi bu temel kategorilere uymayan bir anlatının zihnimizin doğasına da uyması, daha doğrusu başka zihinlerce kavranması zordur. Bir anlatı, karmaşık olarak kurgulanmış olsa bile bu temel yasalara uyuyorsa zihnimiz ondan bir şeyler sezecek, onu yabancılamayacaktır. Ancak bir anlatı kargaşıksa, iç tutarlılığı yoksa, zihnimizin temel yapılarına ters düşüyorsa bu kez onda sezilecek, duyulacak bir şeyle ilgilenmek yerine doğrudan doğruya aklımız sorgulamayı seçecektir. Akıl öne çıkınca sezgi biter. Dolayısıyla bir anlatı bize bir şey duyurma, sezdirme yerine bizi araştırmaya, sorgulamaya itiyorsa o şiir değildir. Şiir olarak yazılmışsa şiirin doğasına uyarlı değildir veya zihnimizin sezme olanaklarına uyarlı değildir. Bu durumda bir anlatıya şiirdir yahut değildir diyebiliriz. Bir anlatı, aklımızı harekete geçiriyor ve sorgulatıyorsa onda sezilecek ya da duyulacak bir şey bulamıyoruz demektir çünkü ne zaman akıl harekete geçerse, diğerleri geri itilecektir. Bu durumda, bir anlatının şiir olup olmadığını belirleyecek bir ölçü ortaya çıkmış demektir. Eğer anlatı bize bir şeyler duyuruyor veya sezdiriyorsa şiirdir denebilir. Bize bir şey bildiriyor yahut aklımızı harekete geçiriyorsa değildir denebilir. Bu ölçüte ulaşmış bütün zihinler aynı anlatı üzerinde benzer belirlemeler yapacaklardır.

Anlatının içinde bazen sezdirme yerine bildirme bölümleri olabilir. Bu yüzden bir anlatıya tümden şiirdir yahut değildir denmeden önce, nerelerde bildirme olduğu söylenebilir. Böylece eleştiriden beklenen iyilik ortaya çıkacaktır. Kendi içine dönmüş, kendini anlatmak için kendince bir dil kurmaya çalışan insanın ilk anlatıları elbette bu türden bir kargaşıklık barındıracaktır. Bu uyarsızlığı ortadan kaldırmak için eleştiri harika bir olanaktır. Elbette yaza yaza, okuya okuya şair de bu uyarsızlığın farkına

varacaktır. Zaten bazı şairler, eleştiri almadan yahut kendi kendini eleştirecek bilinç düzeyine ulaşmadan yayımladıkları şiir kitaplarını sonradan reddetmeyi yeğlemişlerdir. *Cahit Sıtkı Tarancı*'nın ilk kitabına yönelik tepkisi buna örnektir. Birçok şair de ilk kitabını, kendinin yetersizliğini anımsatması bakımından üzücü bulmakta, onu hatırlayınca hep acı çekmektedir. O halde eleştiri; her şairin kendi dilini kurması, kendi olması ve bize duru, derin anlatılar sunması bakımından yaşamsal bir öneme sahiptir.

Şiirin insanın kendini keşfi, doğaların insan üzerindeki etkilerinin keşfi ve bize bunların simgesel duyurusu olmasına karşın onu rüyalardan ayıran özelliği bir tasarım olmasıdır. Şiir tasarlanmış bir küçük evrendir; bazı şeyleri dışarıda bırakarak, bazılarını içine alarak oluşturulan bu tasarımın da kendince bir doğası vardır. Bütünsellik içinde küçük bir evren oluşturmak için şüphesiz merkezi bir etkinliğe, özneye ihtiyaç vardır. Benzer bir şekilde bütünsellik duyumu, metnin bitme duygusu uyandırmasını da zorunlu kılacaktır. Madem ki şiir küçük bir evrendir, aynı zamanda başlayıp biten bir şeydir de... Başlangıç öncelikle başlıkla olduğundan şiirin başlığının şiire giriş kapısı olup olmaması, şiirin tamamlanmışlık duygusu vermesinin ilk uğrağını oluşturur. Bu yüzden şiir başlıkları, şairler için önemsiz bir durumken şiir için ve okuyucu için çok önemli uyarıcıdır. Tam da bir kapı gibi işlev görür; barok bir kapıdan yıkık dökük bir eve girdiğimizde bu uyarsızlık eğer içeriğin doğasından kaynaklanmıyorsa bizi rahatsız edecektir. Oysa şiir insanın içine işlemeli, bir şeyler duyurmalı ya da sezdirmelidir. Birisi bir anlatıdan rahatsızlık duyarsa onu içselleştirmesi de pek olanaklı değildir. Bu yüzden başlık çok önemlidir. Böylece herhangi bir şiir, başlığı açısından da değerlendirilebilir. Başlık eğer şiirin doğasına uygun ve onun sezilmesinin kapısını aralıyorsa bu olumlu olarak belirlenebilir. Eğer başlık şiire uyarsızsa bu olumsuz olacaktır.

Bitmemiş bir şey bütünsel olmayacağından bize güzellik duyumu vermeyecektir. O halde şiirde bitme duygusu, şairin şiiri üzerindeki tasarısında ayrıcalıklı bir yere oturur. Gelişi güzel veya rastlantısal olarak elbette bir bitme duygusu uyandıracak yapılar kurulur ama bu konuda özen gösterilmiş olması şiirin doğasına daha uygundur; çünkü şiir özen gösterilmesi gereken bir dil ve tasarımdır. O halde bitme duygusu nasıl verilebilir yahut nasıl oluşur?

Şiirde bitme duygusu, şiir tasarımının doğal bir sonucu olacaktır. Bazen bu içeriğin olanaklarıyla gerçekleştirilir. Örneğin *Nazım Hikmet*'in *"Masalların Masalı"* şiirinde olduğu gibi içerik doğası gereği bir tamamlanmış duygusu uyandıracaktır. Şiirde su başında duran kedi, güneş ve servinin tek tek hayattan ayrılışıyla ilgili kurgu, doğası gereği bizde bir bitme duyumu oluşturacaktır. Eğer içerik bu duyumu oluşturmuyorsa o zaman tamamlanma duyumu biçimsel olarak, ses uyakları üzerinden zamansallıkla tamamlanabilir. Bu konuda Türkçe'nin kolaylıkları vardır ancak aynı zamanda zorlukları da vardır. Türkçe bir sesli dildir ve selenlerin -*a,e,ı,i,o,ö,u,ü*- bir kısmı bizde etken, bir kısmı edilgen duyum verir. Örneğin *"a,u,ı,o"* içeren heceler doğamızı daha baskın etkilerken, *"e,ü,i,ö"* gibi selenler bizde edilgenlik duyumu verirler. Birincilerine *"a"* karar, ikincilerine *"e"* karar dersek -*bir müzik eseri gibi*- *"a"* kararla başlayıp süren bir şiir, yine *"a"* kararla bitirirse tamamlanma duygusu verecektir. Türkülerin *"re"* yahut *"la"* karar olması gibi…

O halde eleştirmen, bir şiirin tamamlanmışlık duygusu vermesi açısından hem başlığını ve hem de bitişini değerlendirebilir. Eğer tamamlanmış duygusu vermiyorsa, o şiirin bize güzellik duyumu vermeyeceği ortadadır. Bu ölçüt, öznellik taşısa da nesnelliğe daha yakındır. Farklı eleştirmenler, eğer bu ölçütle

şiire yaklaşırlarsa benzer belirlemeler yapacaklardır.
Şiirin bütünselliğini bozan, sezgimizi dağıtan başka sorunlar da vardır. Bunlar da bir eleştiri konusu olabilirler. Bunların başında çoğulluk tekillik halleri gelir. Türkçe sondan heceli olması bakımından çoğul ekleri hemencecik eklenebilir. Bu eklemeler dil alışkanlıklarıyla yahut özensizlikle ilgili olabilir ama henüz kendi dilini oluşturanların sıkça düştükleri bir yanılgıdır: *"lar"* ve *"ler"* ekleri, simgenin gücünü çoğu kere zayıflatan fazlalıklardır. Bu durum bana fizikteki *"Kesit azaldıkça basınç artar"* ilkesini çağrıştırır. Sözün etkisi tekillikle artacaktır. Sözgelimi özellikle gerekmiyorsa bir dizede *"çınar"* kullanılmalı, *"çınarlar"* değil. Çınarlar, çoğulluğu açısından dikkat dağıtıcıdır ve dizenin içinde "*çınar"*ın diğer sözcüklerle kaynaşıp yeni bir sözcük oluşturmasını da zorlaştırmaktadır. Gereğinden fazlaca çoğul eki kullanılmış bir metnin etkisi zayıf olacağından bu, eleştirmen için bir ölçüt oluşturabilir. Eleştirmen, gereğinden fazla *"lar"*, *"ler"* ekleri üzerinden belirlemeler yapabilir.

Şiir, anlatının nasıl dizileceği ile ilgili de diğer dilsel anlatımlardan farklıdır. Bütün dillerde şiirler, diğer metinlerden ayrılarak dizeler halinde ve dizelerin alt alta yazılmasıyla oluşturulur. Bu yapı, dil içinde simgesel bir dil olan şiirin doğasıyla uyarlıdır. Şiir sezdirmeyi amaçladığından sözcüklerin sadece bildiren özelliklerini değil; çağrışımlarını, ses uyaklarını ve birbirleriyle oluşturacakları bağları önceler. Bu yüzden bildirmenin getirdiği yazımsal kuralların dışında kurallar gerektirir. *"Şiir bir cümledir ve dizeler orada sözcük, sözcükler hecedir"*, belirlemesi burada da geçerlidir. Şiir cümlesinin sözcükleri yan yana değil alt alta yazılır. Dolayısıyla her dize bir solukta okunan tek bir sözcüktür. Şiir cümlesinin sözcüklerini diğerinden ayırmanın yolu da onu bir alt satıra yazmakla bulunmuştur. Bazen tam bir sözcük olamayan ama tamamen de ayrılamayan dizeler vardır. Bu durumlara fütüristlerin bulduğu çözüm şiirin doğasına uygun

olsa gerekir ki hala yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu çözüme göre tam olarak birbirinden ayrılamayan dizeler, kırılarak yazılır. *Mayakovsky* ve *Nazım Hikmet*'in şiirlerine sıkça karşımıza çıkan bu kırılma, ihtiyacı karşılamış gibidir.

Aydilisanat dergisini çıkarırken, şiirin yazılım biçimleriyle ilgili bir bildiri de yayımlamıştık. Aynı ilkeyi derginin iç kapağına da koyduk. Tepkiler de aldık ama bundan vazgeçmedik. Şiirlerimizde bütün sözcükleri küçük harfle yazdık ve aynı zamanda dize sonlarına imla işareti koymadık. Bu tutumumuzun sağlam bir gerekçesi vardı, daha sonra öğrendik ki Fransa'da *Aragon* ve çevresi de bu türden bir bakış açısına sahipti. Şiirin yazımında, bildirmeyi önceleyen bütün diğer anlatılardan farklı olarak imla kuralları da geçerli olmasa gerekir. Alışkanlıkla veya edebiyat derslerinin tortusu üzerinde kalmış zihinler dizelerin sonuna virgül, noktalı virgül türünden imla işaretleri koymuş olsalar da buna gerek yoktur. Nasıl bildirme anlatılarında her sözcüğün arasına bir virgül, noktalı virgül yahut nokta koymuyorsak, benzer şekilde şiir cümlesinde de dizelerin arasına bu türden işaretler koymamızın gereği yoktur. Aynı şekilde madem şiir başka tür bir dildir, başka tür bir cümledir, o halde başka tür bir yazımda onun doğasına uyarlıdır. Bu yazım biçimi, harflerin hepsinin küçük olmasını gerektirir. Böylece bildirmenin getirdiği alışkanlıklar da ortadan kalkmış olacaktır. Büyük harf otoriter bir sezgi taşır ve bu şiir için uyarlı değildir. Hatta diyebilirim ki şiirin inceliğini de bozacak bir biçimselliktir. Fazla imla işareti, büyük harf elbette bildirmeye uyarlıdır ama sezdirme için uyarlı görünmemektedir.

Biçimle ilgili geleneksel tutumlardan her farklılaşma elbette tepki çeker. Bu tutum insanın doğasında vardır ama aynı zamanda insanın doğası, verilinin dışına çıkmaya yönelik bir eğilimi de taşır. Kimi zaman bu iki eğilim gerilime neden olur

ama sonunda değişim çoğunlukla kalıcı hale gelmektedir. Bu anlamda ilk zamanlar küçük harflerle şiirlerimizi yazmamıza tepki olmasına karşın, tepki gösterenlerden bir kısmının da yavaş yavaş şiirlerini küçük harfle yazmaya başladığını gözlemlememiz bizi şaşırtmadı. Hatta ben şiirlerimin altına ismimin baş harflerini kısaltarak; *"ş.a"* yazıyordum. Son derece tepki çekti, hatta topluluğumuz içinde ayrışmaların kışkırtıcısı bile oldu diyebilirim. Ancak bu tutumuma karşı çıkılmasına rağmen, bir süre sonra sosyal paylaşım sitelerinde şiirlerini yayımlayanların giderek benim gibi isim ve soy isimlerin baş harflerini kullanarak imza attıklarını gördüm. Anlıyorum ki insanın doğası budur; değişime önce tepki verir ama değişimin yaşamda karşılığı varsa o mutlaka değişime ayak uydurur. Benzer bir gelişmeyi bilgisayarda şiirlerimi yazmaya başladığımda yaşamıştım. Şiiri bir komutla ortalama olanağı çıktığından hep istediğim biçimde, bazı şiirlerimi ortalayarak yazdım. Yakın çevrem bunu aykırı ve gereksiz buldular. Ancak şimdilerde herkes görebilir ki bu tür şiirler hem dergilerde hem kitaplarda bulunmakta ve doğal karşılanmaktadır. Sorun şudur; bir tutum şiirin doğasına uygun mudur, değil midir? Gelenekselin dışına çıkarken, tümden şiirin doğasının dışında şeyler yapıldığında elbette bu eğilim yaygınlaşamayacak ve *"deneysel şiir"* adı altında edebiyatçıların inceleme alanında kalacaktır. Sözgelimi, sadece x ve y ile yazılan şiirler ya da dizelerden resim oluşturma tutumları şiirin doğasına uyarlıysalar yaygınlaşacaklar, uyarlı değilseler birer deneme olarak anımsanacaklardır.

O halde denilebilir ki, şiirin yazımıyla ilgili olarak şiirin doğasına uygun olup olmadığı yönünde bir belirleme yapılabilir ve bu eleştirmen için bir ölçüt oluşturulabilir. Özellikle dizelerin bir solukta okunması ilkesi, şiirin doğasına upuygun düşmektedir. Öyle olmasa bütün dillerde şiirler dizelerin alt alta geldiği alışıldık biçimde yazılmazdı. Demek ki dizeler bir solukta okunan ve çok

sözcüklü olsalar da bir simgesel sözcüğe dönüşmüş yapılardır. Bunların birbirinden ayrılması dizelerin alt alta yazılmasıyla çözülmüştür. O halde şiir eleştirmeni, dizelerin uyarlı kurgulanıp kurgulanmadığıyla ilgili bir eleştiri ilkesi oluşturabilir. Bu pekala nesnel bir ölçü ve yönlendirici bir tutum olacaktır.

Demek ki şiir eleştirilebilir, sorun eleştirinin bir ölçütle yapılmış olup olmamasıdır.. Birçok şiir eleştirmeni bulunmaktadır. *Asım Bezirci'*den *Mehmet Kaplan*'a Türk şiirinde eleştirisiyle öne çıkanlar vardır. Bunların içinde özgünlüğüyle dikkati çeken *Afşar Timuçin*'in *"Yeni Şiirimizin Kısa Romanı"* eseridir. Bu eser, belli bir bakış açısıyla ve tarihselliği içinde Türkçe yazılmış şiirlere yönelmiş, onları sınıflandırmış ve eleştirmiştir. Giriş bölümünde eleştirisinin kaynaklarını aktarması bakımından da ayırıcı bir özelliğe sahiptir. Bu tür eleştiri kaynakları, şairlerimizin ne yapıp ettiklerini anlamaları açısından önemlidir. Ancak daha önemlisi şiirin anlaşılmasıyla ilgilidir. Eğer şiirbilim kurulacaksa, şüphesiz ki ilkeleri de şiir eleştirisinin ölçeği olacaktır ve eleştirisi yapılamayan bir alan bilim olmayacaktır.

5- şiir öğrenilebilir

Annem küçükken bana mani söylerdi. Öyle bilindik maniler değil, durduk yere uyduruverirdi. Üstelik boş zamanlarında laf olsun diye de değil; iş arasında, yaptığı işle ilgili, benim sorularımla ilgili… Annemin uyuduğunu hiç görmedim yaşlılık zamanlarına kadar. Ben uyanıkken o hep bir şeylerle uğraşırdı. Ocağı yakardı, yemek yapardı, hamur yoğururdu, süt sağardı, yayık yayardı, hayvanların peşine giderdi, köpeklere yemek hazırlardı… Hayatında bir boşluk olduğunu görmedim ama o mani söylemeyi, şiir söylemeyi ihmal etmezdi. Manilerinin içeriği bizim hayatımız gibiydi, ben de söylemek istedim, bana da öğretsin istedim.

Bir gün beraber atı suya götürüyorduk, o zaman konuşma fırsatımız oldu; bana mani uydurmayı öğretmesini istediğimde durup şuna yakın bir şey söylediğini anımsıyorum: *"Kesilmiş otlar darmadağın dururken mi güzel, balya yapıldığında mı? Sözler de otlar gibi düzenlenebilir, ölçülü hale getirilebilir."* Bunun üzerine birçok deneme yaptım, hepsi berbattı. Öğretmen okulunda okuyan ablam köye döndüğünde ona beğendirmek için birçok mani uydurdum, hiçbirini beğenmedi. *"O zaman ben yazar olayım"* dediğimde de beni umutlandırmadı. İyi anımsıyorum, dedi ki: *"Bulutları görüyor musun? Yazarlar onlara bakarak birçok anlam çıkarırlar. Sen çıkarabiliyor musun?*"

O günden sonra bulutları izler oldum, ama yazarların bulutlarda ne gördüklerini anlamayı çok sonraları başardım. Oysa annemin söylediği sözcüklerin ölçüsünü kısa zamanda kıvırdım. Şiirlerine

bayıldığım *Mustafa Amca*'nın peşinde gezdim bir zaman ve onun şiirleri okuma biçimini taklit ettim. Ben de ezbere okumaya başladım. Sonra annem hangi maniyi söylese ben de söyledim. Sonraki 23 Nisan'da, öğretmenim şiir okuyacakları belirlemeye başladığında ben de parmağımı kaldırdım. Ne var ki öğretmenimin elinde beş şiir vardı ve beş arkadaşıma paylaştırdı, bana şiir kalmadı. Ben de teneffüs olunca gidip eğer şiir bulursam törende okutup okutamayacağını sordum. Öğretmenim de şiire bakarım, uygunsa okuturum, dedi. *Mustafa Amca'ya* koştum, 23 Nisan şiiri yok; ablamlar da okulda, evde defterleri karıştırdım, anneme sordum. Sonunda oturup 24 kıta süren bir şiir yazdım. Öğretmenim uyarsız olanları çıkardı ve o törende ben kendi şiirimi okudum. Daha önce büyülü sandığım, özel insanların yazdığını varsaydığım şiiri ben de yazmıştım. Annemi ve Mustafa Amca'yı taklidim işe yaramıştı, olmayacak gibi görünen bir şey olmuştu.

Elbette ölçülü şiir yazmak kolay bir iş. Annemin yaptığı gibi pilekiler hazır (*ekmek yapılan toprak kaplar*), sen unu yoğurup dökünce içine, kalıpta üç aşağı beş yukarı ekmek denecek bir biçim ortaya çıkıyor. Tadı veya kıvamı ustalık işi elbette. Ne var ki ölçüyü tutturdun mu sorun yok, o bir ekmek ve benzer şekilde ben de ölçüyü tutturunca o bir şiir. İçeriği ne kadar hafif olursa olsun o bir şiir olarak kabul edilecektir.

Oysa çağdaş Türk şiiri hazır ölçülerle yazılmıyor. Dolayısıyla öğrenilip öğrenilmeyeceğiyle ilgili derin tartışmalar yapılıyor. Bu tartışmayı yeniden başlatmak için bir nedenim yok; çünkü ortada tartışılabilecek bir şey yok, her şey öğrenilirken şiirin öğrenilemeyecek olması aklın yasalarıyla çelişik. Üstelik eleştirilebilen bir şey aynı zamanda öğrenilen bir şeydir de. Bunun gerçek olduğunu, bundan emin olduğumu rahatlıkla söyleyebilirim. Öncelikle aklıma upuygun gelmektedir, çünkü her insan etkinliği gibi şiir de insanın doğasının bir yüklemi olduğu

için öğrenilebilir. İkinci olarak yaşamda karşılığını gördüm, çünkü şiirle hiç ilgili olmayanların şiir yazmasına yardım ve tanıklık ettim. Üçüncü olarak, başkaları da benzer fikirlere sahip. Bunun için en yakın örnek "aydili sanat hareketi"dir. "*Herkes şiir yazabilir*" belirlemesinin yaşamda nasıl karşılığı olduğu, "*aydili sanat hareketi*"nin gelişim sürecinde kolayca görülebilecektir. Bu benim yaşayarak da deneyimlediğim bir serüvendir. Şiir yazma ya da söyleme öğrenilebilir. Ben yaptım, yapanları gördüm; bir insan yapmışsa her insan yapabilir, bunu bildim ve emin oldum.

şiirin nesi öğrenilebilir?

Şiir, *"Başka doğaların doğamızı etkilemesinden doğan birikimlerin canlandırılması ve başka doğaların doğamızı etkileme olasılıklarının ortaya çıkarılıp paylaşılması etkinliğidir*" diye belirlenirse eğer, tanım gereği doğamızın etkilenmesinin izlerini canlandırma öğrenilebilir bir şeydir. Bu bir çeşit anımsama, yeniden canlandırma biçimidir. Bir bellek varlığı olan insanın, belleğini keşfetmesinin yolları öğrenilebilir. Eğer başka doğaların doğamızı etkilemesinin izlerine ulaşmak olanaksız olsaydı o zaman ruhbilim de olmazdı. Ruhbilim önünde sonunda insanın geçmiş yaşantıların izlerine yönelmek zorunda olan bir çalışma disiplinidir. Ruhbilim, belleğimizdeki simgesel şifrelere ulaşma teknikleri geliştirerek, doğamızın acı vererek etkilendiği bölümleri onarmayı kendine amaç edinmiştir. Onların bu teknikleri, şairin kullandığı tekniklere uzak değildir. Ruhbilimciler, doğamızın bize acı veren etkilenmelerini ussallaştırarak onarma yolunu seçerler. Şiir yazansa ussallıktan çok güzelleştirmeyi önceler. Ruhbilimciler de hangi tekniği kullanırlarsa kullansınlar belleğimizdeki etkilenmeyi yeniden canlandırmaya ihtiyaç duyar, ona yönelirler. Bunun için teknikler oluştururlar ve bu teknikleri yeni nesil ruhbilimcilere öğretirler. Demek ki başka doğaların doğamızı etkilemesinden doğan birikimlerin canlandırılmasına yönelik teknikler oluşturulabilir ve bu öğrenilebilir. Elbette

ruhbilimcilerin teknikleri, amaçlarıyla ilgili oluşmuştur bu yüzden şiir yazanın öznel serüveninde bulduğu yollardan farklılık gösterecektir. Öte yandan, nasıl bir ruhbilimcinin oluşturduğu teknik diğerleri için yol gösteriyorsa ve bu teknik öğrenilebilir bir şeyse şiir için de bu olasıdır. Şiir yazan da önünde sonunda insandır ve oluşturduğu yol diğer insanlara da açılmaktadır.

Elbette her insanın başka doğalarca etkilenme biçimi farklıdır. Ancak herkes insandır ve insan olmaktan dolayı ortak doğaya sahiptir. Bu ortaklık sayesinde, herkesin başka doğalarca etkilenmesini canlandırmanın genel geçer yollarına varılmıştır. Ruhbilim tarihi bu tekniklerin oluşturulma tarihidir. Bu açıdan bakıldığında, her insanda etkilenmenin öznel bir yanı varsa aynı zamanda insan olmaktan kaynaklanan nesnel bir yanı da vardır. Öyle olmasa ruhbilim ilkeleri ortaya çıkmazdı. Benzer şekilde, insanın kendi belleğine yönelip etkilenmelerini canlandırmasında şüphesiz ki öznellik vardır ama aynı zamanda bu canlandırma tekniği başkaları için de bir olası yol olur, çünkü insanın doğası ortaktır. O halde söz konusu ortaklıklar öğrenilebilir.

Öğrenilebilir olmasının zemini, bunların usumuzun yasalarına uygun olmasından kaynaklanır. Ruhbilim, başka doğalarca acıyla etkilenmiş birini iyileştirmek için yöntemlerini usa uygun hale getirir. Öte yandan acıyla etkilenmiş birinin iyileştirmesinde de ussallaştırmayı önceler. Bu durumda denebilir ki ussal olan, her us sahibi için öğrenilebilen bir şeydir çünkü usun yasalarına göre düzenlenmiş bir şey, us sahibi olan varlıklara yabancı değildir.

Öte yandan eğer başka doğaların doğamızı etkileme olasılıklarının keşfedilmesi olanaksız olsaydı, tarih öğrenmemizin anlamı yoktu. Oysa tarih araştırmasının birikimlerini öğrenmek türümüzün yaygın eğilimlerinden biridir. Bu eğilimin bir yanı kendini anlamaksa diğer yanı olası etkilenmelerin ayrımına

varmaktır. Elbette tarih, otoritelerin kullandığı bir araca da dönüşür ama yine de tarih bilgisi, insanların başka doğaların kendilerini etkileme olasılıklarını keşfetmesine olanak verdiği için değerli bulunur. Bu etkilenme olasılıkları, insanın kendini tanımasını ve toplumsallaşmayı kolaylaştırır.

İnsanın etkilenme olasılıklarını öğrenmek olanaklıysa bu şiir için de geçerli olmalıdır. Şiir, doğamızın etkilenme olasılıklarını keşfetme açısından tarihe benzerdir ama elbette bazı temel farklılıklar da içerir. Tarih insanın daha dışsal ve toplumsal etkilenme olasılıklarıyla ilgilenirken, şiir daha içsel ve öznel olana yöneliktir. Tarih nesnel yahut öznel aklı kullanır ve araştırmasını usa uygun hale getirmeye çalışır. Şiirse sezgisel aklı kullanacaktır. Dolayısıyla olasılıklar açıklanmayacak sadece sezgi düzeyinde kalacaktır. Bir başka fark da olasılıkların ayrımına varmadaki bakış açılarıdır. Tarih, başka doğaların insan doğasını etkileme olasılıklarını, daha önce olanlar üzerinden ve geçmişe dönük olarak yapar. Oysa şiir, şiir yazan ya da okuyanın kendi doğasının etkilenme olasılıklarını keşfetmesi bakımından daha çok geleceğe yöneliktir. Yine de şiirdeki etkilenme olasılığının keşfi bir yanıyla geçmişe bağlıdır. Sezgi, belleğin görüsüdür. Dolayısıyla geçmiş etkilenmelerin birikimiyle olasılıkları görmeye yönelik bir eğilim olacaktır. Fakat gördüğü şey, olandan çok olabileceklerin yelpazesidir. Bu yönüyle geleceğe daha yakın bir etkinlik olacaktır. Bu olasılıkların keşfinin de bir yöntemi olmalıdır ya da oluşturulabilir.

Nasıl ki tarihin araştırma yöntemleri varsa, şiir de etkinliğinin doğasına yönelik araştırma yöntemlerine sahiptir. Elbette şiir öznel bir açıklama biçimi olarak genel geçer ilkelere daha uzak düşecektir. Ancak insanın doğası ortaktır ve hiç kimse bu ortak doğadan tamamen bağımsız olamaz. Bir insanın doğasını bir başka doğanın etkileme olasılığı, insanın doğasıyla sınırlı olacaktır. Dolayısıyla sonsuz olasılıklar denizinde boğulma

tehlikesi yoktur. Sınırlı olasılık varsa, olanlar bu olasılıklardan doğacaktır. Olasılıkları bilmek olanı da bilmek, sezmek demektir. Şiir için denebilir ki başka doğaların keşfi tekil bir sezgisel etkinliktir, bir diğer deyişle kişiseldir. Şair, kendi dünyasında bu keşifleri yapacaktır, onun yaptığı bir anlamda kendinin keşfidir. Ancak şiir olarak kurgulandığında bu her insan için bir olasılık olacaktır, bir diğer deyişle tümel olacaktır. Bütün insanlar için anlaşılmayı bekleyen bir keşif olarak ortaya çıksa bile önünde sonunda her şiiri ancak bazı insanlar içselleştirip keşfedecektir. İnsan ne de olsa bir süreçtir ve benzer süreçler benzer sezgilere daha yatkınlık duyumsayacaktır. Böylece tekil yapılmış bir keşif, tümel açıklamaya dönmüş olsa da sonunda tikel olarak edimselleşecektir. Diğer bir anlatımla bir insan, insan durumu yahut başka doğaların insanı etkileme olasılığını kendinde keşfedecek, bunu kurgulayıp herkes için şiirleştirecek ama sonunda bir kısım insan bu keşfi sezecektir.

Başka doğaların doğamızı etkileme birikiminin canlandırılması veya başka doğaların doğamızı etkileme olasılıklarının keşfinde öğrenilebilecek olanlar ve öğrenilemeyecek olanlar vardır. Bu etkinliğin öğrenilebilir yanı şüphesiz ki şairin keşiflerini dışlaştırmaya başladığı andan sonraki süreçte yoğunlaşmaktadır. Elbette insanın kendini anlamaya yönelik çabasında da öğrenilebilecek genel olanaklar olsa da şiirin kurgusu ve başka doğalara aktarımı daha çok nesnelliğe yakındır, dolayısıyla herkes için geçerli yöntem yahut birikimler bu süreçte ortaya çıkacaktır.

Bir insan durumunun, bizi etkileyen başka doğaların etkileme biçimi yahut etkileme olasılıklarının şiire dönüştürülmesi öncelikle bir dil işidir ve şiirin malzemesi de sözcüklerdir. Bu kaçınılmazdır, çünkü insanın kendini keşfetmesini dışlaştırmak istediğinde ilk örnekler, ilk algılar hep ana dille ilişkilidir. Dolayısıyla keşif de ilk örneklerle örülmüş bellek alanlarında

olabilir. Ne var ki algıların dilin olanaklarıyla dışlaştırılması gerekir; sözcüklerin algısal simgeleri bizim içimizin çağrışımları açısından özneldir, genel dilin çağrışımlarına çevrilmesi gerekir. Bunun için de başka doğalarla ortak zemini kullanmak zorundadır, bu da dildir. Bu böyle olduğu için, kendi içimizde tasarladığımız şiirler, ya aradan zaman geçecek şekilde terk edildikten sonra -*ki buna bazıları yabancılaşma, bazıları mayalanma diyor*- ya da başka bir doğanın ona yönelmesiyle eksikler ve hatalar fark edilmektedir. İç sesimiz, iç kurgumuz tam olarak biz olduğumuzdan bize dışsal değildir; dışımızda olmayanı tümden kavrayamayacağımız ve dolayısıyla değerlendiremeyeceğimiz için onun eksiklerini, arızalarını görmemiz olanaksızdır. Bu yüzden şiir yazdıktan sonra ya yüksek sesle okumak ya bir süre bekletmek ya da bir başkasına okutmak gerekir. Bu durum bütün şiir yazanların bildiği bir gereksinimdir.

Bir başkasının değerlendirmesine ihtiyaç duyduğumuz yer, bir başkasının şiirimizi içselleştirmesi için bizim ne yapıp yapmayacağımızı öğrendiğimiz yerdir. Demek ki şiirde öğrenim kaçınılmaz bir şey, hatta yaşamsal bir şeydir. Bir özne olarak keşfettiğimizi başkalarının keşfine sunmak için onların zihin koşullarına uyarlı hale getirmenin teknikleri olsa gerekir. Bu teknikleri bilen kendini, dolayısıyla şiirini başkalarına ulaştırmakta zorluk çekmeyecektir. Bu teknikler sadece bir kişiye özel olamaz ve bu yüzden öğrenilebilir, öğrenildiğinde de sanıldığı gibi insanların özgünlüklerini ortadan kaldırmaz. Aynı dili konuştuğumuz için fikirlerimizin aynı olduğunu söylemek nasıl olanaklı değilse veya matematikte aynı simgeleri kullandığımız için aynı formülleri yazdığımızın nasıl akla aykırıysa…

O halde şiir yazan sadece kendinde olanı o haliyle dışlaştırsa, başka doğaların bunu kendinde olan bir şey olarak algılamaları olanaksızdır. Şiir okuyucularının şiiri kendinde olan bir şey gibi içselleştirmeleri için, şiirin onların zihin koşullarına uyarlı olması

gerekir. Zihin; bellek, bilinç ve bilinçaltının toplamıdır. Bilinçaltı, bir süreç olarak insanın kendi içinde veya başka doğalarla etkileşimin algı düzeyinde kalmış ham verilerin bağlaşımından oluşmaktadır. Bilinçse usun düzenine uyarlı işlenmiş bilgi birikimi ve varlığın ussal zeminde yeniden kurulmuş düzenidir. Bellek her iki bölümün de zeminini oluştur ve bu nedenle bilinçle bilinçaltı bir bağlaşımdır. Şiir bu yüzden ne bilinçaltı ne bilinç işidir, şiir bellek işidir.

Şiir daha çok bilinçaltının, işlenmemiş algının yığınlarına dayanır yahut orada iş görür. Bir şiir okuduğumuzda ilk deneyimlerimiz canlanır yahut ilk kez bir insan durumu veya etkilenme biçimi yaşarız. Eğer böyleyse zaten o tasarım şiir olabilir. Bu durumda şiir okuyan veya dinleyen biri, dikkatini şiire yönelttiği için şiiri bilinçle kavrayacaktır. Dolayısıyla şiir bilinçdışı değildir, zaten tasarım olması bilinçli olmasını getirir ve bilinçle algılanmasına rağmen bilinçaltında iş görmesi gerekecektir. Bu da dilin -*daha özel anlamda sözcüklerin*- doğasıyla ilgili olacaktır. Bilinçle bilinçaltı ortak bellek zeminine sahip olduğundan bilinçle yönelinse bile şiir, bilinçaltında düşlemler oluşturabilir ve böylece orayı hareketlendirebilir. Demek ki şiir bilinçle bilinçaltı arasındaki bağları, başka bir deyişle kanalları kullanacaktır. Bu sadece şiir okuyan için geçerli değildir; şiir yazanın kendi belleğine ulaşmasının da bilinçaltındaki bağlaşımları canlandırmasının da bir yoludur. Şiirin öncelikle öğrenilebilecek yeri, bilinçle bilinçaltı arasındaki bağların güçlendirilmesi veya kullanılmasıyla ilgilidir.
Bilinçle bilinçaltı arasındaki kanalların canlandırılmasının bir tekniği olup olamayacağını araştırmaya başladığım yıllar Gölcük depreminin hemen öncesiydi. Depremden önce pek sezemediğim, anlayamadığım dolayısıyla da bir teknik olarak ortaya çıkaramadığım bir ilişki olarak göründü hep bana… Zaten Türkçe metinlerde veya Türkçeye çevrilmiş şiir üzerine çalışmalarda da böyle bir şeye rastlamamıştım. *Mayakovsky*'nin *"şiir nasıl yazılır?"* kitabı dışında uygulamaya yönelik bir örnekle de karşılaşmamıştım. Çevremde sorup soruşturduğum

insanlar da şiirin öğrenilemeyeceğini baştan söyleyip yolumu kesiyorlardı.

O sıralar Kocaeli Üniversitesi'nde *"şiir okulu"* kurulmuştu. Kurucusu ve yöneticisi olan *İhsan Topçu* ile tanıştım, o bu okulu kurarken aldığı eleştirileri anlattı. Ona ve çevresindekilere göre de şiirin öğrenilebilecek yanları vardı ama bunu zihinsel olarak temellendiremiyorlardı. Benim zihnimdeki bu karışıklık orada da çözüme kavuşamamıştı.

Tam da bu dönemde herkesi sarsan büyük Gölcük depremi oldu. Onca acı ve yaşamsal sorunları bir kenara bırakırsak, depremin büyük yıkıntıları arasında keşfettiğim şey sözcüklerin çağrışımlarının büyüsüydü. *"Orada biri var mı?"* diye sesleniş, depremi yaşamış veya deprem yaşantılarını duymuş insanların gözlerini büyütüyor, ortak düşlemler ortaya çıkarıyordu. Depremi yaşamamış ama sonuçlarını ya televizyondan izlemiş ya da öyküleri dinlemiş insanların bedenlerini bile etkileyen sözün büyüsünün ortaklığı, sözcüklerin çağrışımsal yanlarını keşfetmek gerektiğini duyurdu bana. Ben depremi yaşamıştım ama yaşamayan biriyle *"Orada biri var mı?"* cümlesini duyduğumda ortak duygulanımlar yaşıyordum.

Bu çağrışımın doğasını bilirsem, o zaman kendi doğamı, dolayısıyla insan doğasını anlamaya yönelik sezgilerimi dil aracılığıyla başka insanlara da taşıyabileceğimin farkındaydım. Bunun yolu yordamını araştırabilir, onların da bunu yapmasına yardımcı olabilirdim. Böylece çağrışım üzerine yoğunlaştım ve anladım ki sözcüklerin bir yanı bilinçte tutunurken, bir yanı bilinçaltına bağlı. Bilinçle ilgili yanları bildiriyor; masa dediğimde masanın bacakları olan düz bir satıh olduğunu işaret ediyor ama masanın bir de bilinçaltındaki bağlaşımlara tutunmuş yanı var. Varlığın bir parçası olan masanın simgelediği doğanın benim doğamı etkilemeleri var; bu etkilenimlerin kayıtları belleğimde, bilinçaltında saklı. Bu etkilenimleri oluşturacak bir şekilde başka

doğalar ve dolayısıyla sözcüklerle olan bağlarını keşfedip dizeye dönüştürürsem o zaman sadece kendi bilinçaltımı uyarmış olmakla kalmam, bu sözcükleri tanıyan bütün bilinçaltlarını da etkilerim.

Böylelikle şiir yazmaya niyetli birinin ilk uğrağı ortaya çıkıyor. Öncelikle bilinçle bilinçaltı arasındaki bağların güçlenmesi veya başka bir deyişle kanalların açık hale gelmesi. Koşullar nedeniyle bu bağlar zayıflayabilir, bastırılabilir veya tıkanabilir. Bunu ortadan kaldırmanın yolu, sözcükler üzerinden oluşturulan çağrışım teknikleri olabilir. Bu teknikleri ben sosyal paylaşım sitelerinin ilklerinden olan *"icq"* da denemeye niyetlendim. Kendi keşfettiğim ilişkilerin başkalarında da olup olmadığını görmek için yazışma sitesi olan *"icq"*da takma adımı *"falcı"* koydum. Birçok kişi fala bakıp bakmadığımı sordu ve ben de sözcük falına baktığımı söyledim. Yadırgandım bazen ama birçok kişi merak edip sözcük falının ne olduğunu, nasıl bakıldığını sorup benden falına bakmamı istedi. Şöyle bir yöntem oluşturdum; *"para"* deyince aklınıza gelen ilk sözcüğü söyleyin türünden bir izlek kurguladım. Sözcüklerin çağrışım olasılıkları üzerine daha önce çalıştığım için -*ve belki biraz tarihçi, biraz okur yazar ve hatta gözlemci biri olarak*- sadece internetten ilişki kurup tanımadığım insanların beklentilerini, sorunlarını ve hatta gelecekle ilgili korkularını dillendirdim. Beni de şaşırtacak bir çoklukta insanlar bunların kendilerinde karşılığı olduğunu söylediler. Hatta bir okuldaki öğretmenler sıraya girip tek tek fallarına baktırmışlar bana, oradaki tanıdıklarımdan sonradan öğrendim. Elbette bunun fal tutkusuyla bir ilgisi var ama falın da şiirle ilgisi olduğunu, ortak bir kökene dayandıklarını anlatan metinler ortada.

Gerek bu çalışma ve gerekse atölye çalışmalarımdan anladım ki aynı ana dile sahip zihinlerde, sözcüklerin bilinçaltı çağrışımlarının benzer olasılıkları var. Özellikle atölye çalışmalarında bir gruba

başka bir teknik, bir gruba bu çalışmalarda kurguladığım *"dize oluşturma teknikleri"*ni uyguladım. Sonuçlar beni etkiledi; *"dize oluşturma teknikleri"*ne katılan insanların her seferinde %70'inden fazlası şiir yazdı ve bu şiirler başka doğaları da etkileyebildi. Bu teknikleri önce "*Kocaeli Üniversitesi şiir kulübü (KOUŞAK)"* atölyelerinde denedim. Sonra *Nejat Gacar*'la birlikte çalışmaya başladığımız *"Kocaeli Üniversitesi Şiir Etkinlikleri Birimi"*nde ve ardından *"KYÖD şiir işliğinde"* de sürdürdüm. Bu çalışmalara katılan ve daha önce hiç şiir yazmamış olan ve yazamayacağını da söyleyen birçok kişinin şu an kitapları yayımlanıyor ve şiirleri insanları etkiliyor. Bu çalışmaya katılanların birçoğunun ilk kitabı da *"aydilisanat yayınları"*ndan çıktı.

dize oluşturma teknikleri

Nasıl toprak sürülüp ürüne hazır hale getiriliyorsa, zihnimizin de şiir için hazır hale getirilmesi olanaklıdır. Bunun için, şiirin ve zihnimizin doğasını bilmek gerekir. Sonra da zihnimizin doğasının koşullarını şiir için hazır hale getirmek. Bu olabilir mi diye düşündüğüm yıllarda üniversitede öğretim elemanıydım. Bu benim için büyük bir fırsattı, genç insanlarla karşı karşıyaydım. Birçok genç insanla ortak çalışma yapabilirdim ve gençlik tutkulu bir içtenlik dönemidir. Böylece çalışmalarımda diri kaldım, tutkularım eskimedi.

Zihnimizin şiir için uygun hale getirilmesi açısından öncelikle bilinçle bilinçaltı arasındaki bağların güçlendirilmesi, deyim yerindeyse kanalların açılması gerekir. Bu kanallar sık sık kapanmaktadır, bunun her insan için farklı bir nedeni olsa da genel olarak dışsal etkilerin sonucu olduğunu söyleyebilirim. Dışsal etkilenimlerin yoğun olduğu zihinlerin ön yargı, alışkanlık ve yatkınlıktan doğan engellerle şiire uzak kalmışlardır. Bunu aşmanın yolu bu engelleri kaldırmaktır ama bu çok zordur, hatta

(şiir ötelyesi katılımcıların defterlerinden…)

1.uğrak: *"çağrışım"*

Dize oluşturma tekniklerinin ilk uğrağı *"çağrışım"* çalışmasıdır. Bu uğrağın amacı bilinçaltıyla bilinç arasındaki bağları güçlendirmektir. Bunun için dört sözcük belirlenir. Sözcükler, gerçekliğin belli bir bölümünün zihnimizdeki karşılıklarıdır. Öte yandan, bu sözcükler aynı zamanda ses olarak veya yazılış biçimleriyle de kendince gerçektirler. Dolayısıyla bir sözcükten söz edince hem kendince gerçeğinden, hem zihnimizde karşılık düştüğü gerçeklikten söz ediyoruz. Her iki durumda da gerçekliğin belleğimize kaydolma biçiminden doğan çağrışımsal bağlaşımları olacaktır. O halde bir sözcük sadece bir sözcük

değildir, belleğimizin ilişkisel bir parçası ve aynı zamanda oraya ulaşabileceğimiz bir kapıdır da.

Belleğimiz, hem kendi iç doğasıyla hem de varlığın doğasına göre oluşmuş duruşuyla iç içe geçmiş yapılardan oluşmuş olmalıdır. Bu yapılar, öncelikle varlığın halleriyle ilgidir. Varlık zaman/mekan içinde olduğuna göre, belleğimiz de böyle kurulmuş olmalıdır. Böyle değilse varlığı sezmemiz, anlamamız olanaksız olurdu. *Aristoteles'*ten beri tartışıldığı üzere varlığın kategorileri varsa, bu zihnimizin de kategorileridir. Bu kategoriler zihnimizin haritası olan dilde de kendini gösterecektir. Örneğin; teklik/çokluk, nicelik/nitelik gibi… *Hegel'in* dediği gibi bu kategoriler öznel zihinlere öncel olabilir ve duyusal değildirler. Dolayısıyla gerçekliğin kavranmasının kaçınılmaz bağı olarak zihnimizin gerçek koşullarıdır. Her dilde kaçınılmaz olarak bu kategoriler vardır ve varlık da bu kategorilerle birlikte anlaşılabilir. Kategoriler duyusal olmasa bile varlığın ilişkisel bağları olarak şiir için de bir zemin oluşturacaktır. Öyle ki herhangi bir anlatı bu bağlamlarla çelişik olsa zihnimize aykırı gelecektir. O halde bir içsel anlatı olarak şiirin de uyması gereken öncelikli koşullar bu kategoriler olarak belirlenebilir.

Kategoriler öznel zihinlerden çok zihnin kategorileri olarak öznelliğin değil, nesnelliğin temeli olacaktır. Şiir sadece bir öznelin kendini anlama, hissetme, keşfetme biçimi olarak tanımlanamayacağı için zorunlu olarak başka zihinlere ulaşmayı, anlatmayı, orada anlaşılmayı gerektireceğinden kategoriler, şiir anlatısının da zorunlu koşulları olacaktır. Bir anlatının insanın içinin keşfi ya da sesi olmaktan, başkalarının kendini keşfi ve sesi olmaya dönüşmesi bu zemin üzerine kurulacaktır. Dolayısıyla şiir bu temel üzerinde bir tasarımdır dense yeridir. Bu tasarım içerik/biçim bağlaşımını bize duyurur. *"Dize oluşturma teknikleri"* bu tasarımın anlaşılması üzerine bir çabadır.

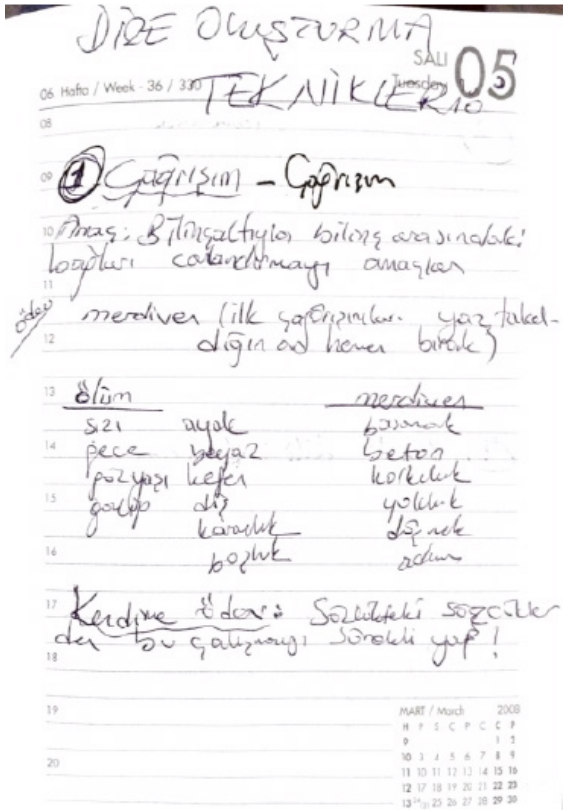

(şiir atölyesi katılımcıların defterlerinden…)

Bu nesnel kavramların *(kategorilerin)* dışında duyusal çağrışımı olmadan var olamayacak öznel kavramlar da zihnimizin doğasının bir parçasıdır ve belki şiirin de mayası bunlardır. Bu kavramlar doğası gereği özneldir çünkü doğamızın etkilenme, başka doğaları anlama ya da başka doğaları sınıflandırmayla ilgili deneyimlerinden bağımsız değildir. Buna karşın, öznel kavramlar da tümden öznel olamaz çünkü onu bütün insanlar

için geçerli zihin koşullarıyla deneyleyerek oluştururuz. Dolayısıyla nesnellikten zihnin doğası gereği pay alacaklardır. Benzer şekilde, çağrıştırdıkları ya da kavram olarak simgeledikleri doğanın dışsallığından dolayı da nesnellikten pay alacaklardır. Ne var ki buna karşın yine de özneldirler. Dolayısıyla kategoriler dışındaki her kavram, bildiren ve bilincimize denk düşen bir içeriğe sahip olduğu gibi; sezdiren ve deneyimlerimizle ilintili olarak bilinçaltımıza denk düşen kavramın bir yüzü de olacaktır.

Kategoriler dışındaki kavramların bu ikili bağlanımı bütün diller için geçerlidir ama bilince denk düşen ve bildiren içerikleriyle benzerlik taşısalar bile, bilinçaltına denk düşen ve sezdiren etkileriyle farklılıklar içerecektir. Bu nedenle de şiirin bir başka dile çevrilmesi çok zordur ve belki bu nedenle şiir bir başka dile çevrilemez, ancak yeniden o dilde tasarlanıp yazılır, denir. Bu durumda şiirin öğrenilmesiyle ilgili denebilir ki öğrenilebilecek yan, içeriğin nasıl duyurulacağıyla ilgili yandır ve bu da dilin doğasıyla ilişkilidir. O halde, bir içeriğin anlatıya dönüşmesi için gerekli olan ilk adım, o içeriğe uygun kavramların oluşturulması veya o kavramların ilişkilerinin kurulması olacaktır. Bu kavramlar, nasıl pay aldıkları doğaya bağımlıysa aynı zamanda zihnimizin doğasına da bağlıdırlar. Zihnimizin doğası anadilimizin yasalarına göre oluşmuştur. Dolayısıyla yeni kavramların, yeni metinlerin, şiirlerin zihnimizdeki bağlanımı da anadilimizin bağlanma olanak ve alışkanlıklarıyla olur. Yoksa bir içerik anlatıya dönüşüp başka zihinlerde var olamaz. Bu durumda sezginin bir anlatıya dönüşme tasarımı olan şiir, tasarımlanması süreciyle bir dil mimarisidir ve dolayısıyla dilin olanaklarıyla olanaksızlıklarının keşfedilmesi yaşamsal bir ihtiyaçtır.

Dil, aynı zamanda ortak toplumsal bilinç ve bilinçaltını taşır. Herhangi bir dil, o dili kullananların geçmişten bugüne bütün

yaşantılarının ve zihin koşullarının izini taşır. Hatta dil, o dili kullananlarının bilinç ve yaşantılarının toplamıdır. O halde aynı dile sahip öznelerin o dilin ortaklığından doğan bir ortak zihne, çağrışım olanaklarına ve kavrama biçimine sahip oldukları söylenebilir. Böylece sezginin anlatıya dönüşme tasarımı olarak kurulan şiir, bu ortaklık içinde kurulabilir ve başkalarının zihninde de yer edebilecek bir olanağa sahiptir, denilebilir. Bir sezginin anlatısı olarak kurgulanma süreci olan şiirin öğrenilmesi hem olanaklıdır ve hem de bir dil işçiliği olacaktır. Dize oluşturma teknikleri, bu nedenle dilin doğasına uygun çalışma ilkeleri ortaya çıkararak her insanın içsel sezgilerinin bir anlatı mimarisi olarak şiire dönüştürülme sürecini öğrenilebilir hale getirebilir.

Nasıl ki zihnimiz varlığın doğasına uygun olmalıysa dil de zihnimizin doğasına, dolayısıyla varlığın doğasına uygun olmalıdır. Ayrıca ne kadar birbirinden farklı olursa olsun bütün diller bu ortak temele dayanacaktır. Bu durumda, belleğimizin iki yönü, bilinçle bilinçaltı arasındaki kanalları açmak için dilin olanaklarını kullanmak, zihnimizin olanaklarını kullanmak ve elbette varlığın olanaklarını kullanmakla ilişkilendirilebilir. Bu nedenle *"dize oluşturma teknikleri"*nde, bilinçle bilinçaltı arasındaki bağların canlandırılması için sözcükler kullanılabilir. Sözcükler, belleğimizin doğasına uygun ajanlardır. Orada bir bağlaşım içinde bulunmak bakımından hem başka doğaların bizim doğamızı etkileme biçimini içlerinde saklı tutarlar hem doğaların birbirlerinden etkilenme biçimini… Dolayısıyla bir sözcüğün bağlarının canlandırılması, belleğimizde o sözcüğün imlediği doğanın bizi etkileme biçim ve olasılıklarının canlandırılmasını sağlayacağı gibi, aynı zamanda o doğanın başka doğalarla ilişkisini de canlandırabilir. Öte yandan aynı zamanda belleğimize kaydolmuş olan saf algıların da tekrar canlandırılmasını sağlayarak belleğin bilinçaltı bölümü olan ham

algıları bilince açık hale getirebilir. Bu yüzden *"dize oluşturma teknikleri"*nin birinci uğrağı bilinçaltımızı canlandıracak sözcüklerin belirlenmesi olacaktır.

Sözcükleri seçerken zihnimizin doğasının bölümlerini hareketlendirmek üzere ayrı bölümlere etki edecek sözcüklerin seçilmesi, çalışmanın etkinliği açısından önemlidir. Bu nedenle belirlenecek dört sözcük dikkatli seçilmelidir. Bu sözcüklerden biri, varlığın zihinsel hallerinden olmalıdır; bunlardan en etkilisi *"ölüm"* sözcüğüdür. Nesnel gerçeklikten iki tür sözcük seçilmelidir; bunlardan birincisi nesnelerin ilişkilendirilmesini çağrıştıracak bir biçimde, *"merdiven"* veya *"köprü"* gibi varlığın ilişkisini çağrıştıracak bir olanak taşımalıdır. İkincisinin tekil olması ve yaygın bir deneyime açık olması gerekir. Örneğin *"hançer"* sözcüğü, türümüzün her bireyi için deneyimlenmesi olası bir gerçekliği ifade edecektir. Başka öznelerin bizi etkilemesini simgeleyecek biçimde ve varlığın duygusal hali için en kolay belirlenecek sözcük *"aşk"*tır.

Unutmamalıyız ki sözcükler varlığın salt yalın halini ender olarak simgelerler. Bu yüzden her hece bir başka varlığın doğasını imgeleyebilir. Örneğin, *"hançer"* sözcüğü, hecelerine ayrıldığında *"han-çer"* olarak ilk hecesiyle varlığın başka bir halini imler. *"Han"* dendiğinden eski zaman otellerini imlemiş oluruz. Sözcük *"hançer"* olarak söylense bile *"han"* sesi, bilincimizde *"han"*la ilgili bağlaşımları da çağrıştıracaktır. Öte yandan, ses benzerliği de farklı çağrışım olasılıkları oluşturur. Örneğin, *"köprü"*; *"köpük"* gibi benzer ses yapısına sahip sözcükleri, dolayısıyla varlığın bölümlerini çağrıştırabilir. O halde sözcükleri seçtikten sonra hecelerine ayırarak hem içerisindeki başka doğalarla ilgili imleri keşfetmek hem de ses benzerliği olan diğer sözcükleri bulmak gerekir. Bu açıdan belirlediğimiz sözcükler için şöyle bir çalışma iyi olur:

sözcüğün içindeki imlerin keşfi;

ölüm *(öl-üm, ö-lüm,* ***ölü****-m)*

hançer *(****han****-çer, h-****an****-çer, ha-nç-****er** *)*

köprü *(köp-rü, k-****öp****-rü)*

aşk *(****aş****-k)*

ses benzerliği olanlar;

ölüm *(bölüm, gülüm, …)*

hançer *(rençber, rehber, amber…)*

köprü *(örgü, köpük, ömrü…)*

aşk *(ark, ar, ak…)*

Bu dört sözcük bizim örneğimiz olsun. Elbette istediğimiz sözcükleri seçebilir ve bu çalışmayı canımızın çektiği sözcüklerle yapabiliriz. "*Dize oluşturma tekniklerini*"nin ilk uğrağının çalışması şöyle yapılabilir; bu dört sözcüğün her biri için önce ayrı bir çağrışım çalışması yapılır. Öreğin *"hançer"* sözcüğü için, çağrıştırdığı diğer sözcükleri hemen altına yazabiliriz.

hançer;
su
gün
toprak
ışık
kırmızı
yol
dil
kestane
dede
…

Çağrışımda zihnimizde uyanan ne varsa yazmalıyı; saçma sapan olması işin doğası açısından daha olumludur, ilgili ilgisiz olması

da. Çağrışan sözcüklerin yalın halleriyle, ek almamış halleriyle yazmak bu çalışmayı daha verimli kılacaktır. Tamlama yahut anlatım yapmamalıyız. Bu çalışma için en uygunu, her sözcüğü bir kağıdın üzerine yazıp, altına hiç durmaksızın akla gelen sözcükleri yazmaktır. Ne zaman ki *"daha ne yazayım?"* yahut *"bunu nasıl açıklayayım*?" soruları gelir, o zaman bırakmak gerekir. Duraksandığında çağrışım da bitecektir. Saçma sapan sözcüklerin akla gelmesinden birçok kişi ürker, hatta bunu bir öyküyle anlatmak isterler. Bu doğru bir yöntem değildir. Önemli olan sözcüklerin çağrıştırdığı diğer sözcükler, başka bir deyişle farklı doğaların etkilerinin bellekteki ortak bağlaşımlarının keşfidir. Bu bağlaşımların farklı kaynakları olabilir. Öncelikle aynı anda doğamızı etkilemeleri bakımından zamandaş olduklarından birbirlerine bağlı kaydedilmiş olabilirler. Deneyimlerle farklı doğalar arasında ilişkiler kurulmuş olabilir. Örneğin soba ve naylon kova arasında yaşayarak öğrenilmiş bir ilişki, belleğimizde soba ve kova arasında bir bağlaşım yaratacaktır. Bir başka bağlaşım kaynağı da zihnimizin önceki bağlaşımlarından doğan çağrışımdır. Bütün bunlar öznelliği içerir ama insanın yaşam koşulları ve zihin koşullarının ortaklığı bakımından da genelliğe açıktır.

"*Dize oluşturma teknikleri"* çalışmamıza katılanlar arasında kimilerine bu aşamayı anlatmakta oldukça zorlandığımı söyleyebilirim. Amaçlarımızı anlattığımız, örnek çözdüğümüz halde çağrışım çalışması yapmakta zorluk çekenler oldu. Sözgelimi *"ölüm"* sözcüğünün pek de başkasının bilmeyeceği türden çağrışımlar yapmasını dışlaştırmak istemeyenler oldu ama olsun, o çağrışım zihinde oldu. Önemli olan bu çağrışımı yaparak bellekteki bağlaşımların canlandırılmasıdır. Bu canlanma başladı mı sürecektir. Bu çalışmaya katılan arkadaşlarımızın daha çok rüya gördüğü, hatta garip rüyalar görmeye başladığını duydum. Kimileri kendini keşfetmekten ürktü.

Bu uğrağı çalıştığımız her dönemde, Kocaeli Şiir Etkinlikleri Birimi Şiir Atölyesinde de Aydili Sanat Şiir İşliğinde de katılımcıların bütün çağrışımlarını tahtaya yazdık ve ilginç sonuçlar ortaya çıktı. Bu çağrışımların öznel olması gerekirdi ve öznel olanlar da vardı. Ancak benzerlikler de ortadaydı. Her seferinde bu çalışmalara katılanların defterlerini topladım. Yedi yılda gördüğüm şey, çağrışımların en az % 30 ortak olduğuydu. Örneğin *"ölüm"* sözcüğünün çağrıştırdığı sözcükleri sıraladığımızda şunları gördük: Çağrışım yapanlarda "gece", *"beyaz", "boşluk*" ve *"sonsuz"* ortak çağrışım sözcükleri oldular. Her yeni çalışmada ve sözcükte, herkeste ortak olan sözcükleri birlikte tespit ettik. Bu durum bize, ne kadar birbirimizden farklı olsak da belleğimizdeki çağrışım olasılıklarının ortak yanlarının kaçınılmaz olduğunu gösterdi. Demek ki mutlak bir öznellik olanaksızdı ve bu benim için bir olanaktı. Şiirin başka zihinlerde çağrışımlar oluşturacak bir büyük simge olmasının da zeminini oluşturuyordu. Benim ve katılımcıların, bu tekniklerin yaşamda karşılığı olduğuna yönelik inancını güçlendirdi.

Eğer hiç şiir yazmamışsanız ve yazmak isterseniz bu aşamadan siz de başlayabilirsiniz. Bu ilk uğrakta, yukarıda anılan dört sözcük; *"ölüm"*, *"aşk"* , *"merdiven"* ve *"hançer"* sözcüklerinin her birini tek tek bir kağıda olmak koşuluyla, rahatsız olmayacağınız bir zaman ve yerde, ne çağrıştırıyorsa, saçma sapan olsa bile çağrıştırdığı sözcükleri alt alta yazın. Böylece bu kitabı okurken, aynı zamanda şiir atölyelerinde yaptığımız çalışmalara siz de eşlik ederek bu süreci siz de deneyimlemiş olursunuz. Bu çalışmanın bütün uğraklarını siz de yaparsanız, bir şiirin ortaya çıktığını göreceksiniz ve bu şiir sizin şiiriniz olacak.

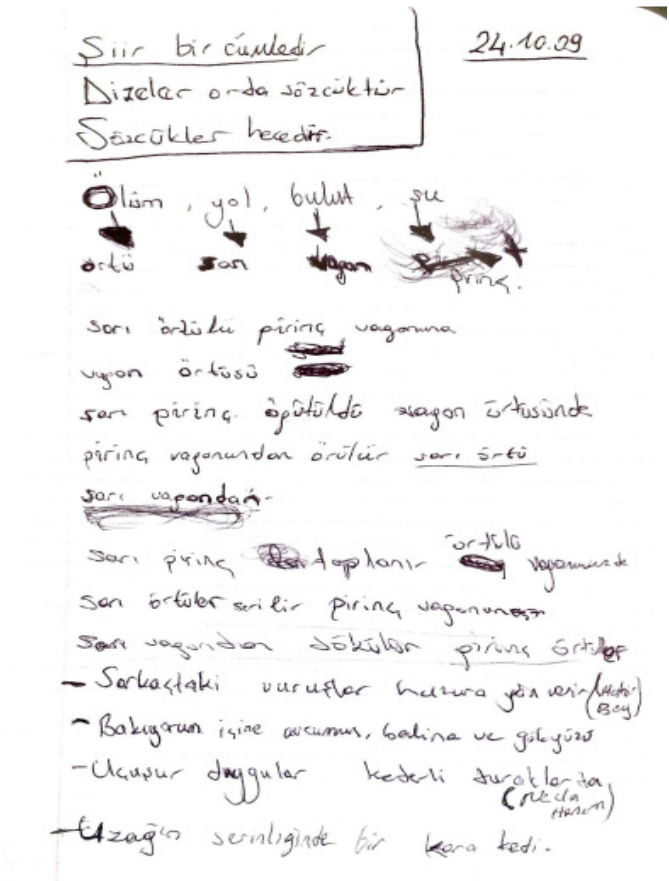

(şiir atölyesi katılımcılarının defterlerinden …)

2.uğrak: *"sözcükten sözcüğe"*

İkinci uğrak, sözcüklerin birbirleriyle ilişkisini ve dolayısıyla farklı doğaların birbirleriyle olası ilişkisini keşfetme çalışmasıdır. Madem sözcükler zihnimizde varlığın bir bölümünün

simgeleridir, o halde sözcüklerin arasındaki uyarlı ilişki de farklı doğaların arasındaki uyarlı ilişkiye denk düşecektir. Sözcüklerin birbirleriyle uyarlı ilişkileri, ortak bilinç ve bilinçaltımızın birikimi olan dilde zaten bulunmaktadır. Bunlara tamlama diyebiliriz. Örneğin *"paslı hançer"*; hem *"pas"* hem de *"hançer"*in uyarlı bir bileşimi olarak yeni bir doğayı kavramamızı sağlamıştır. Şiirin sezgisel bir bilgilenme biçimi olarak sözcüklerin arasındaki uyarlı bağların keşfiyle bir gerçekliğin yeni ilişkisel durumlarını ortaya çıkarması, bu çalışmayla kolaylaşacaktır.

Yukarıda verilen dört sözcük; *"ölüm"*, *"hançer"*, *"köprü"* ve *"aşk"* için dilimizde hazır tamlamalar, dolayısıyla uyarlı ilişkiler vardır. Bu çalışmada bunların tekrar anımsanması değil de yeni bağların kurulması önemlidir. En az beş özgün tamlama yapmalıyız. Eğer tamlamalarımız özgün değilse onları kaldırıp yenisini yapmalıyız. Sözgelimi *"ölüm"* sözcüğü için bu çalışmayı yapalım:

1- ölüm kapısı
2-ölüm ilanı
3-kara ölüm
4-ölüm sarkacı
5-renk ölümü

Bunlardan *"ölüm ilanı"* dilimizin içinde bulunan bir tamlamadır. Dolayısıyla yeni bir keşif değildir, oysa şiir doğası gereği tazeliği gerektirir. Bir başka deyişle sözün tazesi etkilidir ve bu nedenle hazır olan bir tamlamayı bu çalışmada kullanmak, belleğimizde yeni bağlar oluşturma alışkanlığı için verimsiz bir yöntem olacaktır. O halde bu tamlamaların zihnimize tanıdık gelip gelmemesiyle ilgili olarak çalışmamızı gözden geçirmeliyiz. Yukarıdaki çalışmada, *"kara ölüm"* ve *"ölüm ilanı"* bilindik tamlamalar oldukları için çıkarılmalıdır. *"Ölüm kapısı"*

da zihnimiz için tanıdık gelecektir ama bu tür olanlar yine de alışkanlık oluşturmak açısından çalışma sayılabilir, çünkü yaygın değildir. Listede sadece *"ölüm sarkacı"* ve *"renk ölümü"* taze gibi görünmektedir. O halde çalışmamızı tam olarak bitirmek için bütün sözcüklerin altına beş tane özgün tamlama yazmalıyız.

Tamlamaların, dilin kendi yasalarına aykırı düşmemesi gerekir ve zaten düşerse sizi rahatsız edecektir. Çoğul olmamasına da dikkat etmek gerekir, örneğin *"ölümlerin sarkacı"* etkiyi azaltacaktır. Bu çalışmayı yapanlar görecekler ki sözcükler arasındaki ilişki yahut sözcüklerin imlediği doğalar arasındaki ilişki, bir insan ömrünce keşfedilemeyecek kadar çoktur.

Bu çalışmayı yapmak, bir yanıyla sözcükler arasındaki uyarlılığı keşfetmek veya yeni bağlaşım olanaklarını fark etmektir ama öbür yanıyla da kendimizi ve varlığı tanıma yoluculuğudur. İkinci uğrak çalışması sadece içsele de yönelmez, içselliğin dışarıyla bağının kurulmasına da yönelir. Öyle ki, her tamlama bir anlamda dile katılan bir tazeliktir. Dile tazeliği katan, o dilin ortağı olan zihinlere de katılmış olacaktır. Böylece içle dışın bağlanımı gerçekleşmiş olacaktır.

3.uğrak: *"kendi dilini kurma"*

Bu uğrak en kritik uğraktır ve denebilir ki şairin özgünlüğünün de başladığı yerdir. Dil, o dili kullananların geçmişten bugüne ortak bilinci ve bilinçaltının izini taşımakla o dili kullananların ortak bir zihne sahip olmasının zeminini oluşturur. O dili kullananların, farklı doğalarla deneyimlerinden ortaya çıkan duyusal kavramlar ve kavramların bağlanma biçiminin birikimi her zihin için ortak olduğundan, sadece bunlara dayalı bir anlatımın özgünlüğünden veya tazeliğinden söz etmek olası değildir. Bu durumda kendi zihin koşullarıyla veya deneyimleriyle varlığın yeni bir durumunu

sezen, yeni bir ilişki olasılığını gören birinin bu sezgisini diğer zihinler için de anlaşılabilir biçimde ama içeriğin özgünlüğünü de duyurabilecek bir biçimde anlatması, dil içinde ve o dilin kurallarıyla kendi dilini oluşturmayı gerektirir.

Tümel dil içinde, ondan tamamen arınık bir tekil dil oluşturmak olasıdır ama bunu bir başka zihinde anlaşılabilir kılmak olanaksızdır. Bu durumda elbette ortak dilin yasaları ve ortak dilin olanakları zemin alınmalıdır. Kişisel deneyimler, zihinsel koşulların getirdiği keşifler yahut başka doğaların doğamızı etkilemesinin doğamızdaki izinin özgün sezgisi, nasıl bir anlatıya dönüştürülmeli ki bu hem dilin yapısı içinde olsun ve hem de içeriğe uygun özgünlüğü taşısın? Herkesin deneyimleri farklıdır ve farklı doğalardan farklı etkileneceklerdir. Bu farklılık, zihnimizin ortaklığı olan dilin içinde kendini nasıl ortaya çıkaracaktır?

Bunun için özelleşmiş bir çalışma vardır ve bu sayede ortak dil içinde herkes kendi dilini oluşturabilir. Öncelikle kavramların öznel yanları ve belleğe kaydedilme olasılıkları kullanılabilir. Örneğin *"is"* ve *"yumurta"* kavramlarının bildirdikleri doğalar arasında hiçbir ilişki olmamasına karşın ilkokulda tahtayı boyamak için soba borularındaki isle yumurtanın akının karıştırarak tebeşir yapan biri olarak benim için, biri anımsanınca öbürü de anımsanmaktadır. Bu benim için olanaklıysa başka zihinler için de olanaklıdır ve bu iki sözcük arasındaki rastlantısal ilişkiyi yeni bir kalıp oluşturarak veya birini diğeri yerine kullanarak kendi dilimi oluşturabilirim. Bu başkaları için de anlaşılabilir olacaktır. Herkes için olmasa da benzer deneyimlere yakın insanlar için olacaktır. Zaten şiir, sezginin tekil bir tasarımı olarak *(bir öznenin tasarımı olarak)* tümele yönelse de *(bütün insanlara)* sonunda tikel bir olguya *(bir grup insana)* yönelmiş olacaktır. O halde

benim deneyimlerime yakın birilerinde benzer bir çağrışım yapabilirse *"is"* yerine *"yumurta"* kullanabilirim ve böylece, yeni bir anlatıyla farklı doğalar arasındaki farklı ilişkisel olasılıkları keşfederim ve bunu başkaları için de olanaklı hale getirebilirim.

Dil öğrenme süreci içinde ortaya çıkan zihinsel yanılgılar da kendi dilini oluşturma sürecini destekleyecek yollar açmış olabilir. Örneğin ben "*kumbara"*yı hep "*kum kadar çok para*" olarak düşlemiştim... Benzer bir şekilde, 1970'lerde "*Dev-Genç*" yazılarını gördüğümde kocaman kocaman insanlar çağrışırdı zihnimde. Birkaç arkadaşımın da böyle olduğunu gördüğümde anladım ki zihnin çağrışımsal yanılgıları yer yer ortak olabilmektedir. Bu durumda "*kumbara"* benim söyleme biçimimde bir tutumluluk çağrışımından çok, harcanamayacak kadar çok para çağrışımı uyandırabilmektedir.

İnsan zihninin ortaklığı göz önüne alınırsa, *"kumbara*"yı başka zihinler için de bu türden bir çağrışım ajanı olarak kullanmak mümkün olabilir.

Bu olanağın ortaya çıkması için, *"dize oluşturma teknikleri*"nde özelleşmiş bir çalışma vardır. Bu çalışma, *"dize oluşturmak teknikleri"* derslerine katılanlarca en çok sevilen çalışmadır. Buna ikiz sözcük çalışması adını verdik çünkü bir sözcük yerine bir başka sözcüğü kullanmayı gerektiriyor. Örneğin *"yumurta*"yı kullanacağım yerde *"is"* sözcüğünü kullanıyorum. *"İs", "yumurta*" sözcüğünün yerine geçmiş oluyor. Aralarındaki çağrışımsal bağ nedeniyle benim için bir yabancılık oluşturmuyor, belki bu tür deneyimi olmayanlarda çağrışım yapamadığı için oluşturacaktır ama zaten herkeste aynı deneyim olamayacağı için de bu, şiirin doğasına uyarlıdır.

Bu bağlamda çalışma sözcüklerimizin ikizlerini aramaya kalktığımızda gördük ki daha çok birinci uğraktaki çağrışım çalışmasında ortaya çıkan sözcükler seçiliyor. Yukarıda örnek verdiğimiz sözcükleri anımsarsak:

"ölüm"
"hançer"
"köprü"
"aşk"

sözcükleri için, onların yerlerine kullanılacak sözcükler, bu derse katılanlar arasında %70 civarında çağrışım çalışmalarından alınıyor ve bunların da % 20'si aynı. Örneğin "*ölüm*" sözcüğünün ikizi olarak "*boşluk*" kullanımı gibi…

Bu uğrakta her sözcük için bir ikiz belirleniyor. Örnek olarak yapacağım bu belirlemeyi ben de şiir işliklerine katılanların çoğunlukla tercih ettikleri ikiz sözcüklerden seçeceğim.

ölüm yerine *boşluk*
hançer yerine *gece*
köprü yerine *el*
aşk yerine *zehir*

İkiz sözcükler belirlendikten sonra, işliklere katılan arkadaşlarıma belirledikleri ikiz sözcüklerle -bizim örneğimizde *"boşluk", "gece", "el"* ve *"zehir"* sözcükleriyle- bir dize oluşturmalarını istiyorum. Joker olarak da bir eylem; *"yaptı", "geldi", "gördü"* gibi bir eylem kullanma hakları oluyor. Eylem kavramları, kendi başlarına var olamadıkları için, varlığın hallerini bildirdiklerinden dize oluştururken gereklidir; çünkü yukarıdaki sözcüklerin imledikleri doğaların ilişkilendirilmesi gerekir ki bir anlam ortaya çıksın.

Bu durumda şöyle bir dize kurulabilir:
“boşluğun elinde gecenin zehri kaldı”
bu dizeyi, ikizini belirlediğimiz ilk sözcüklerimizle şöyle kurabiliriz:
“ölümün köprüsünde hançerin aşkı kaldı”

Her iki dizeden hangisi sizin içinizdeki sezgiye daha yakın dediğimde, arkadaşlarımın % 90’ı birincisi dedi. Bu durumda birinci dize, bildirme açısından değil ama sezgisel açısından onların bilinçaltını daha iyi açımlıyor olmalıdır. Bu bize, bilinçaltı bağlarımızın kışkırtılması halinde belleğimizdeki çağrışımların bizim hem kendimizi daha iyi anlamamızın hem de daha iyi anlatmamızın en içten yolu olarak kendi dilini oluşturmanın gereğini duyuruyor.

Eğer bu çalışmaya baştan beri katılıyor ve siz de bir defterde bu çalışmayı sürdürüyorsanız, büyük olasılık sizin için de birinci dize daha heyecanlı ve size yakın düşecektir. Eğer öyleyse çalışmayı sürdürmeye de istekli olacaksınızdır.

Kendi dilini oluşturma çalışmaları her sözcük, dolayısıyla kavram için yapıldığında şüphesiz ki insanın kendi içinde sezgisine vardığı bir içeriğin anlatısı, o içeriğin ve dolayısıyla o içeriği sunan öznenin kendisine en yakın olanıdır ve bu yüzden de aynısı başka yerde bulunamayacaktır. Aynısı başka yerde olmayan da özgündür.

4.uğrak: *“sözcüklerle tanışma”*

Şiir, içselin sezgisi olmasına karşın bir başka zihne ancak dil aracılığıyla taşınabilir. Dilin de temel parçacığı sözcüklerdir. Sözcüklerle tanışıklık bu nedenle elzemdir. Anadilin gramerini de bilmek gerekir, sözcüklerini de… Sözcüklerin içeriklerini

bilmek, onlarla tanışıklığın en kolay yoludur. Açıp sözlüğü okursunuz. Ancak sözcükler sadece varlıktan aldıkları payları içerisinde taşıyan yapılar değildir, bunlar aynı zamanda sesler ve çağrışımlardan oluşmuş bileşkelerdir. Bir sözcük sadece içeriğiyle zihnimizde yer etmez, aynı zamanda çağrışımlarıyla da belleğimize bağlanır. Bu yüzden bir sözcüğü anımsayan sadece içeriğini değil, onunla ilgili her şeyi anımsayabilir.

Sözcüklerin içindeki seslerin ayrımına varmak, her sözcüğün bir bileşik sözcük olduğunu ve onun içindeki sözcüklerin içerikleri ve çağrışımlarının keşfetmek, sözcüğün içeriği dışındaki halini, yani sezgisel halini de keşfetmenin ilk yoludur. Bir diğer yolu da sözcüğün ses ve kurulum açısından zihnimizde başka sözcükleri, dolayısıyla ilgisiz de olsa başka doğaları çağrıştırma gücüdür. Örneğin *"merdiven"* sözcüğü, ses benzerlerini de çağrıştıracaktır; *"eldiven"* gibi... Bu da dize kurulurken bize olanaklar tanır. Birinci dizeyle ikinci dizeyi ses açısından bağlayamazsak, sezgisine vardığımız içselliğin tasarımını tamamlayamaz ve başka zihinlerde çağrışımlar yapacak bir simge oluşturamayız.

Bu uğrak bu nedenle uzun soluklu bir uğraktır; bu uğrakta sözlükle zaman geçirmek gerekir. Doğrusu bu işi hala sürdüren insanlardanım ve yaşım da elliyi aştı. Bunu sadece şiir için sürdürmüyorum; aynı zamanda kendimi ifade etmede yaşadığım zorlukları aşmayı, fikir üretmeyi ve bu fikri dupduru, akıcı ve anlaşılır bir biçimde söylemeyi sağlasın diye de yapıyorum. Elbette içimde sezgisine vardığım bir özgün fikrin ya da durumun anlatısı için sözcükleri tek tek seçip onlarla bunu yapmıyorum. Buradaki çalışmada olduğu gibi zihnimi düzenlemek, temizlemek ve elbette şiire hazır hale getirmek için yapıyorum. Bu çalışmalar zihnimin doğasının şiire eğilimli olmasını sağlayacağı için yapıyorum ve daha sonra sezgisine vardığım bir içeriğin anlatımı

kolaylaşıyor. Dize oluşturmaya başlamadan önce sözcüklerle bu tür bir çalışma yapmak gerekir ki zihnimiz sözcüklerin sadece bildiren yanlarının değil, sezdiren yanlarının birbirleriyle bağ kuracak sesteşliklerine de duyarlı olsun.

Örneğin sözlükten *"f"* harfiyle başlayan sözcüklerden ilk beş sözcüğü seçelim. Şiirin malzemesi olarak sözcük seçerken terimlerden uzak durmaya özen gösterdim, çünkü terimler kapalı kavramlardır ve sadece bir alanda bildirme görevini yükümlendiklerinden ortak bilinçaltı için kullanışlı değillerdir. Örneğin *"editör"* sözcüğünü almadım, çünkü bu sözcük hem yabancı kaynaklı bir sözcük ve hem de ortak bilinçaltında çağrışımsal ilişkilere kapalı. Buradan şu sonuca varabiliriz; terimler, şiir tasarımında dikkatli kullanılması gereken sözcüklerdir. Sözgelimi *"kuantum dolaşığı"* şüphesiz ki içeriği bakımından çağrışımsal diziler oluşturabilecek bir çokluk barındırmaktadır. Ancak Türkçe söz konusu olduğunda ortak bilinçaltımızda çağrışım yaptıracak düzeyde bir yerleşimi olmadığı gibi, ana dilin doğal sözcüğü olmaması bakımından yabancılaşma yaşatacak ve ne olup olmadığına yönelik düşünmeye itecektir. Oysa şiir aklın yasalarına göre düşündüren değil, bilinçaltının simgesel bağlarını harekete geçirip sezdiren bir anlatıdır. Dolayısıyla bu tür kavramlar şiirin doğasına yakın durmazlar.

Benzer şekilde zihinsel ve duygusal gerçeklikle ilgili açık kavramlar da şiirde kullanılırken dikkat edilmesi gereken kavramlardır. Örneğin; *"umut"*, *"özgürlük", "aşk"* gibi. Bunların hem taşıdıkları içerik kaygandır hem de çağrışımsal açıdan zayıftırlar. Bu yüzden terimler kadar, zihinsel veya duygusal gerçekliğin açık kavramları da dikkatli kullanılmalıdır. Ben de bu iki duyarlılıkla aşağıdaki sözcükleri seçtim:

hademe
haftalık
hakikat
hatip
havadar

Bu sözcüklerle ilgili iki çalışma türünü de deneyeceğim.
ha-**de**-me, **had**-eme, hade-me, ha-**deme**
haf-ta-lık, ha-ftal-ık, haft-**al**-ık, haft-**alık**
ha-ki-**kat**, **hak**-ik-**at**, h-**akik**-**at**
ha-**tip**, h-**at**-**ip**, h-**ati**-p
ha-va-**dar**, hav-**ad**-**ar, hava**-**dar**, h-**av**-**ada**-r

Bu çalışmada, her sözcüğün içinde iç sözcükleri tespit ettim. Bu iç sözcükler iki şekilde şiirin tasarımına katkı sağlayacaklardır. İlk olarak, diğer sözcüklerle ortak sesler barındırarak iç uyaklar, dolayısıyla dizeler arasında bağlantılar kurmamızı sağlarlar. İkinci olarak, iç sözcükler katıldıkları sözcüklerin çağrışımını çoğaltıp belleğimizin harekete geçmesine katkıda bulunurlar. Bu çalışmaları yaparak şüphesiz ki şiir tasarımlanmaz ancak bu çalışmaları yapan birinin zihni, sözcükleri daha yakından tanıyacak, ses olasılıklarını bilecek ve vakti gelip içinde sezgisine vardığı bir durum olduğunda ya da gerçekliğin anlatılması gerektiğinde de kullanmaya yatkın olacaktır.

Seçtiğim sözcüklerin ses benzerlerinin araştırmasını da yapmalıyım:
hademe; fadime, kedime, sedire…
haftalık; yaftalık, ağırlık, sağırlık…
hakikat; yalınkat, sadakat…
hatip; katip, sahip, nahip..
havadar; katar, kalamar, manidar…

Bu çalışma da belleğimizin benzerliklere yatkınlığını artırmaya yarayacaktır. Zihnimizi ses benzerliğini bulma konusundaki

alışkanlıklarını artırdıkça daha kolay dize oluşturabilecek, benzer sözcükleri daha kolay bulabileceğiz. Zamanı gelip şiir tasarımını yaparken de zihnimiz buna hazır olacak. Önemli olan zihnin şiir yazmaya hazır hale getirilmesidir, yoksa bu tekniklerle şiir yazmak olası değildir; bunların hepsi birer çalışmadır, o kadar.

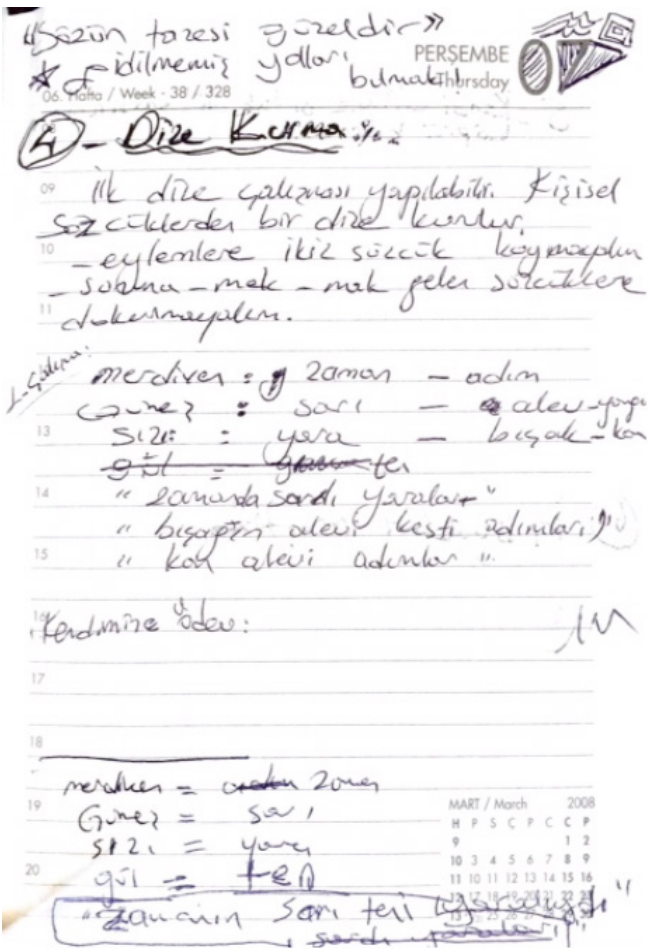

(şiir atölyesi çalışmalarına katılanların defterlerinden…)

5.uğrak: *"dize kurma"*

*"Dize oluşturma teknikleri"*nde buraya kadar olan uğraklar kurgusallıkla ilgili olmayan çalışmaları içeriyordu. 4.uğrakla birlikte şiir kurgusu başlamaktadır. Şiir, içsel bir sezginin dışsal anlatısı olmak bakımından dışsalın koşullarına göre düzenlenmeyi gerektirir. Bu açıdan şiir bir kurgudur ve içselin sezgisinin kendi doğasından başkalaşmadan dışsalın koşullarına uyarlanmasını içerir. Her insanın bu kurguyu yapacak zihinsel olanağı vardır ancak bu örtülü kalmış olabilir. Bu nedenle 4.uğraktan önce belki en iyisi bu çalışmayı yapanların ana dillerinin şiir birikimini gözden geçirmeleri yararlı olacaktır.

Her dilin şiiri, o dili kullananların tarihsel süreçlerini barındırır ama bu aynı zamanda o dilin şiir olarak keşfedilmiş olanaklarının da sürecidir. Dolayısıyla bir dilin şiir tarihi ve birikimi, o dilin şiir kurguları için yerleşik kalıpları ve bu kalıplar dışındaki olasılıkları da bize sezdirecektir. Bu doğrultuda Türkçe şiir yazmaya niyetli biri için en uygunu, *Asım Bezirci'*nin *"Dünden Bugüne Türk Şiiri Andolojisi"*nin izleğinde olduğu gibi başlangıcından bu güne yazılmış şiirlerin gözden geçirilmesidir. Bu ve benzer antolojilerde yer etmemiş güzel şiirlerin olması pek olasıdır. Ancak yine de zihnimizin şiir tasarımının olasılıklarıyla tanışması açısından antolojiler son derece verimlidir. Türkçe yazılmış ya da daha sonra yazıya geçirilmiş bilindik ilk şiirlerden bugüne ne tür dize kalıplarının, ne tür söz bağlaşımlarının ve ne tür anlatım olasılıklarının olduğunu bilmek bir yandan tekrara düşmemek için gereklidir; öte yandan da bu olasılıklar içinden kendi içeriğine göre yeni bir kurgu oluşturma için de esin kaynağı olacaktır.

Kulağı şiire yabancı olmayan biri, antolojileri gözden geçirmeyi yapmamış olsa bile 4.uğraktaki çalışmayı başarabilir, şiir

diline yakındır. Bunun için 3.uğraktaki ikiz sözcüklerle oluşturduğumuz dizeye bir dize eklemek gerekir. Bu uğrakta kendi çağrışımlarımızla öznel olarak kurduğunuz bir dizeyi, ortak dille oluşturacağımız bir başka dizeyle ilişkilendireceğiz. Böylece hem iki dize arasında kurgusal bir ilişki kurmanın deneyimini yaşayacağız hem de kendi özel dilimizle ana dil arasında nasıl bağ kuracağımızı öğreneceğiz.

"Dize oluşturma teknikleri" açısından bu uğrakta *Mayakovsky*'nin çalışmaları da bize yol gösterecektir. O zaten şiiri bir atölye çalışmasıyla yapabileceğimizi kulağımıza fısıldamış, bir dizenin oluşmasının tekniklerini *"şiir nasıl yazılır"* kitabında bize göstermiştir. O kitapla ilk karşılaştığımda ne kadar gelişigüzel çalıştığımın farkına varıp utanmıştım. Şiir elbette ciddi bir işti, benim içimdi ve ben kendimi ciddiye almalıydım.

Şimdi kendi dilimizi oluşturma çalışmalarında kurduğumuz dizeyi ele alalım:

boşluğun elinde gecenin zehri kaldı

Bu dize eğer benim için uyarlı değilse bunun üzerinde çeşitli çalışmalar yaparak onu daha duru hale, daha içeriğiyle uyumlu hale getirebilirim. Örneğin sözcüklerin yerini değiştiririm.
Böylece en uygun yapıyı kurabilirim:

gecenin zehri kaldı boşluğun elinde
zehri kaldı boşluğun elinde gecenin
boşluğun zehri kaldı gecenin elinde

Eğer bunlar da uyarlı olmazsa o zaman belki sözcük çıkarma yahut ekleme gerekebilir. Ancak şiirin doğasına sözcük çıkarma

daha çok uygundur; çünkü şiir sezdirmeyi önceler, dolayısıyla eksikliği zihnimiz sezip tamamlayabilir ama fazlalığı görmezlikten gelemez. Ben de bu nedenle sözcük çıkarmayı önceleyeceğim:

gecenin zehri boşluğun elinde
boşluğun elinde zehri gecenin
…

Eğer bunlar da uyarlı olmazsa o zaman *Mayakovsky'nin* önerdiği gibi dizeleri de kırabilirim:

gecenin zehri kaldı
boşluğun elinde

Unutmamalıyız ki şiir bir cümledir ve dizeler orada sözcük, sözcükler hecedir. Bu durumda bir sözcük yapısı kadar sağlam, sarsılmaz, eksiksiz veya fazlasız bir yapı kurmalıyız. Bu sözcüklerdeki arızalar şiirimizin tasarımını, dolayısıyla içeriğin anlatımını bozacaktır. Nasıl bir sözcük tek solukta söyleniyorsa, dize de tek solukta söylenecek biçimde düzenlenmelidir. Eğer apayrı bir dize değil ama dizeye bağlı ikincil bir dize, uzantı varsa ve bunu tek solukta söylemek yerine duraksayarak söylememiz gerekirse kırık dize çok uygun bir biçimdir. Okuyucunun da yönlendirilmesini sağlar ve şiirin doğru okunması da içeriğinin sezilmesi bakımından çok önemlidir.

Bazen bir sözcük, diğer sözcüklere ikili anlam verebilir. Bu durumda anlam kargaşası okuyucunun içeriği sezmesini engelleyecek biçimde, metni anlamaya yönelik sorgulamasına neden olabilir. Oysa şiir bir simgedir ve zihnimizde düşlemler oluşturmak için dupduru, sorgusuz, tartışmasız içselleştirilmelidir. Böyle bir durumla kaldığım bir dize olmasa bu zorluğu anlayamayacaktım. Bir şiirimde:

mutlak dağda biri öldü

dizesi var. Aslında ana dilin kurallarına göre bu dize; *"mutlaka dağda biri öldü"* olarak yazılmalıdır. Ancak şiir, dil içinde özel bir dildir ve ana kuralları çiğnememek koşuluyla dilin kurallarını eğebilir, bükebilir. Ben de ses ve şiirin tasarımındaki vurgu açısından "mutlak" diye yazdım. Böyle olunca *"mutlak dağ"* diye bir belirleme olasılığı çıktı, bu yüzden bir çözüm aradım. En iyi çözüm olarak da *"mutlak"* sözcüğünü dağla bağlanmasın diye bir işaretle ayırdım:

mutlak/dağda biri öldü

böylece okuyucunun zihninde oluşması pek muhtemel olan *"mutlak dağ*" belirlemesinin önüne geçtim. Eğer *"mutlaka"* yazacak olsaydım, o zaman

mutlaka
dağda biri öldü

diye yazardım ama bu benim şiirimin tasarımına aykırı ve yabancı olurdu.

Şimdi, kendi dilimle oluşturduğum dizeyi, en mutlak haline getirene kadar üzerinde çalıştıktan sonra ana dille bağlama çalışmasına geçebilirim. Bunun için birinci dizeyi ürettiğim gibi bir sürece gerek yoktur; doğrudan ilk dizeye uyarlı bir dize yazmaya girişmeliyim. Ben bu metnin anlatımın doğasına uygun olacak biçimde birinci dizeye yönelik çalışmalarımı göz ardı ederek, ilk çıktığı biçimiyle kullanacağım:
boşluğun elinde gecenin zehri kaldı

Şimdi bu dizenin içeriğine uygun bir dize yazmalıyım. Dizem hem içeriğe uygun olmalı hem de ilk dizeyle ses açısından da uyarlı olmalıdır:

boşluğun elinde gecenin zehri kaldı
sesimde havalandı kuzgunlar

ikinci dize, birincisine uyarlı ve daha sonra yazılacaklara yol açacak biçimde yargı belirtmemeli, ucu açık bırakılmalıdır. açık olarak düşünülmelidir. Bu yüzden *"kuzgunlar sesimde havalandı"* gibi hem düz hem de sonunda tamamlanmaya dönüşebilecek bir kalıp değil de devrik olarak yazdım. Türkçe'nin genel kullanımında eylem sonda olur. Bu, bilincimizin doğasına ve alışkanlıklarına uygundur. Dolayısıyla bu kalıbı kolaylıkla anlar ve diğerleriyle ilişkilendiririz. Bu kalıp bir bildirme kalıbıdır çünkü dilin genel ilkelerine upuygundur. Oysa şiir, dil içinde özel bir dil olarak bunun dışında arayışları gerektirecektir. Bu nedenle eylemin mutlaka sonda olması gibi bir zorunluluğa sahip değildir ve iyi ki değildir.

şimdi ikinci dize üzerinde çalışalım, örneğin şöyle yazalım:
havalandı sesimde kuzgunlar

sonra ikisini birden alt alta yazıp yüksek sesle okuyalım:

boşluğun elinde gecenin zehri kaldı
kuzgunlar havalandı sesimde

Şimdi karar vermeliyim; hangisi içimin sesine uygun, zihnime uyarlı geliyor ve yüksek sesle okurken zorluk yaşamıyorum, beni rahatsız etmiyor?
boşluğun elinde gecenin zehri kaldı

sesimde havalandı kuzgunlar
….
boşluğun elinde gecenin zehri kaldı
havalandı sesimde kuzgunlar
…
boşluğun elinde gecenin zehri kaldı
kuzgunlar havalandı sesimde
…
boşluğun elinde gecenin zehri kaldı
sesimde kuzgunlar havalandı
…

Bunlardan sonuncusu, arkasına yeni dizeler yazılamayacak kadar anlatımı kapattı. Bu yüzden ondan vazgeçiyorum. İlk üçünden de üçüncüsünü yüksek sesle rahat okudum dolayısıyla onu seçiyorum:

boşluğun elinde gecenin zehri kaldı
kuzgunlar havalandı sesimde

Bu çalışma bize kendi iç sesimizin başkalarının zihninde yankılanması için nasıl uyarlı hale getirebileceğimiz konusunda yol gösterecektir. Eğer siz de kendi dizelerinizi bu çalışmalara göre yeniden gözden geçirip yaparsanız, zihniniz ilerde yazacağınız şiirlerde dizeler konusunda daha duyarlı ve alışkanlıkları arttığı için de şiire daha uyarlı hale gelecektir.

6.uğrak: *"öbek tasarımı"*

Benim için şiir de bir cümledir ama dil içinde özelleşmiş bir dilin cümlesi… Çünkü bildirmeyi değil, sezdirmeyi öncelemektedir. O halde şiirin doğası bildirme dışıysa, buna uygun olacak biçim de bildirmenin biçimlerinin dışında aranmalıdır. Öte yandan

şiir bir cümleyse; dizeler orada sözcük, sözcükler de hecedir. İlk önce bir dize kurulurken sözcükler salt bildirme halleriyle değil, bilinçaltına dönük yüzleri olan sezdirme halleriyle birbirine bağlanırlar. Bunu 3.uğraktaki çalışmamızla denemiştik. Şimdi buna ek dizeler koyarak bu ilk dizenin bizim zihnimizdeki başlayan sezgisini bir anlatı mimarisine taşımalıyız. Şiir de tıpkı cümle gibi bazen yalın olur, bazen bileşik olur. Genel olarak içerik genişledikçe anlatım da genişleyeceğinden birleşik cümleler kullanılır. Benzer şekilde içeriği geniş olan bir sezginin mimarisi de geniş olacaktır. Bu yüzden birleşik cümle gibi bölümlerden oluşması kaçınılmazdır. Bu bölümlere öbek diyoruz. Bir öbek ikiden başlayarak on on beş dizeye kadar çıkabilir. Bu çalışmada işimizin kolaylaşması bakımından beş dizelik bir öbek tasarlamayı deneyelim. Böylece birleşik cümledeki virgüle kadar olan yere karşılık gelecek bir içerik ve biçim oluşturmuş olacağız.

boşluğun elinde gecenin zehri kaldı
kuzgunlar havalandı sesimde
ya dağlardan renk çaldı çığlıkları
ya da sokak çocuklarında yankılandı
camlara tünemiş uykular

Beş öbekten oluşmuş bir yapı kurduğumuzda bu yapı iki türlü denetlenmelidir. Birincisi yüksek sesle okunmalıdır. Yüksek sesle okumak, şiire göreceli de olsa yabancılaşmayı sağladığı için bize denetleme olanağı verir. Yüksek sesle okuduğumuzda zorlandığımız yerlerde sorun vardır. Bu sorun ya öbeğin kurgusuna uyarsızlıkla ilgilidir ya da içeriğe uyarsızlıkla… Yüksek sesle okumak uyarsızlıkların giderilmesi için bir yoldur. Öte yandan öbeğin sonu - *tıpkı ikinci dizenin kurulmasındaki duyarlılıkla*- açık olmalıdır. Kapalı bir dize yeni bir öbek yazımını da baştan olanaksız hale getirecektir. Bu şiirde, Türkçe'nin doğası gereği son dizenin *"-dı"* ile bitmemiş olması, yeni bir öbek

yazımını kolaylaştıracaktır. Buna *"dize acıktırması"* diyebiliriz. Yeni bir dize yazılması için açık kapı bırakılması demektir bu.

Eğer siz de öbeğinizi hazırladıysanız, ikinci bir öbek yazmaya da hazırsınız demektir. İkinci öbekte dizelerin kaç tane olması gerektiğini siz belirlemelisiniz. Böylece kendi soluğunuzu, ölçünüzü ve estetik beğeninizi de keşfetmeye başlamış olursunuz.

Bu uğrakla ilgili sekiz yıllık *"dize oluşturma teknikleri"* dersine katılanlardan öğrendiğim; daha önce hiç şiir yazmamış birinin bile burada pek zorluk yaşamaması. Eğer ilk üç çalışmanın hemen ardından yapılırsa bir öbek kolaylıkla yazılabilmektedir. Bu herkesin şiir yazabileceğinin de bir kanıtı gibidir. Eğer ara verilirse öbek oluşturmakta güçlük çekilmektedir. Bu nedenle ilk dört uğrağı bir derste vermenin gerekliliğini öğrendim. Ben de bu süreçte *"dize oluşturma teknikleri"*nin nasıl verimli olacağını sınayarak öğrenebildim. Sonuçta çalışmaya katılanlar ikinci öbeği de kolaylıkla oluşturabildiler. Örneğimizde bir öbek de şöyle eklenebilir:

boşluğun elinde gecenin zehri kaldı
sesimde havalandı kuzgunlar
ya dağlardan renk çaldı çığlıkları
ya da sokak çocuklarında yankılandı
camlara tünemiş uykular

boşluğun elinde göğsüm daraldı
yaşadıklarım pencerede
bulutlara yaslandı
yıldırımlar böldü ömrümü
bir gözüm sokakta kaldı
İkinci öbeği ben beşli yaptım ve özellikle son dizesini *"-dı"*

ile bitirdim. Bu tamamlanma duygusu vermek bakımından önemlidir; çünkü şiir, içsel sezginin dışsal anlatımı olarak tamamlanmış duygusu verirse güzeldir. Güzelin en temel genel geçer ilkesi bütünsellik olduğu için bu, şiir için çok önemlidir.

Böyle bir mimarinin ses açısından da kontrol edilmesi gerekir. Bu yüzden öbekler bitince yeniden yüksek sesle okumak ve bunun tamamlanmış olduğuna emin olmak iyi bir yoldur.

7.uğrak: *"bütünlük arayışı"*

Ne zaman bir şiir tamamlansa, başlık konmuş, altına şairin ismi yazılmıştır. Başlık, şiirin yüzüdür. Dolayısıyla kimliğini oluşturur. Çocuğa isim koymak kadar önemlidir çünkü her şiir biriciktir, biricik olmazsa şiir olmaz ve onun için bir isimle imlenmesi gerekir. İsim, şiirin doğasını en iyi yansıtacak biçimde oluşturulmalıdır; doğasına uyarsız yahut söylemesi zor bir isim şiiri eksiltecek, başka zihinlerce kavranmasının önüne engel olacaktır. Şiire isim koymanın birçok yolu olabilir; dizelerden biri isim yapılabilir. Yahut böyle bir çalışmayla oluşmuş bu metin için, tamlama yöntemi de kullanılabilir. 2.uğrakta yapılan tamlamalardan biri ikiz sözcükle değiştirilerek başlık haline getirilebilir. Örneğin; ölüm=boşluk'tu ve ölümle ilgili *"ölüm sarkacı"* tamlaması yapmıştı. Bunu ikiziyle değiştirerek *"boşluk sarkacı"* olarak tamlama yapabilir ve şiirimize bu ismi koyabiliriz. Bu, şiirin çağrışımsal içeriğine yabancı olmayacağından uygun olabilir.

Şimdi, yukarıdaki metni yüksek sesle okudum ve bir başlık da buldum. Okurken zorlandığım yerleri de düzelterek şöyle bir kurgu haline getirdim, altına da ismimi yazdım:
boşluk sarkacı

boşluğun elinde gecenin zehri kaldı
sesimde havalandı kuzgunlar
ya dağların rengini çaldı
ya da sokaklarda yankılandı
camlara tünemişken uykular

boşluğun elinde daraldı göğsüm
soluklarım pencerede
bulutlara yaslandı
yıldırımlar böldü ömrümü
gözlerim sokakta kaldı

ş.a

Yukarıdaki metin bir şiir değildir elbette ama bir şiir çalışmasıdır. Bu kurgu türünden yapacağımız çalışmalar zihnimizi şiir yazmaya yönelik olarak tazeleyecek, isteklendirecek ve içimizde sezgisine vardığımız bir olasılığın yahut bir yeni etkilenmenin dışlaştırılması gerektiğinde, bunu kolaylıkla yapabileceğiz. Bu çalışma 400 metre engelli idmanı gibidir. Bu idmanlar bir yarış değildir ama yarışa hazırlık niteliğindedir; kaslarımızın alışkanlıklarını tazelemekte, kas hafızasını güçlendirerek engelleri yıkmadan geçmemizi kolaylaştırmaktadır.

Yukarıdaki metin bir şiir olmasa bile sözdür ve söz sorumluluktur. Sorumluluğu üzerime alarak altına ismimi yazdım. İster bir rumuz olarak, ister bir simgeyle sözünüzün sorumluluğunu almalısınız. Övgüsü için de almalısınız, yergisi için de… Yeri geldiğinde hapishanelerde bile çürümenize neden olan söz, en temel sorumluluktur. Gerçi sözün mülkiyeti tartışmalıdır. Dili biz üretmedik, dilin kalıplarını da ilk biz keşfetmedik; ilk şiiri yazan da biz değiliz, dize oluşturan da… Onların birikimleri

üzerine, ortaya çıkmış sözcüklerle bir yapı kuruyoruz. Ama bu yapı biriciktir ve biricik olduğu için şiirdir. Eğer biricikse bunun sorumluluğu da sizindir. Üstelik bu sizin iç sesinizdir ve size en yakın şeydir. Nasıl çocuğunuzun sorumluluğunu alıyorsanız, şiirinizin de sorumluluğunu almalı ve çalışma olsun şiir olsun mutlaka altına isminizi yazmalısınız.

Atölye çalışmaları sırasında bu uğrakla ilgili dikkatimi iki şey çekti; birincisi başlığın önemsenmemesi… Oysa başlık yüzdür; yüzsüz bir beden nasıl kişiliksizse, başlıksız şiir de öyle olacaktır. Yüz, nasıl bir kişinin özelliklerinin toplamının simgesiyse, başlık da öyle bir özettir. İkincisi, metnin altına ismin yazılması konusudur. Burada bir ikircikli durumla karşılaştım; kimileri aşırı mülkiyetçilik gösterdiler, kimileri oraya isimlerini yazmaktan çekindiler. Her iki durum da sağlıklı değildir ve nasıl çocuklar aslında bizim değil, *Halil Cibran'*ın deyişiyle geleceğin bizdeki konuklarıysa, şiirler de öyledir. Bu aşırı mülkiyetçilik yersiz ve yaşamda karşılığı olmayan bir değersizliktir. Ne var ki tersi de öyledir, nasıl çocuğumuz özürlü olsun olmasın sorumluluğunu içtenlikle alıyorsak benzer şekilde yazdıklarımızın da sorumluluğunu almalıyız. Şiir bizim devamımızdır; eksiğiyle, fazlasıyla, daha doğrusu her şeyiyle bizim içimizdir.

8.uğrak: *"dilin kolaylıklarından arınma"*

Zihnimiz kolaylığı sever. Bu nedenle yaratıcılık için gerekli farklı arayışlar için çaba gerekir. Ana dilin sağladığı ve herkesin bildiği söz bağları yerine, sözcükler arasında yeni bağlar kurma arayışının çalışmasıdır. Bu uğrak, atölye çalışmalarına katılanlar için hep zor olmuş ve çalışmaya katılanlar nedenini anlamakta zorluk çektiklerini bildirmişlerdir. Bir kavramın diğer bir kavramla ilişkilendirilmesi yahut benzerlik kurulması için

dilimizde birçok bağlaç bulunmaktadır. Bunlar eş görevlileri de bağlarlar, öbeklerini de. Bazen anlam, bazen biçim bakımından bağlar kuran bu bağlaçlar: *"ve", "veya", "yahut", "veyahut", "ya da", "fakat", "ama", "ancak", "zira" "meğer", "madem", "hem…. hem de", "ki", "de", "ne… ne", "ile", "yalnız", "ancak", "bile", "gerek … gerek", "oysaki", "ister… ister", "nitekim", "üstelik", "örneğin", "demek ki", "yeter ki", "hatta", "çünkü", "sanki", "gibi", "misali"…* Bunlar dilimizin doğal ilişkilendiricileridir ve aynı zamanda şiir için de olanaklar sağlar. Özellikle "gibi" bağlacı, benzetmelerde o kadar kolaylık sağlar ki herkes, her şeyi bir şeye benzeterek çağrışımlar oluşturabilir. Dilimizde bu benzerlik kalıplarından birçok örnek bulunur. Örneğin "su gibi" bu tür bir kalıptır ve bir şey suya benzetilerek suyun özellikleri üzerinden o şeyin çağrışımları yapılır.

Bu uğrakta bu türden kolaylıklar yerine, sözcükler ve dizeler arasında başka ilişkiler kurma denemesi çalışması yapılmaktadır. Hazır bağlar ve ilişkiler yerine, deneyimlerimizin izlerini takip ederek sezdiğimiz yeni bağlar kurabiliriz. Böylece sezgisine vardığımız bir durum yahut olasılığın anlatımı olarak şiir tasarımızı, içeriğin doğasına uygun ve özgün bir biçimde oluşturabiliriz. Bu çalışma zihnimizi kolaylıklardan uzaklaştırma, yeni arayışlara hazır hale getirme çalışmasıdır. Buna göre ismi *"yasak"* olan ve içinde hem *"yasak"* sözcüğü bulunmayan hem de hiçbir bağlaca yer vermediğimiz bir şiir yazma denemesi yapmalıyız. Bu çalışmadan beklenen bir başka şey de *"yasak"* kavramını, kendisini anmadan yazabilme arayışını sınamaktır. Bu tür çalışmalarla zihnimiz, sezgisine varılmış bir gerçeği yahut olasılığı anlatıya dönüştürürken daha hazır hala gelecek, şiirin biçimi içeriğe daha uygun düşecektir.

Bu çalışmalarda şiirler genel olarak daha küçük olmaktadır.

yasak
sabrı yakan ömür gözeleri
sökerken taş direnci
küle boyandı
sessiz ölen düşler
d.g

Bu çalışmanın sağlaması olsun diye bir de belirlediğimiz beş bağlacın zorunlu olarak kullanıldığı bir şiir metni yazarız. Böylece, bağlaçların aslında hem ne kadar gereksiz ve şiire yabancı olduğunu sezeriz hem de şiirde fazlalığın ne kadar dayanılmaz bir şey olduğunun farkına varırız.

Bir yasak şiir metni yazdıktan sonra, beş tane bağlacı belirleyip onları mutlaka kullandığınız bir şiir metni yazmaya çalışırsanız, bu deneyimi siz de yaşayabilirsiniz.

6-şairliğin doğası anlaşılabilir

Şiir yazana şair denir ve madem herkes şiir yazabilir, o zaman şair diye ayrıca biri yoktur; insanın şairlik hali vardır. İnsanın şairlik halinin şüphesiz ki başka hallerinden ayrılan kendince bir doğası vardır. Bazı insanlar bu hali içselleştirebilir ve böyle yaşamayı seçebilirler. Onlara çevreleri şair diyebilir. Ne var ki şaire yaklaştırılan ruhsal durum hep abartılıdır. Kimileri onu yüceltirken kimileri aşağılarlar. Kendisinin de şairlik halleri olan *Platon*'un şairi yalancılıkla nitelemesinin bir çok toplumda farklı yansımaları olmuştur. Bunlardan biriyle ben de karşılaştım. Daha emekli olmamıştım, üniversitede ders verirken bir öğrencim yanıma yaklaştı ve dedi ki: *"Hocam ben size çok saygı duyuyordum ama duydum ki şiir yazıyormuşsunuz…"* Ne diyeceğimi şaşırdığım zamanlardandı. Şiir yazmayı bir aşağılanma veya duygularına esir olma olarak görüyordu.

Benzer bir şekilde bir gün yakın arkadaşlarımdan biri: *"Şairden adam olur mu"* diye sordu. Tam bu sıralarda kentimin tanınan şairlerden *Ruşen Hakkı*'yı anmak için yazarı olduğum yerel gazete benden bir yazı yazmamı istemişti. Ben de *Ruşen Hakkı* üzerinden bu soruyu tartıştım. Şüphesiz ki *"adamlık"* bir kültürel belirlemedir, tıpkı şairlik gibi. Bu iki kategori apayrı olamaz elbette ve adam da şair de insanın belli bir durumundan başka bir şey değildir. Bu tür karşılaştırmalar yapılmasının nedeni, şairlik halinin toplumumuzun ortak bilinçaltındaki algısıdır. Bu algı durul değildir, tam bir karmaşadan oluşur. Şairlik hali, hoş görülecek aykırılıkları da içerir, şamanlardan kalma bir büyülü

dalgınlığı da... Bu dalgınlık yaratıcılığın kaçınılmaz bir sonucudur ama ruhsal nedenlerle oluşan bazı insan durumlarıyla kolaylıkla karıştırılabilir.

Şairlik halleri; yaşayan veya gözlemleyenler için derin bir dalgınlık, içe kapanıklık, yalnızlık ve aykırılık halleri olarak nitelendiriliyor. Bu haller, sadece şairlikle ilgili olmadığından, örneğin ruhsal bozulmaların da görüntüleri olması bakımından kafa karıştırıcıdır. Yalnızlık, şüphesiz ki bir toplumsallaşma sorununu da dile getirir. Aykırılık uyumsuzluğu; içe kapanıklık ruhsal çöküntüleri, dalgınlık odaklanamamayı ve kararsızlığı imler. Bütün bunlar tutarlı olmayan kişilikleri de simgeleyecektir. Şairlik hallerinin bu görüntüleri, topluma uyum sağlayamayanlara toplumsallaşma veya aykırılıklarının meşrulaşması alanını açacaktır. Ne de olsa şairlik bir yanıyla da yanılsamalı olarak toplumda herkesin ulaşamadığı yüceltilmiş bir kategoridir. Kişisel sorunlar şairlik örtüsüyle örtülebilir ve insanlar sevilme ihtiyaçlarını yahut kabul görme ihtiyaçlarını da *"şairlik"* üzerinden karşılayabilirler. Bu açıdan şairlik halleri, toplumun sağlığını koruyan bir sigorta gibidir. Ancak öte yandan, şairlik halinin hastalıklı olduğuna yönelik bir aşağılamayı da besleyecektir. Şairlik haliyle toplumsallaşmayı, kabul görmeyi, onanmayı önceleyen biri, aslında şiiri öncelememiştir. Yine de şiirle uğraşması, kendi ruhsal karışıklığının şairlik hallerine yorulmasını sağlar ki, bu durum şiire gönülden bağlı olanları veya bilerek yönelenleri zorlayacak sonuçlar doğurur.

Bütün bunları sıkça yaşayan biriyim ve genel bir ilke olarak *"Şaire uzak, şiire yakın yaşama"yı* seçtim. Tanıdığım şairlerin de bu tutumumda etkili olduğunu söyleyebilirim. Özellikle 1.Ulusal Şiir Kongre'sine katılan yüzden fazla şairle geçirdiğim üç gün, bu ilkemin en azından benim ülkemde ve yine en azından benim dönemimde geçerli olduğunu gösterdi. Hatta

buradaki deneyimlerimden yola çıkarak; *"Şair ömrü bitmemiş bir çocukluktur"* adında bir makale yazdım. Makalemi *"Akademi Gökyüzü Dergisi"*nde yayımladım. Daha sonra katıldığım bir şiir toplantısında bu makale yüzünden şair çevremden yeterince tepki gördüğümü söyleyebilirim. Bu tepkilerin nedenini anlayabiliyorum. Ben de şiir yazan biri olarak *"şairlik halleriyle"* pek de uyumlu biri değilim. Şairliğin doğasını bu yüzden hem içten hem de gözlemlerimle yakından bildiğimi söyleyebilirim.

Şairliğin toplumsal görüntüsü dışında bir de içsel ikliminden söz edilmelidir. Bir olgunun, bir gerçekliğin, varlığın yahut insanın özel bir durumun ayrımına varıldığı ilk anda bilincin kendinden geçecek bir tutulmayla karşılaştığı söylenebilir. Bunun nedeni apaçık sezginin zihinsel doyumu olabilir, ne olursa olsun bu tutulma büyülü bir andır ve sadece bu anlar bile şairlik hallerini yaşama sevinci yapmış insanlar için yeterlidir. Benzeri pek bulunmayan bu büyülü tutkunlukla bir kez karşılaşmış olan birinin bu anı yeniden yaşamaya yönelik bir bağlılık göstereceği ortadır. İnsanın şiirle şu ya da bu nedenle ilişkisinin kesilmiş olması bile bu durumu ortadan kaldırmaz. Başkalarının şiirinde bile böyle bir büyülü tanıklık gerçekleşebilir.

İnternetle görüm arttı, insanların davranışlarını izleme olanağı buldum. Bazı arkadaşlarımın şiirle hiç ilgileri olmadığı hatta onu küçümseyen tutumları olduğu halde, birine aşık olduklarında veya ölümle gelen derin bir acı yaşadıklarında şiire yöneldiklerine ve sürekli şiir paylaştıklarına tanık oldum. Yüzyüze karşılaştıklarımda, içimde bir gerçekliğin sezgisine vardığım dönemdeki büyülü tutkunluğu onların gözlerinde de gördüm. Bu tam da *"Herkes şiir yazar"* belirlemesine uyarlı bir durumdur. Şairliğe kapanmış biri bile hayatında en az bir iki kere bu ruhsal durumla karşılaşacaktır. Herkesin bir şairlik hali vardır.

şairliğin uğrakları

Ne zaman birine *"herkes şiir yazar"* desem hemen tepki görürüm ve çoğunlukla bu tepkiye gerekçe olarak *Nazım*, *Necip Fazıl* yahut başkaları örnek verilerek başlanır. Ancak, örneğin *Nazım Hikmet* için denebilir ki o, şairlik yolculuğunun son durağıyla anımsanan biridir. Oysa şairlik bir süreçtir ve bu sürecin her uğrağı aynı bilgeliği, aynı ustalığı içermez. *Nazım*'ın ilk şiirlerini görmek, bu belirleme için yeterli olacaktır. Elbette hayatını okuyanlar için *Nazım Hikmet* olmanın nasıl bir süreç olduğunu göreceğinden söz edebiliriz. *Nazım Hikmet*'in kendini ve şiirini dönüştürme süreci tam bir emek işidir ve öyle sanıyorum ki böyle bir süreci göze alamayanların şiirde ustalaşamamalarını anlamak bu yüzden kolaydır.

Sadece *Nazım Hikmet*'in ömrünü inceleyen biri bile şairlik sürecinin uğraklarını görecektir. Her büyük şairlik, üç uğrağı içerir; çıraklık, kalfalık ve ustalık. Her uğrağın kendine özgü ilgisi, eğilimi ve tavrı vardır. Bu ilgi, eğilim ve tavırlar her insanda ayrıdır. Zaten bir çoğu çıraklık döneminin başında vazgeçer bu yolculuktan. Devam edenlerin bir kısmıysa zihinsel gelişimini sürdürme cesaretinden yoksun olduğundan veya yeterince emek vermediğinden çırak uğrağında devinip durur. Bu uğrakta kalanlar o denli çoktur ki *"şair"* dendiğinde daha çok bu uğrağın eğilim, ilgi ve tavırları akla gelir. Bu uğrağın genel eğilimleri *"ergenliğin"* doğasına benzediği için, şairlik halinin olumsuzlanmasına gerekçe olarak da görülebilir.

çıraklık

Şairliğin çıraklık uğrağı bir olabilirlik uğrağıdır. Her insanın şu ya da bu biçimde tanışık olduğu bir haldir. Özellikle ergenlikte, toplumun dışında kendinin ayrımına varan ve dolayısıyla

kendini keşfetmeye başlayan birinin, şairliğe de başladığı sıkça rastlanılan bir durumdur. Bu dönemde ergenliğin doğasının bir benzeri olarak çırak şair, daha çok ikinci tekil şahısa yönelecektir. Hormonların baskısı altında bu yanılgı ve eğilim insan doğasının kaçınılmaz bir halidir. Çıraklık uğrağında bu yüzden daha çok aşk şiirlerine rastlanır. Okul defterlerinin kıyısına köşesine yazılmış dizeleri anımsamak bu belirlemenin yaşamdaki karşılığını kolaylıkla ortaya çıkaracaktır. Ancak ergenlik gibi şairliğin çıraklık uğrağının da en temel sorunu *"güvensizlik"*tir. Çırak şair şiirlerini bir sır gibi gizleyecektir. Bu cesaret duvarını aşacak koşullara kavuşamayanlar belki bir ömür boyu şiirlerini saklamayı seçecektir. Bu zorluğun bir çok insanı şiirden uzaklaştırdığını söyleyebilirim. Şiirlerini biriyle paylaşma, ortaya çıkarma öyle büyük bir sorundur ki neredeyse insan kendi yüreğini, içini sergiliyor gibi hisseder. Kendisini tanımaktan gurur duyduğum Selahattin Uyuşan, Türkçe şiirin önemli karakterlerinden biri olan *Asım Bezirci*'nin de çocukluk arkadaşı olduğu halde şiirlerini uzun süre ortaya çıkarmaya çekinmiştir. Şiir kitabını yayımlaması seksenli yaşlarına denk düşer. O zamanlar Kocaeli Üniversitesi Şiir Etkinlikleri Birimi'nde çalışıyordum ve *Selahattin Uyuşan* da değiştirdiğimiz tüzük gereği dışarıdan yönetime katılmıştı. Bu atmosfer sonucu ilk şiir kitabını yayımladı. *Selahattin Uyuşan*'ın yaşadığı sıkıntılar, çıraklık uğrağının ruhsal ikliminin örneklerinden biridir. Bu dönemde şiirlerini ortaya çıkarmak; belki de dönüşmek, gelişmek için en kritik adım olacaktır.

Kendine güvensizlik, toplumun şairliği ülküleştirmesi nedeniyle aykırı biçimde yanılsamalı mutlak bir güven duygusuna da dönüşebilir. Şairliğin ruhsallığın dili olduğu, şairin de seçilmiş kişi olduğu hatta doğuştan yeteneklere sahip olduğu yönündeki kabuller çıraklık uğrağının daha büyük bir karmaşaya dönüşmesine neden olur. Şairliğin bu ülküsel algısı, çıraklık döneminde kendini duygusal olarak kavrayan birinde saplantıya

dönüşebilir ve güvensizlik aşırı güvene devşirilir. Böylece her yazdığının bir vahiy olduğu sanrısı türeyebilir, dolayısıyla kendisinin de nebi olduğuna yönelik bir anlayış belirebilir.

Olgunlaşmanın bu ilk uğrağında şairliğin bir başka eğilimi taklittir. Kendini anlattığını düşündüğü usta şairlere olan hayranlıkla ilgili bu karmaşada çırak şair, hayranı olduğu şaire nefret de beslemektedir. Dillendirilmeyen, örtülen bu nefret bir anlamda çıraklığın dinamizmini oluşturur. Hayran olduğu, taklit ettiği şairi aşmanın itici gücü de budur. Öte yandan sadece hayranı olduğu şairleri değil, ana dilinde yazılmış şiir kalıplarını ve şiirleri taklit etmek bu dönemin en belirgin tutumudur. Bu taklit, çırağın zihninin söz dizme alışkanlıklarını deneyimlemesi bakımından oldukça önemli bir tavırdır. Bilinç ne de olsa ilgiye göre dönüşen bir bağlaşımdır. Öncelikler ve ilgi bilincimizin bilgi ve alışkanlık edinme eğilimlerini belirler. Eğer şiir taklit etmeye başlarsa bilinç bu yönde örülecektir. Dolayısıyla taklit, hem şairliğin hem de çıraklığın kaçınılmaz tutumu olacaktır. Ancak açmazlarından da biridir; çünkü herkesin şiiri özgündür ve ustalaşmak, kendini keşfedip dillendirmekle olasıdır. Taklide yönelik olumsuz bakış, çırakların başka şairleri okumama gibi çıkmaz bir sokağa girmesine de neden olabilir. Bu yola girenler, ne yazık ki ana dillerinin yüzlerce yılda ortaya çıkmış olanaklarının bir ömre sığabileceğine yönelik eksikli bir kavrayışa güvenirler. Elbette bu ağır bir yüktür ve kolay kolay taşınamaz, yarı yolda şairlikten vazgeçerler.

Şairliğin çırak aşamasının bir başka haliyse, çırağın kendini kavrama halidir. Çırak kendini başkalarından ayrı ve bir yaratıcı olarak bulur ve kendinde olur. Ancak bu kendinde olma hali, kendini bilme hali veya kendi bilincine varma hali değildir. Kendini kendinde duyumsama hali, başkalarından kendinin farkına duygusal olarak varma halidir. Dolayısıyla ilgisi ve kategorileri

de duygusaldır. Bu aynı zamanda yalnızlık doğuran bir süreçtir; ilk önce bir yaratı üretmesi bakımından başkalarından farklı olduğunu duyumsaması yalnızlığını kaçınılmaz kılar. İkinci olarak, kendinin bilincinde olmadığından ve bilinç eksikliğinin ürettiklerine yabancı kalmasına neden olduğundan baştan aşağı yalnızlığa bulanmasına neden olur. Yalnızlıkla baş etmek zordur ve bu durum toplumsallaşma sorunları doğuracaktır. Bu uyumsuzluk sevgisizlik doğurduğundan çıraklığın bir başka özelliği hırçınlıktır. Bu hırçınlık yer yer şairlere yönelik kin ve saldırganlığa döner. Çırak şairlerin, usta şairleri çeşitli gerekçelerle aşağılamaya çalışmalarına sık rastlanılır. Sadece usta şairleri değil, sevilen herhangi bir şeyi de kıskanacaklar ve bu sevgi açlığı nedeniyle kendinden başka sevilen yahut beğenilenlere öfke kusacaklardır. Bu yanılgılı ruh hali eleştiriye de katlanamayacak ve eleştiriden uzaklaştıkça gelişemeyecekler, dolayısıyla beğenilme ve sevgi ihtiyaçları daha da artacaktır. Bu sapmadan kurtulamayanlar için ruhsal gerilim kaçınılmazdır ve bu yoldan ustalığa geçiş yoktur.

Çıraklık uğrağının olumlu yanları da vardır. Bu dönem daha çok gençlik çağına denk düştüğünden bu dönemdeki şiirlerde istem daha güçlü, özne daha belirgin ve eylem daha coşkulu bir biçimde yer alır. Çıraklar şiirlerde daha cesurdur ve ne alışkanlıkları nedeniyle ne de içsel bir disiplinle kendilerine engel olurlar. Bu tutum yaratıcılığın ihtiyaç duyduğu iklimi oluşturur. Bu dönemde yazılan coşkulu isyan şiirlerine, şairliğin öbür uğraklarında pek rastlanmaz. Demek ki çıraklığın olumsuzluklarının içinde dipdiri duran bir olumluluk vardır ve bu olumluluk çırağın dönüşümünün de kaynağını oluşturacaktır. Elbette çıraklık uğrağında, şairliğin doğasının olası yanılgılarıyla baş etmek zordur. Çıraklık uğrağı genelde yanılgıların egemen olduğu gençlik çağlarında yaşanır ve bu çağda duygular egemendir. Ancak çıraklık uğrağını geçecek olanlar önünde

sonunda duygularıyla başa çıkanlar olacaktır. Onlar, kendilerinde kendilerini düşünsel sezgilerle de fark etmeye başlayacaklar ve böylece eksikliklerini hissedeceklerdir. Bu farkındalık, kendini dönüştürme ve geliştirme isteğinin devindiricisi olacaktır. Sonunda dünyanın merkezinde kendilerini bulmuş olmalarının yanılgısını başkalarında görecek ve anlayacaklardır. Başkalarını anlama ve tanıma, kendi yanılgı ve eksikliğini anlamanın penceresi olacaktır.

kalfalık

Kalfalık dönemi, çıraklığın bir devamıdır ama ustalığın da belirtilerinin başladığı dönemdir. Bu döneme geçiş bir kişisel dönüşümü de gerektirir. Kendini bir özne olarak duyumsayan çıraklığın dışında, kendini kendinde duyumsamaya, kendini ve başka özneleri anlama isteği de katılacaktır. Başkalarının *"özne"*liğinde kendi *"özne"*liğinin kavranması, bilincin gelişmesini gerektirir. Bu yüzden şairliğin kalfalık aşamasında ilgi kendinden çok dışarıya yöneliktir. Çıraklıkta kendinde kendini duyumsayan şairlik, bu kez başkalarında kendi öznelliğinin farkına varacaktır. Bu nedenle saldırganlıkları azalacak, zihinsel olarak durum ve olgulara yaklaşımı artacaktır. Bilincin geliştiği bir aşama olarak kendini ve varlığı anlamaya yönelecek, dolayısıyla şiirleri kendi dışındaki insan durumlarını da içermeye başlayacaktır.

Kalfalık döneminde şairlik, kendinde sadece kendini keşfetmediğinin ayrımına varır. Kendinde başka insan durumlarını da keşfettiğini sezer ve dillendirir. Yazdığı dildeki başka şairleri anlamaya, okumaya, sevmeye başlar. Hatta onların sevilmesi artık canını sıkmayacak, onların sevilmesine kendisi de katkı sağlamayı arzulayacaktır. Şairlik çıraklık döneminde kendini duyumsamış ve kendini yaratıcılığın merkezine koymuştu. Dolayısıyla başka *"özne"*likleri kabul edemeyecek hırçınlıktaydı.

Zihinsel dönüşüm onu dışsalın ayrıntılarına yöneltecek ve bu kez ilgi baskın olarak dışsallığa yönelecektir. Bu dönemde duyusal içselliğin karşıtlığına kaçış, şairliğin merkezini dışsala bırakacaktır. Bu nedenle kalfalık da çıraklık gibi dengesizlikler içerir. İçselin kapanıklığından dışsalın dağınıklığına geçişte ikircikli bir ruhsallık egemen olur. Kimi zaman içselden tamamen arınık olmayı yeğlerken, kimi zaman içsellik yeni baştan şairliği ele geçirecektir. Kalfalık tam bir geçiş dönemidir ve içsel olanla dışsal olanın dengeye gelme sürecidir.

Kalfalığın bir başka özelliği, şairin kendi dilini kurmaya başlamasıyla ilgilidir. Bu dönemde başka şairleri, başka şiirleri anlamaya başlayan bilinç; çıraklık uğrağındaki öykünmecilik yerine anlamayı, dolayısıyla kendisiyle başkaları arasındaki farkı keşfetmeyi önceleyecektir. Bu önceleme ve ayrımına varma, kendi dilini kurmanın zeminini oluşturur. Yazdığı dildeki şiirleri anlayan kalfa, kendinin onlardan farkını sezecek ve kendi içinden de keşfettiği özgünlüğün dilini kurmayı deneyecektir. Dolayısıyla kalfalık uğrağı şairliğin özgünlüğünün ortaya çıktığı, kendi dilini ve üslubunu kurmaya başladığı dönemdir. Artık bir söylem kimliği doğmaktadır ve bir yerde dizeleri gördüğünde kendisinin olduğunu sezmeye başlar, başkaları da onun söyleme biçiminin farkına varacaktır. Dolayısıyla kalfalık kritik bir aşamadır. Burada kendi dilini kuramayanlar, başka şiirlerin söyleme biçimini aşamayacak ve o dile yeni kalıplar, yeni söyleme biçimleri, yeni içerikler sunamayacaktır.

Çıraklık uğrağındaki taklit, burada kendini etkilenmeye bırakacaktır. Etkilenme, kalfanın kendi yolunu seçmedeki değerlendirmesidir. Şu ya da bu şiir söylemini kendine yakın bulma ve o yöne ilgi duymayı içerir. Etkilenme, hem yazma arzusunu kamçılayan bir dışsal nedenselliğe dayanır hem de bilinç koşullarının gerektirdiği içsel gerekliliğe… Bu nedenle

etkilenme kalfalığın genel eğilimlerindendir. Burada şairlik hem duyarlılık açısından, hem ilgi ve hem de söz söyleme biçimi açısından kendi yolunu kurar.

Kalfalığın en önemli sorunu övgüdür… Kalfalık şairliğin dışsal olanda kabul görme, övülme olasılıklarının güçlendiği zamandır çünkü kalfa dışsal olanın varlığını kabullenmiş, ona boyun eğmiştir. Dolayısıyla dışsal olan da onu kendini tanıyan bir özne olarak görmeye eğilim gösterecektir. Şiir toplulukları, dergiler, şairler kalfayı övmeye başlayacaklar hatta yarışmalarda *"ödül"* kazanmaya başlayacaktır. Ödül ve övgü sınavı, şairliğin en zor sınavıdır. Denebilir ki her ödül bir kelepçedir, bu ödülle kalfa dışsal olanın egemenliğini kabul edecek, onun hücresine kapanacak ya da kendi yoluna gidecektir. Şairliğin duyusal parçalanmışlığından doğan sevgisizliği dışsalın ilgisiyle kapatması nedeniyle bir çok kalfa, dışsalın kendini kabullenmesini yeterli bulur ve hatta bu köleliği gönüllü kabul eder. Dışsalın egemenliğini kabul eden kalfa artık pek az eleştirilir ama daha çok övülür. Bu övgüler dünyası içeriksizdir, asıl olan onun kurulu edebiyat sistemine boyun eğmesi ve kabul edilmesidir; asla kendi olması, özgün olması ya da farklı olması değildir. Ayrıca bu kabul ona *"şair"* sıfatını da yakıştırır ki artık şair olan birinin eksiklikleriyle yüzleşmesi veya onları giderme isteği ortadan kalkmış olur. Dolayısıyla bu uğrakta şairliğin çıkmaz sokağı övgü veya ödüldür denilebilir.

Kalfalık dönemi, daha çok güncel içeriklerin şiirde yer ettiği bir dönemdir. Şairliğin bu uğrağında, hem çıraklığın duyusal öznelliğine dayanan aşk şiirleri türünden şiirler görülür hem de dışsallığa ilginin getirdiği durum yahut ilişkisel şiirler bulunur, bulunduğu toplumsal sınıfın bakışı ve değerleri şiirinde belirginleşir. Yer yer özgün ve varlığın yeni ayrımına yönelik sezgileri içeren ustalık şiirlerine de rastlanılır. Dolayısıyla kalfalık

uğrağında şairlik, kimi zaman çıraktır, kimi zaman usta… Bu ara dönemden ustalığa giden yolun en belirgin kaynağı zihinsel dönüşümdür. Bu dönemde zihinsel dönüşüm yaşayanlar yeni bir uğrakta kendilerini bulurlar.

ustalık

Şairliğin ustalık uğrağı, bilgelik uğrağıdır. Bu uğrakta şairlik, hem kendini hem dışsalı kavrama yetkinliğine ulaştığından dinginlik getirir. Bu dinginlik ne çıraklığın kendi içine kapanık duygusal isyanını, ne de kalfalıktaki dışsalın dengesizliğini içerir. Usta şair kendi içinde sezgisine vardığı bir insan durumunu veya başka doğaların yeni bir ilişkisini, artık kendi diliyle dışlaştırıp herkes için olanaklı kılmaya başlar. Kendi içine yolculuğu sadece kendi için değildir, herkes içindir. Denebilir ki ustalık aşamasında şair, insan için yola çıkmış bir kaşiftir. Keşfettiklerini herkes için keşfeder, herkes için dillendirir.

Yetkin bir bilince kavuştuğundan şiirine yabancı değildir, şiirin doğasını ve estetik bilir. Kendi dönüştüğü gibi çevresini de dönüştüren bir birikim içindedir. Şairlik çıraklık uğrağından insanın kendini duyusal olarak fark etmesini sağlamıştı, kalfalık başkalarında kendi özneliğini anlamayı getirdi. İlkinde insan kendinde kendini hissetmiş, ikincisinde başkalarında kendini görüp tanımıştı. İnsan, şairliğin ustalık aşamasında hem duyusal olarak hem zihinsel olarak kendini gerçekleştirecektir. Bu yüzden insan şairliğin ustalık aşamasında kendi değerlerini bulan bir özneye dönüşür, dolayısıyla özgür olur. Bu süreç *Hegel*'in *"mutlak fikri"*nin özgürleşmesi serüvenine benzer.

Bu aşamanın hem insanın kendi içini hem kendi dışını bilmeye dayandığı ortadadır. Dolayısıyla bir bütünsellik içerir. Şiirler de bütünseldir ve duru bir dili olacaktır. Şiirlerin içeriği de anlamaya

yönelik bir dinginliğe ve anlatmanın ustalığının duruluğuna sahiptir. Şairliğin ustalık aşamasında insan kendi yalnızlığında huzurludur. Ne kendinde olduğu çıraklık dönemi gibi isyankardır ne kalfalıkta başkalarında kendini tanıma arzusundaki gibi tedirgindir, kendi olduğundan yalnızlığında dinginliği bulur. Bu uğraktaki şair hem kendinde dengededir, hem toplumda… Bu yüzden çevresi insan doludur.

şairliğin zorluğu

Özel bir yaşama biçimi olan şairliğin doğası, toplumun doğasıyla kaçınılmaz çelişkiler içerir. Şairlik, yeni bir insan durumunun sezgisine varmayı gerektirmesi bakımından, yerleşik olanla veya verili olanla çelişki içinde olacaktır. Yaşamalanlarında kurulu düzenler; önkabulle oluşturulmuş ve otoriteyi meşrulaştıran değerler, söylemler ve bilmeler oluşturur. İnsanı veya varlığın yeni bir durumunu sezmek, yeni bir bilmeyi gerektirmektedir. Dolayısıyla önkabulü aşar, otoritenin meşruluğunun dışına düşer. Bu şairliğin kararından çok doğasından kaynaklanır. Şair, ancak özgürlük içinde gerçekliğin bir durumunun sezgisine varıp anlatı haline getirebilir. Eğer bunu yaparsa istese de istemese de verili değerlerin dışına düşecektir. Bu değerler ve davranışlar kurulu düzenlerde otoritenin meşruluğunu onadığından farklılık, otoritelerin öfkesini çekecektir. Dolayısıyla şairliği bir yaşam biçimi olarak benimseyenler topluma aykırı kişiliklerdir. Her yeni söz, kurulu düzen değerlerinin dışında olduğu için aynı zamanda şairler kaçınılmaz olarak muhaliftirler.

Şairliği özel bir yaşama biçimine dönüştürenler söz söyleme ustalarıdır ve anlatı olanaklarını zanaata dönüştürebilirler. Söz söylemeyi bir zanaata dönüştürenler zaman zaman otoritelerin sevgisini kazanmak için onların yanında yer alsalar bile önünde sonunda yeni bir şey söylemeye niyetlendiklerinde, kurulu

düzen ve otoriteyi karşılarında bulacaklardır. Şairliği bir özel yaşama biçimi olarak benimseyenlerin kapısında sürgün hazır bekliyor olacaktır. Kimi zaman yaşamalanının dışına sürülecek yahut kaçacaklardır, kimi zaman da yaşamalanının içindeki hapishanelerde sürüneceklerdir. Özgürlüğü bağıl da olsa güvence altına almamış toplumlarda hapishaneler, şair yuvalarına dönecektir. Şairliğin doğasıyla tanışmış *Platon* bile tasarladığı düşülkesinde şairlere yer vermemeyi yeğlemiş, şairliği bozucu olarak nitelendirmiş ve düş devletinden sürgün etmişken otoritelerin şairlere hoş bakması mümkün değildir.

Kişisel özgürlük bağıl da olsa güvence altına almış, otoritesi ehlileştirilmiş, paylaşım sorunları az olan toplumlarda yaşayan şairler sürgün yahut hapishaneyle karşılaşmasalar bile topluma aykırı olmanın geriliminden kurtulamazlar. Şairliğin doğası, önünde sonunda kendi gerçeğinin veya varlığın özel bir durumunu sezmeyi gerektirir ve bu her zaman yeni bir şey olmalıdır. Dolayısıyla şair sorgulayıcı bir zihne sahiptir. Sorgulamak, verili davranış ve değerleri aşmayı gerektirir. Bu değerleri ve davranışları aşamayan birinin özgün bir yaratı oluşturamayacağı ortadadır. Eğer özgün bir yaratı oluşturacaksa bu değer ve davranışları aşması gerekir; bunlar içinde ve bunlarla oluşan bir bakış yahut anlatı, önünde sonunda bir tekrardan daha fazla bir şey olmayacaktır. Bu durumda şair, toplumun meşru gördüğü davranış kalıplarını sürdüremeyecek, değerleri benimseyemeyecektir. Dolayısıyla çevresi ve toplumla sürekli bir gerilim yaşayacaktır. Şairliği bir yaşam biçimine dönüştürmek hem otoriteyle hem toplumla çatışmayı gerektirdiğinden kolay kolay göze alınmaz.

Şairliği bütün zorluklarına karşın göze alanlar, eski toplumlardaki şamanlarda olduğu gibi insan üstü bir güce sahip olduğuna yönelik inançlarla desteklenebilir. Bu durumda şairlik

yaşama biçimi; büyücülük, falcılık, iyileştiricilik gibi insanüstü yetenekleri de içine alacaktır. Bu beklenti şairi toplumdışı toplumsal bir yaşam biçimine dönüştürür. İlkel toplumlarda bu durum hem şairliğin kutsanmasına neden olmuş hem de başarısızlıklarında cezalandırılmasını kolaylaştırmıştır. Şairliğin genetik olduğu fikrinin kaynağı da eski toplumlardaki şairlikten beklenen bu olağanüstü yeteneklerdir. Çağdaş toplumlarda bu durum bir başka biçimde sürmüştür. Şairliği yaşam biçimi olarak benimseyenler, verili olan davranış ve değerlerin dışında bir benlik oluşturmak zorunda olduğundan *"aydın"* sınıflandırmasının içinde yer almışlardır. Aydın, bir bakıma eylem ve etkinliklerinde aklın yasalarını temel alan ve dolayısıyla insanları akılla aydınlatan demektir. O da doğası gereği muhaliftir ve insanlara, toplumlara çözümler üretir. Ancak şairlik aklın bilindik yasalarından başka bir yolla, sezgisel akıl diyeceğimiz bir yolla kendine ve varlığa yönelecektir. Dolayısıyla usta şair olana kadar aklın yasalarına göre kendi dışındakilerini aydınlatıp sorunlara çözüm bulacak bir olanağa sahip değildir. Bu yüzden beklentileri karşılayamayacaktır. Beklentiler karşılanmayınca da şaire öfke doğacaktır.

Şairliğin kendini anlama ve arama olduğu düşünülürse şairin, diğerlerine göre benliği gelişmiş olacaktır. Kendi özselliğinin farkına varmak, kendi değerlerini kurmak; kendi davranışlarını geliştirmeyi doğuracaktır. Hatta özgün yaratıları nedeniyle kendini yanılsamalı kavrayacak, kendinde tanrısallık görecektir. Eylem ve etkinliklerinin merkezinde kendini görmek, özellikle yaratıcılık nedeniyle güvenle kendini görmek, büyümüş bir benlik oluşturur. Sadece kendisi şair olsa ve sadece kendinin benliği gelişmiş olsa bu sorun olmayacaktır ama başkaları da şairliği bir yaşama biçimi olarak seçeceklerdir. Başkalarının da yanılsamaları olacak ve benlikleri şişecektir. Ortak ilgi nedeniyle şairler birbirleriyle yakınlaşmak zorunda kalacaklardır ve bu garip bir uyumsuzluk ortaya çıkaracaktır. Benlikleri gelişmiş şairler

birlikte hareket etmekte zorluk çekeceklerdir. Bulundukları ortak alanlarda birbirleriyle ilişki kurmakta zorluk yaşayacaklardır. Bu yüzden şair toplulukları, dergi çevreleri hem kendi içlerinde hem başka topluluk yahut şairlerle sürekli bir gerilim içinde olacaktır. Şiir topluluklarının uzun süreli olması mümkün değildir. Dergiler de bu yüzden uzun sürmez. Uzun süren dergiler de aynı şairliği veya aynı sanat bakışını sürdüremez.

Şairliğin bir yaşam biçimi olarak kabul edilmesinin özsel kaynakları vardır. İnsan sadece toplumsal bir varlık değildir, aynı zamanda bir bilinç varlığıdır ve kendini bilme kaygısı taşır. Kendini bilme kaygısı dışsal olanda felsefeye yönelirken, içsel olanda şiiri gerektirecektir. Ergenlik çağında hem ruhsal hem de bedensel olarak yaşanan büyük dönüşümde kendinde gerçeklikle karşılaşmış, bunu bir anlatıya dönüştürmeye başlamış insanların, şairliği bir yaşam biçimine dönüştürmelerinin hem özel hem genel nedenleri vardır. Özel nedenlerin başında, bütünlüğünü kuramayan, toplumsallaşmayan bireylerin, şairliği bir toplumsallaşma biçimi olarak görmeleri gelir.

Şairliğin aykırılığı doğasında barındırmasına karşın, tarih boyunca cesaretle şairliği sürdürmüş olanların insanlardan aldıkları gizli onay, bu türden bir toplumsallaşmayı olasılık haline getirmektedir. Şairliği göze alamamış olsa da da her insan şiire gereksinim duyar ve bu gereksinimini, başkalarının ürettikleri şiirlerden karşılar. Toplumun verili değerleri veya otorite açısından aykırı düşmüş olsalar bile şairler; insanların gizli onaylarını, beğenilerini şiirleri aracılığıyla elde edeceklerdir. Bu çekici bir toplumsallaşma biçimidir ve bazı insanlar, şairliğin doğasıyla ilgili olmasalar bile şairliği bir gizlenme biçimi olarak seçeceklerdir. Öte yandan toplumsallaşmanın zemini sevilme, değer verilme ve ilgi duyulmadır. Bütün bu beklentiler şairlik yoluyla karşılanabilir.

Şiirin doğası buna olanak verir. Şiir önünde sonunda bir yaratıdır ve özgün bir içerik, taze bir biçim taşır. Dolayısıyla daha önce duyulmuş, daha önce bilinmişin dışındadır. Daha önce duyulmuş yahut bilinmişin dışına düşen anlatılar da bu yüzden kolaylıkla şiirle ilişkilendirilebilir. Nevrotik bir sabuklama dikkatsiz olunursa olağanüstü bir yaratı olarak nitelendirilebilir. Dolayısıyla ruhsal zorluklar yaşayanlar için şairlik, bir toplumsallaşma olasılığı olmayı sürdürecektir. Öte yandan ergenlikle birlikte başlayan aşırı hormon salgısı, karşı cinsle ilişki kurmayı zorunlar. Bu karmaşa, şairliği bir yaşam biçimi olarak benimsemenin yolunu açabilir. Şiir, doğada kur yapma dansı veya kur çığlıklarının yerini alabilir. Söz, ruhsal bir öz taşıdığı için etkileyicidir ve bu yolla karşı cinsle ilişki kurmaya başlayan biri için şairlik bir yaşam biçimi olabilir.

Ergenlik dönemi, aynı zamanda insanın kendini bilip çevresinde ayrı bir varlık olarak, bir öz olarak fark ettiği dönemdir. Bu dönemde insan kendini anlamakta zorlanacaktır ve zorluk, insanı anlamaya yönelik arayışları körükleyecektir. Bu arayış önünde onunda şiire çıkacaktır. Şiir, insanın kendini anlaması ve kendi olmasının zeminidir. Kendini aramaya yönelik içsel bu ilgi şairliğin bir yaşam biçimine dönüşmesini sağlayabilir. Ergenlikte herkesin bu şairlik hali, kişisel bir kalıntı olarak ömründe de sürebilir. Bu da şiire bir anlama,bilme yöntemi olarak yaklaşanlarla şiiri ergenliğin devamı olarak görenler arasındaki farkı işaret eder. Bu farkı, şairlerin birbirleriyle ilişkilerinin bozulmasındaki gerilim de bize göstermektedir. Tanıştığım bir çok şairin şiirden çok şiirin getirdikleriyle ilgilenmesine önceleri çok şaşırdığımı itiraf etmeliyim ama sonunda bunun şairliğin doğasının bir parçası olduğunu anlayabildim. Şairliğin bir yaşama biçimine her iki halde de dönme olasılığı var şüphesiz ama şairliğin bir yaşam biçimi seçilmesi sadece bunlarla sınırlı değildir.

Şairliğin bir yaşam biçimine dönmesinin genel nedenlerinin biri de insanın kendisini tanıma arzusu ve özellikle yaşamı kavrayınca karşılaştığı açmazlardır. Bu ikilemli açmazların başında, her an ölebileceğinin bilincinde olduğu halde yaşamını sürdürme kararlılığına sahip olma zorluğu gelir. Bu ikilem şairliğin özsel kaynaklarından biridir. Bu ikilem çözümsüzdür ve ömür boyu çözüme kavuşmayacak, dolayısıyla şairlik de ömür boyu sürecektir.

Bir başka açmaz da içgüdülerle akıl arasındaki yaman çelişkidir. Genetik toplamımız ve içgüdülerimiz aklımızın yasalarıyla her zaman uyuşmaz. Bu ikircikli durum, insanın her gün yaşadığı bir açmazdır. Kimi zaman aklı, kimi zaman içgüdüleri dengeleyecek özel bir yazılıma da sahip değiliz. Bu nedenle derin bir acı hep yakamızdadır. İnsan yaşamının bu ikircikliği, bu derinlikli acı derin bir fay gibi doğamızdadır ve ara sıra depremler doğurmaktadır. Ömür boyu bu fay aktif olacağından, şairliğin bir yaşam biçimine dönüşmesinin en özsel kaynağı olacaktır. *Unamuno'*nun bu hayatı ya dindarca ya şairce yaşamak gerektirdiğini savunmasının altındaki gerilim budur.

Nasıl yaşanırsa yaşansın insan ömrü sonludur. Şairliği bir yaşama biçimi kabul edenlerin de hayatları bir yerde son bulur. Her ölen şairde, geri kalanlar kendi ölümlerini sınarlar. Bir şair ölünce ne olur? Bir şair ölünce şiirleri ölmez. İnsan türü var oldukça, yazı kaldıkça onlar duracaklardır ve eğer yaşamda karşılıkları varsa anımsanacak, insanların zihninde yankılanacaklardır. Ama o şiirlerin şairleri insandır ve ölür. Ölünce yakın çevreleri önce onu büyük bir kalabalıkla yüceltirler. Şair ölünce, diğer benliği gelişmiş şairler onunla rekabet etmek yerine yüceltmeyi seçerler, ne var ki bu da uzun sürmez… Anma toplantıları birkaç yıl sonra biter gider. Şair eğer şiirleriyle toplumu etkilemeyi sürdüremezse bir süre sonra unutulur. Şair asla bir topluma tam

uyum sağlayamayacağı için kimileri için yok sayılır, kimilerinin umudu olur. Her ne olursa olsun her şairin ölümsüzlüğü, şiirlerinin insan türünün gereksinimlerini karşıladığı sürece söz konusudur. Ölen şairleri izleyen diğerleri üzerinde bu durum yıkıcı ve bezdirici olur.

Kimi şairler öldükten sonra ünlü olur, kimileri de öldükleri an unutulur… Bunu sağlayan tek şey insanlığa taşıdıkları şiirlerdir… Yaşamda karşılığı olan şiirler getirmişlerse ünleri artar gider. Getirmemişlerse kendi çabalarıyla büyüttükleri ünleri bir balon gibi söner gider; ne o balon hatırlanır, ne o balona üfleyecek biri bulunur. Bu yüzden her şairin ölümü, diğerleri için de derin bir kuyudur.

7-herkes kendi şiir yolculuğuna çıkabilir

Selahattin Uyuşan'ın *"geçmişi çağırmak"* kitabını henüz yayınlanmıştı ve biz üzerinde tartışıyorduk. *Selahattin Uyuşan* birden durup bana dedi ki: "*Doksan yaşındayım ve geriye baktığımda, yaşamak dediğin katlanmakmış…".* Bu katlanma algısını çoktan yaşayan biri olarak gönül rızasıyla onu onadım. Bu tartışma canımı da yakmadı. Oysa bu konu çocukluğumdan beri baş edemediğim sorunlarımdan biriydi. Canımın çekmediği, zorunlu olduğum işleri yaptığımda bedenime iğneler batıyordu sanki. Oysa biliyordum ki onlar da gerekliydi. Çocukluğundan beri çalışmak zorunda kalan biriydim ve çalışmayı aslında hiç istemedim, hep zorunlu kaldım, hep katlandım. Katlanmasam ihtiyaçlarım karşılanmayacaktı; sadece benim değil, çevremdekilerin de ihtiyaçları karşılanamayacaktı. Şiir tam da bu gerilimde yaralarıma merhem oldu. Bir yandan benden beklenenleri yapıyordum ama bir yandan da kendimi içten şiirle tanıyor, şiirle yapılandırıyordum. Böylece bir denge oluşturdum. Gariptir, bir zaman geldi edebiyat topluluklarının bir parçası oldum; şiir de bir süre sonra katlanmam gereken zorunluluklar üretti, ben de o an bıraktım. Aydilisanat topluluğundan ayrıldım.

Şimdi geriye baktığımda, sanki iki ömür birden yaşamışım; ilki kendim olduğum, kendimde olduğum o içsel dünya ki şiirdir zemini. İkincisi katlandığım, gerildiğim, uyamadığım dışsal dünya ki bana hep dilsizdi. Anlıyorum ki doğam ikircikli ve ben bundan kaçamam. Sonunda teraziyi doğrulttum ve yaşamı bir dengeye

oturttum. Ne zaman içle dışım dengeye geldi, ben de kendime geldim. Dengeye gelmek bir sır değil, şüphesiz ki bir tercih; dışarı belleğinizde, eyleminizde, etkinliğinizde ne kadar yer tutuyorsa içerisi için de o kadar yer ayırmanız yeterli. Buna niyet etmek bile başlı başına bir huzur. Ama içerisini temizlemiş olana… Önce insan kendi sesini duymaya alışmalı, kendi karanlığıyla yüzleşmeli… Bu ancak şiirle olur ve bunu yaptığımızda içimize ay doğar. Ben bu yüzden şiir yolcusu olmaktan sevinç duyuyorum. İçimde ılık ılık akan dağ sularını duyumsuyorum. Bunu ben yapabildiysem, herkesin yapabileceğini de biliyorum. Her insan şiir yolculuğuna çıkabilir, her insan şairce yaşamayı seçebilir yahut şairliğini içsel bir dünya olarak inşa edebilir. Bir insan durumunun her insanın olasılığı içinde olduğu ortadadır. Her şiir yolcusu sezer ki neredeyse ip cambazlığını seçmiştir; hep nazik bir denge, hep düştü düşecek… Bu yüzden şiir yolculukları paylaşılmalı, patikaya yeni çıkanlar için bir cesaret kaynağı olsun diye…

söz mülkiyeti

Şiir, şairinden bağımsızlaştıkça açan bir çiçektir, dolayısıyla yüzü sokağa dönüktür. Şu sıralar gezdiğim her sokağın kuytu yerinde, *"şiir sokakta"* imzalı dizeler okuyorum. Tam da şiirin doğasına uygun olan bir hareketle karşılaşmaktan sevinç duyuyorum. Bunlar kimdir bilmiyorum ama büyük kentlerde mutlaka izlerine rastlıyorum. Şiir bu duvarlara çok yakışıyor, keşke bilebilseler, onları yürekten alkışlıyorum. Şiir sokağa çıkınca sokaklar da şiirleşiyor. Herhangi iki dize, şairinin hiç tanımadığı, ulaşmadığı zihinlerden duvarlara yansıyor. Bazen *"şiir sokakta"* imzalı olan bu dizelerin altına şairin ismi de yazılmıyor. Bir şairin kendini gerçekleştirdiği an tam da bu andır. Şiiri kendisinden bağımsızlaşmış, sokakta kök salmıştır.

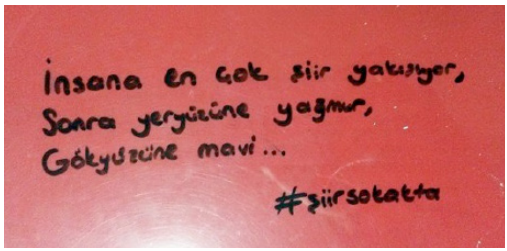

(bir çok sokak köşesinde ve camekanda dize yazanlar var…)

Unomuno'nun *"yaşamın trajik duygusu"* kitabında ortaya attığı ikilemin benim için çözüldüğü yer de bu türden *"şiir sokakta"* dizeleridir. *Unomuno*; şair için çok temel bir ikileme işaret eder: *"şiirleri yaşasın ama adı unutulsun mu, yoksa adı yaşasın şiirleri unutulsun mu?"* Bu ikilemi derinliklerine kadar yaşamış biriyim. Patikalar dergisinde bir şiirimin altına başkasının imzasını koyarak yayınladıklarında bu gerilimle en sert biçimde yüzleştim. Benim sözümün altında bir başkasının ismi vardı ve bu hiç hoşuma gitmemişti. Söz soluk gibi içimdendi ve nasıl olur da bir başkasının sözü olarak yayımlanabilirdi? Öfkelendim. Elbette bir dizgi hatası olmuştu ve düzelttiler ama yüreğimdeki karmaşa bitmedi.

Bir sözümün altında başkasının isminin yazılması nasıl oluyor da benim canımı bu kadar yakabiliyor yahut beni bu denli öfkelendirebiliyor? Şüphesiz ki şiir benim iç halim, en yalın halimdi ve o bendim. Bir başkasının beni sahiplenmesinden ürktüm. Sosyal paylaşım sitelerinde dertlerini bana açan ve görüşümü isteyen insanlara bir iki cümleyle fikrimi söylediğim şeyleri, *"11.derviş"* mahlasıyla herkesle paylaşmayı bir gelenek haline getirmiştim. Bu sözler sık sık adım anılmadan hatta kendi adlarıyla insanlar tarafından paylaşıldı. Bunu hiç yadırgamadım, doğal ve hoş buldum. Hatta *"miğfere sığmayan efsane"* diye bir

sahne denemesi yazmıştım 18 Mart kutlamaları için. Bu o kadar çok sahnelendi ki, giderek benim ismimi yazmadan sahneye koyanlar, onu kendi eserleri gibi görmeye başladılar. Bundan da hoşlandım. Ne var ki şiir söz konusu olunca kendimden beklemediğim bir duygulanım yaşadım.

Şiirin altında başka birinin ismi olmasa daha az etkilenirdim. Daha önce böyle bir durumla karşılaşmıştım; Ankara'da bir birahanede şiirim duvara yazılmıştı ve altında adım yoktu. Onu görünce mutlu olmuştum. Ama bir başkasının sahiplenmesine dayanamıyordum, mülkiyetçiliğe esir mi düşmüştüm? Sözün mülkiyeti mi olur?

Eğer bir söz mülkiyetinden söz edeceksek, bu söz kesinlikle ve öncelikle şiir olur. Şiir olur çünkü, şiir kadar öznenin devamı, onun doğrudan uzantısı, ona ait olan bir söz yoktur. Sözgelimi, bu kitabı yazıyorum ve yazdığım şey aklın yasalarına uyarlıysa bunu bir başka aklın daha yazması pek muhtemeldir. Aynı fikirlere sahip bir çok insan vardır ve yer yer aynı belirlemeleri bile yaparlar ama aynı şiiri yazan iki insan olamaz. O halde eğer sözün mülkiyetinden söz edilecekse bu şiir olacaktır. Ama acaba sözün mülkiyeti olur mu?

Mülkiyet; öznenin nesne üzerindeki hakkıdır. Fakat bir öznenin bir nesne üzerindeki hakkı, başka bir öznenin, ötekinin o nesne üzerindeki hakkının kabulünden başka bir şey değildir. Tam da *Rousseau*'nun dediği gibi bu doğal bir durum değildir, bu sadece bir kabuldür. Ancak bu kabulle yaşayan çağdaş toplumlarda doğanlar için, mülkiyet doğal bir durum gibi görülmektedir. Benim doğduğum ve biçimlendiğim toplum da böyle bir toplum olduğundan, dünyayı algılama biçimim de bu topluma göre şekillenmiştir. Dolayısıyla mülkiyet yanılsamasını ben

içselleştirmiş olabilirim. Oysa bizim kültürümüzde mülkiyetle ilgili derin bir bilgelik de vardır. *Şeyh Bedrettin*; toprağın taşın, gökyüzünün ağacın kimsenin olamayacağını uzun zaman öncesinden fısıldamıştır insanımıza… Bu yüzden *"mülkiyeti"* bir gerçeklik olarak hiç görmedim, göremedim. Sık sık *"sözün mülkiyeti olmaz"* diyenlerdenim. Gelin görün ki, böyle biri şiirinin altında başka birinin ismini görünce insanın yüreği acıyor… Sözün mülkiyetinin olmayacağını savunurken bunu yaşamış olmam, söz ve mülkiyet ilişkisi üzerinden kendimle yüzleşmemi sağladı.

Eğer mülkiyeti, öznenin mekanda ve zamanda kendi bütünlüğüne sahip çıkmasının kavramı olarak alırsak; o zaman mülkiyet doğal, anlaşılabilir bir şeye dönüşür. Bir öznenin kendi olmasının toplamı içindeki her şey ondan, ona dair, onun uzantısı ve davamı olarak kabul edilebilir. Bu durumda söz, özellikle de öznenin kendisi, kendi uzantısı, kendi olmasının dili olarak şiir bir mülkiyet alanı olarak görülebilir. Böyle görüldüğündendir ki bazı hayatlar söylediği sözlerin ucundan idam edilir. Demek ki söz aynı zamanda sorumluluktur. Sorumluluğunu aldığımız şey bizdendir; sorunları da, güzellikleri de, kötülükleri de… O halde şiirimin sorumluluğunu taşımam mülkiyetçi olmamdan daha çok özne olarak kendim olmamdan, kendi sorumluluğumu almamdan geçiyor olmalıdır. Böylece bir çözüme de varmış oldum. Söz bir nesne değildir; söz insanın özü, uzantısı veya devamıdır. O halde nasıl insanın kendi sorumluluğunu taşıması gerekiyorsa sözünün de sorumluluğunu taşıması gerekir. Bu bir öznenin nesne üzerindeki hakkı değil, bir öznenin kendi olma bilincidir. Bir başka deyişle sözün mülkiyeti sorumluluktan ibarettir.

Şiir benim devamımdır ve sorumlusu benim. Ancak biri şiirimi içselleştirip kullanırsa sorumluluk onun da olacak, onunla

sorumluluğu paylaşacağım. Giderek bir çok kişi kullanırsa artık benim sorumluluğumdan şiir çıkacak, herkesin sorumluluğunun bir parçasına dönüşecektir. Böylece şiirin sorumluluğu sorunu çözümlenmiş olacaktır. O halde, o şiirin altında başkasının ismini görmem kendi bütünlüğüme yönelik bir ihlal olarak görülebilir ama şiirimi ismimi vermeden kullanmaları bir ihlalden çok bir zenginleşmedir. Şiirimi başkaları içselleştirdiğinde, onlar da şiirimi kendilerinin bir parçası olarak görecek, kendilerini sorumlu hissedeceklerdir. Böylece şiir bir çok öznenin sorumluluğuna geçecektir.

Eğer söz öznenin özüyse ve her öz zamanda ve mekanda yayılarak var olabiliyorsa, bir insanın sözünün vardığı yer özünün de vardığı yerdir. Dolayısıyla mekanda ve zamanda kapladığı yer ne kadar çok olursa, bir insan o kadar kendini gerçekleştirmiş olur. Bu durumda bir öznenin sözü, başka öznelerce içselleştirildiğinde, sözün sahibi özne diğer öznelere de yayılmış olur. Başka zamanlarda söylendiğinde başka zamanlara yayılmış olur. Böylece şiiri içselleştirilen biri hem mekanda hem zamanda çoğalacaktır. O halde *Unomuno*'nun ikilemindeki tercihim de böylece bir zemine kavuşmuş olur. Şair unutulup şiirleri yaşadığında ancak şair kendini gerçekleştirir, bunun en iyi örneği de *"şiir sokakta"* hareketidir.

Bu yüzleşmemden sonra çıkan ilk kitabım *"11.dervişin kehanetleri"* oldu ve ben adımı değil de adımın baş harflerini *(ş.a)* yazdım, bir özne olarak geriye çekilmemin ilk adımını oluşturdu bu. Kitabımın önsözü yerine de *"sözün özündür, özüne sahip çık..."* belirlemesini iliştirdim. Kitabın görünür bir yerinde benimle ilgili bir bilgi de yoktu, sadece yayınevinin yayım listesindeki kitaplarda ismim yazılıydı. Dışarıdan aldığım tepkilerin yanında, *"aydili sanat hareketi"* içinden de tepkiler aldım. Bunu doğal karşıladım ama geri adım atmadım, çünkü bu konuyu enine boyuna tartışmış ve bir karara varmıştım.

*“aydilisanat dergisi”*nde de hem şiirlerimin hem yazılarımın ve hem de künyedeki yayın rehberi bölümünün altına *(ş.a)* diye imza attım. Diğer bir çok arkadaşım da benzer şeyler yapmaya başladı. O sırada sanat hareketi derneğe dönüşmüştü ve dernek yönetimiyle bu konuda fikir ayrılığına düştük. Doğamın dernekçiliğe aykırılığına karşın sürdürdüğüm dernekçilikten ani bir kararla ayrılmamda bu fikir ayrılığı etken oldu. Sözün mülkiyeti üzerine uzunca bir duygusal ve zihinsel çalkantıdan sonra emin olduğum bir konuda geri adım atmak tehlikeli bir edilgenlik olurdu. Kendime saygımı yitirirdim, ben de çekip gittim.

Sözle öz arasındaki ilişki karmaşık bir ilişki ve duygulanımlara açık. Henüz şiir yazan birinin bir yandan şiirlerini başkalarına gösterme arzusuyla çırpınırken, bir yandan da serçeler kadar ürkek içe kaçışlarını bütün şairliği benimseyenler yaşamıştır. İlk şiirini birine verenin karnına ağrıların girdiğine bile tanık olmuşumdur. Bu karmaşadan dolayı, özle söz arasındaki ilişkide herkes kendiyle yüzleşmelidir. Ben yüzleşmeye niyetlendim ve şiirlerim başkalarının zihninde kök salınca ben de orada var olduğumun ayrımındayım. Ayrıca adımla var olmam gereksiz. Böylece sözümün sorumluluğunu, sözüme sahip çıkanlarla birlikte paylaşıyorum. Şiir zaten en içten toplumsallaşma yoludur, böylece çoğalıyorum.

kıyıda köşede kalmak

Elli yaşımı aştıktan ve onca hata yaptıktan sonra şairlikle baş etmenin yollarını keşfedebildim. İnsan şair halinde normal hayatın akışının dışına düştüğünden, hem aykırı hem uyumlu yaşamayı başaramıyor her zaman. Neredeyse her konuda açmazlara düşmek pek olası ve ben de bir çok kez hata yaptım. Zorluklardan biri, şairliği benimsemiş birinin toplumda duracağı yeri belirlemesidir. Şiir yazan, dolayısıyla bir insan durumunu,

bir olguyu keşfedip anlatıya dönüştüren biri olarak bunu başkalarına duyurmak gibi güçlü bir arzu içinde oluyorsun. Kabullenilmeme korkusu da içeren zorlu duvarı aşıyorsun ama bu kez de başka açmazlarla karşı karşıya kalıyorsun.

Bir insan durumunu veya bir gerçekliği kendimde keşfedip anlatıya dönüştürdüğümde, bunu çevremdekilerle paylaşmak istiyorum. Bu paylaşıma cesaret etmem, kendimde kapattığım kapıları açmam büyük bir mücadele… Ama diyelim açtım, bu kez de başka gerilimlerin yolunu açmış oluyorum. Bunlardan ilki, çevremin beni kabul etmesi. Onlara bir şeyler duyuran biri olarak, onlardan farklı biri olarak beni kabul etmeleri oldukça sorunlu bir süreç. Diyelim kabul ettiler, bu durumda ben doğal olarak onlardan ayrı bir kategoriye giriyorum. Dolayısıyla onlar ve ben, yani bir şeyler duyuranla duyanlar olarak ayrılıyoruz. Bu kaçınılmaz bir yalnızlık ve elbette onların açısından da haksızlık, çünkü gerçekliğin anlatısını duyuran biri olarak beni koydukları kategori kaçınılmaz olarak seviye belirliyor. Bu seviyenin doğurduğu yalnızlık, şairin baş etmesi gereken ilk büyük ruhsal zorluktur ve ben bu konuda zorlandım. Zorlandım çünkü bu seviye bir anlamda benliğimi okşayan bir haz iklimi ve tutkularımı okşuyor. Başkalarından üstün olma, seçkin olma fikri ortaçağ asaletinin kolektif bilincimizdeki artığı da olabilir, türümüzün bir sorunu da… Ne olursa olsun beni yanılsamalara sürüklüyor. Bu durumda şiire olan içten bağlılığım, iç sesimle ilişkimin masumiyeti, dışsalın taleplerince gölgelenmeye başlıyor.

1977 yılında henüz on dört yaşındayken yazın, Kütahya Simav dağlarındaki köy yollarında menfez çalışmalarında amele olarak çalıştım. Çalışanlar arasında üç beş gençten biri de bendim. Diğer gençler de dönemin genel eğilimiyle coşkulu birer devrimciydi. Beraber yaptığımız menfezlere sloganlar yazıyor,

topraklara kazmayla resimler çiziyorduk. Jandarmalık da olduk o zamanlar ama bundan hiç vazgeçmedik. O günlerden birinde yemek yerken yaşlı bir işçi, bu yaptıklarımızı anlamadığını söyledi. Köy yollarında bizden başka yabancı yoktu, dolayısıyla o resim ve yazıların bizim tarafımızdan yazıldığının bilineceğini, tutuklanabileceğimizi ve zaten köylülerin de bundan bir şey anlamadığını açıkladı kendince. Arkadaşlarımdan biri dedi ki: *"Siz bizi küçük görüyorsunuz ama bir gün meşhur olunca bunları çevrenize anlatırsınız".* Yaşlı işçi: *"Siz bu yaptıklarınızı sömürüye karşı olduğunuz için mi yapıyorsunuz, meşhur olmak için mi?"* diye karşı çıktı. Bu konuşma beni çok etkiledi. O günden sonra arkadaşlarımla bu konuyla ilgili tartıştım, bilgisine güvendiklerime danıştım, kitaplar karıştırdım. Bu beni etkilemişti çünkü aslında sadece siyasi olaylarda adımın duyulmasıyla ilgili gizli bir tutku beslemiyordum içimde. Fakat şairliğimin toplumca kabul görmesine yönelik hayallere uzak değildim. Hayalim daha on bir yaşında başlamıştı. O zamanlar TÖBDER diye bir öğretmenler derneği vardı ve binaları oturduğum mahallenin kenarındaydı. Solcu hocalarım da okumayı sevdiğimden oradan ödünç kitap almamı uygun buluyorlardı. O kitaplıktan aldığım *"Kral Lear"* beni çok etkilemişti. İçimde *"Türkçe'nin Shakespeare'i*" olmaya yönelik derin bir tutku belirdi. Bunu bir çok yerde dillendirdim, hatta hayatımı bu tutkuya göre belirledim. Her on yılımı bu doğrultuda ve olabildiğince planladım. Mitolojiden iktisada kadar bir çok alanda okumalar yaptım, dil üzerine çalıştım ve kendime bir ömür izleği oluşturdum. Bugün yazıyorum ve yazar olarak tanınıyorum ama hala hayalimin peşindeyim, tutkumdan vazgeçmedim. Ölene kadar böyle yaşayacağım; araştırmaktan, gelişmekten vazgeçmeyeceğim.

Artık bu tutkumun altında meşhur olmak yatmıyor ama gençken kabul görmeyle meşhur olma arasındaki çizgi birbirine karışıyordu. Meşhur olmak biraz da diğerlerine, diğerlerinden

üstün olduğunu kanıtlamayı içeriyor. Hatta meşhurluk *"hırs"*ı ifade ediyor. Bilindiği üzere hırsla azim arasında bir fark vardır; hırs, başkalarından üstün olmak için çabalamayı kışkırtan dışsallıkken azim, kendini dönüştürmeyi merkez alan bir içselliktir. Bugün anlıyorum ki ben hırsla azim arasında savrulup durmuşum. Kendimi bulmam oldukça uzun bir zaman aldı ama sonunda buldum.

O yaşlı işçinin dediği gibi, biz hayatımızı ortaya koyarken meşhur olmayı mı önceliyoruz yoksa insanların emeğinin sömürülmesini mi engellemek istiyoruz? Yani eyleme geçmemizin ana savıyla, amacımız arasında ne türden bir ilişki var? Eğer amaçla ana sav aynıysa, o zaman sömürülmenin engellenmesi bize yeterli olacaktır ve eylemimiz de sadece bununla sınırlı ve bununla ilgili olacaktır. Oysa o zaman öyle değildi, bunu ben de biliyordum. Şiir konusunda tam da bu sorgulamayı yaptığımda karşımda kendimi apaçık hata yaparken buldum. Ben, kendimde insanlığın bir durumunu veya gerçekliğin bir olasılığını sezip anlatıya çevirerek bunu başkalarına duyurmak, yani eyleme geçmemin asıl savı olan şiirin duyurulması yerine, benim onlara duyuran biri olarak seçkin olmamı, onlardan ayrı bir kategoriye sahip olduğumu sağlamayı amaçladığımı fark ettim. Bu gizli eğilimim elbette saklıydı, ama kendimden kendimi saklayacak bir yer yoktu. Başkalarına karşı üstüne örtü atsam da içten apaçık görünüyordu. Bu karmaşık durumumu çözmeye karar verdiğimde henüz gençtim, başaramadım. Artık içimde bu karmaşıklık yok, apaçık bir biçimde kendime eşitim. Hırslarımı terk edeli çok zaman oldu, şimdilerde azimliyim. Hayalimden vazgeçmiş değilim; ben kendimin en iyisi olmaya, Türkçe'nin değil, kendimin *Shakespeare*'i olmaya hala tutkuyla bağlıyım. Bu bağımı bir yayınevinin editörüne açıkladığımda onun garip bakışını anımsıyorum, bunu açıklarken hep anlaşılmamaktan korkuyorum…

İnsan şairlik halini bir ömür boyu sürdürecekse bu açmazla yüzleşmeli, yoksa yaratıcılığından olur. Yaratı, önünde sonunda içselliği içeren; kendinde araştırmayı, kendinde kalmayı gerektiren bir mayalanmadır. Sürekli insanlarla iç içe, sahne önünde veya alkışlanırken içsel bir araştırmaya girecek güdülenmeye kavuşmak pek olanaklı değildir. Bu yüzden şairlerin azıcık yalnızlığı olmalıdır; yalnız kalacakları, kendilerini hissedecekleri bir uzaklık gereklidir. İşin doğası da böyledir; eğer toplumla uzlaşırsan verili olanın dışına düşemezsin, dolayısıyla farklı bakamaz, farklı göremezsin. Özgünlük bu iklimin çocuğu değildir. Bu nedenle ünlenmiş şairler çoğunlukla kendilerini tekrarlayıp dururlar.

Şairliğin toprağı, yalnızlığın toprağıdır. Başka insanlara duyuracaklarını biriktireceği bir mağara bulmalıdır kendine… Topluluklardan, kentlerden uzaklaşacakları bir yer. Bunu yapmayanların; toplantıları, gösterileri, sahneleri hayatlarının merkezine koyanların şiir kökleri kuruyacaktır. Belki bir kısmı şiirle zaten meşhurluk üzerinden bağ kurmuş olabilir ve onlar için amaç gerçekleşmiş olacaktır. Onların savlarıyla amaçları birbirinden farklı olabilir. Ancak bu eksikli insan durumu şairliğin değil başka bir ruhsallığın parçası olarak görülmelidir. Belki de şairliği bir ömür boyu sürdürmek isteyenlerin geçmeleri gereken kıl köprü tam da bu seçim için söylenebilir; ya ana savın, yani şiirinle bağının masumiyetini koruyacak ve azimle yoluna devam edecek, ya dışsalın kandırmacasında meşhurluğu seçecek ve hırsına yenik düşecek.

hayal kırıklığı

Ömrüm boyunca şairlerle ilgili pek çok hayal kırıklığı yaşadım. Daha doğrusu, gençliğimde hangi şairi tanısam bu hayal kırıklığım daha da arttı. Bunu önce rastlantısal buldum. Onca

güzel şey yazan insanların, sıradan bir insan kadar tutarlı kişiliğe sahip olamamasını anlamıyordum. Sonradan şairliğin bir süreç olduğunu kavradım, ustalaşıp dengeye gelene kadar bunun süreceğini fark ettim. Çıraklığın kendince bir doğası olduğunu, kalfalık ve ustalığın doğalarını keşfedene kadar kendimle ilgili de hayal kırıklığı yaşayıp durdum.

Beni şiir toplantılarından soğutan birkaç şey oldu. Bunlardan birincisi, şairlerin hem birbirlerine hem de dinleyicilere yönelik içtenliksiz tutumlarıydı. Bu tutumun komediye döndüğü yerse kürsüye çıktıkları zamanlardı. Kürsüye çıkıp şiir okuyan, yahut şiirle ilgili görüşlerini sunanların kendilerini bir tür peygamber gibi görmeleri canımı sıkıyordu. Onlar gibi olmak istemiyordum ve bu ortamlardan uzak durmak istiyordum. Buna karşın benim şiirimin de orada seslenmesini istiyor, çağrıldığım yere gitmekten geri durmuyordum. Ne var ki bazı durumlarda kendimi tutamıyordum. Bir zamanlar *"aydili sanat şiir işliğinde"*, şiir okuma dersine gelmiş bir öğretmen vardı. Kendisinin şiir okuma uzmanı olduğunu sanıyordu. Kalkıp bize nasıl şiir okumamız gerektiğini göstermek istedi. Bir tiyatro oyunu oynar gibi şiir okuyor, abartılarda öyle ölçüsüz davranıyordu ki dayanamadım. Onu dinlememeye karar verdim. Sıkıldığımda saçlarımı karıştırdığımı söyler yakınlarım, ben de saçlarımı karıştırmaya başlamışım. Adamın dikkati dağıldı ve şimdi anımsayamadığım birkaç şey söyledi bana. Ben de onun ölçüsüz tavırlarını onamadığımı anlattım ama adam oldukça öfkelendi, içlendi, ağlayacak gibi oldu… Meğer toplantıda eşi de varmış, doğrusu çok üzüldüm, durumu düzeltmeye çalıştım, alttan aldım, özür diledim ama olan olmuştu. Kendimle ilgili hayal kırıklığı yaşadım. Adam söyleyeceğini söyleyip gidebilirdi, benim buna sabretmem gerekirdi, olmadı. Kendimle ilgili eleştirim, onun o abartılı ve ölçüsüz şiir okuma tutumunu onamam anlamına gelmez, hala aynı fikirdeyim ama şimdi olsa susar, içimden gülerdim.

Kendimle ilgili olanlar bu ve birkaç benzerinden oluşuyor ama insan kendini nasıl görebilsin dışarıdan. Benim dışarıdan gördüklerim gibiyse vay halime… Bir zamanlar şiir dinletileri yapılırdı kentimde neredeyse her ay, bir toplantıda alışıla gelmiş biçimde değil de rastgele bir sırayla şiir okunmaya davet edilmiş kentli şairler. Ben orada değildim ama bütün arkadaşlarım aynı konudan söz ettiklerinden bunu bir şairlik sorunu olarak örnek vermek istedim. Bir kentli şairimiz, kentimizin büyük ozanının ardından kendini ikinci sıraya yerleştirmiş ve onun hemen ardından çağrılmadığını görünce sunucu kızı öyle azarlamış ki akıllara durgunluk. Ben orada olsam salonu terk ederdim ki bazı arkadaşlarım da terk etmiş. Bu konuda o kadar örnek var ki; sopayla okuyucusunu döven şair mi istersin, tacizde bulunan mı… Peki nasıl oluyor da şairler böyle uyumsuz, uyarsız davranıyor? Şiirleriyle ruhumuzu zenginleştirenler kişilikleriyle hayatımızı gerilime sürüklüyorlar? Yazdıklarıyla yaşadıkları arasındaki bu aykırılık nasıl açıklanabilir?

Bu gibi tanıklıklardan sonra kendime bir ilke edindim; *"şiire yakın, şaire uzak yaşayacaksın…"* Hatta yanımdakilere de, "*Ben şiir yazdığıma göre bana da şair diyebilirsiniz ve bu ilkeyi unutmayın…"* demeyi de hiç ihmal etmedim. Olmadık zamanda olmadık bir tepkide bulunmama karşı onları uyarmış olmak istedim. Kendimi ne kadar kontrol etsem de özellikle kalfalık dönemimde zaman zaman uyarsız davranışlarda bulunduğumu biliyorum. Bütün bu hayal kırıklıkları şairliğin doğasından beslendiğinden affedilmezse bile anlaşılabilir.

Hayal kırıklığımın temelinde şairliğin doğasını bilmemek yatıyordu. Şairliğin doğasının bilinmesi de bir zihinsel süreç, toplumsal verili değerlerde böyle bir birikim yok. Bu yüzden kim *"şair"*lik yaftasını kazanırsa, o bir yandan gizli bir yerden haber veren mistik biri olarak görülüyor bir yandan da toplum

dışı kabul ediliyor. Benim doğup biçimlendiğim kültür, şairliği yücelten bir birikime sahipti. Yarı göçebe hayattaki en eğlenceli ve gizemli işlerden biri de ozanların köyleri ziyaret etmesiydi. Ozanlar köylere gelir birbirleriyle atışırlar, hatta geleneksel olarak saklanmış bir torbanın içinde ne olduğunu saz çalıp şiir söyleye söyleye bulmaya çalışırlardı. Şüphesiz ki farklıydılar, gizemliydiler, önemliydiler. Bu yüzden ben şairleri bir yanıyla bilge, bir yanıyla falcı, bir yanıyla rehber olarak gördüm. Oysa onlar aynı zamanda insan. Bizden farkları, şairliği bir yaşama biçimine dönüştürmüş olmaları; tıpkı aşçılığı bir yaşama biçimine, koşuculuğu bir yaşama biçimine dönüştürenler gibi…
Ancak hayatımda yaşadığım bir hayal kırıklığı var ki hiç affedemedim. Başta *Asım Bezirci*'nin antolojisi olmak üzere bütün şiir antolojilerini okumayı, gözden geçirmeyi gençliğimde bir gelenek haline getirmiştim. Harika şiirler okudum, hayatım zenginleşti. Türkçe şiirleri okudukça giderek onların güzelliklerini daha iyi sezmeye başladım. Buna karşın bazı şiirlerden bir şey sezemiyor, onları içselleştiremiyordum. Bana farklı gelenin ne olduğunu anlayamadım bir süre, kendimde eksiklik aradım. Sonra *Erdoğan Alkan*'ın *"Şiir Sanatı"* kitabıyla karşılaştım. Bir süre kendime gelemedim. Okulda Fransız şiirinin Türk şiiri üzerine etkisini okumuştum, hatta hocam *Afşar Timuçin'*den de bazı ayrıntılar dinlemiştim ama neredeyse bazı şiirlerin, dizelerin birebir çevrilip altına şairi değil kendi adlarını yazmalarına inanamadım. Kendi şiirlerini, özendikleri Fransız şairinin şiirine benzetmek için yaptıkları beni öfkelendirdi.

Türk şiiri neredeyse Tanzimat'tan sonra Fransız şiirinin gölgesi olmuş, onu takip etmişti. Oysa ben o şiirleri ve şairlerini çok sevmiştim. Bunları duyunca sevdiğim şairlerden şüphelenmeye başladım, tutup hangisinin yabancı dil bilip bilmediğini araştırdım. İçime kuşku düştü. Oysa özgünlüklerine, buluşlarına hayran kalmıştım. Her şey tarihselliğiyle anlaşılıyor; tarihin

dışından bakmamam gerektiğini bilmeliydim, en azından çevremde tarihçi diye bilinirim. Ne derin bir hayal kırıklığı…

ikinci tekil şahıs

Şiirin, insanın hem kendini anlaması ve hem de anlatması için en içsel yol olduğuna şüphe yok. Özellikle kendini anlatmada bu içsel dil, her şeyden önceliklidir. Öyle ki bazı durumlarda hayatın düğümlerini çözüverir. İlişkisel bir varlık olan insanda sorunların büyük kısmı iletişimsizlikten gelmektedir. Günlük dilin iletme gücü daha çok bilgilendirmeye dayalı olduğundan, şiirin sezdirmesine ihtiyaç vardır. Bazen insan kendini anlatamamaktadır; bu hem ötekilerin onu anlayamayacak olmasından kaynaklanır hem de insanın kendini ifade edememe sorunundan kaynaklanabilir. Eğer insanın anlaşılamamasının kaynağı diğerleriyse onun çözümü başka iklimlerledir ama eğer insanın kendini anlatamamasından kaynaklanan bir sorunsa, çözüm şiirdir.

Öğretmenliğimin ilk yıllarında bir arkadaşım uzaktaki sevgilisini evliliğe ikna etmekte zorluk çekiyordu. Meramını bir türlü anlatamıyordu. Dili tutuk, içe kapanık biriydi. Bir akşam yemeğe davet ettiğinde sorunlarını bana açtı. Ben de bir kağıt alıp onun anlattıklarını şiirleştirdim. O zamanlar mektuplaşırdı insanlar ve o da zarfa koydu şiiri gönderdi. O yaz evlendiler… Ömrümde benzeri bir çok şey yaşadım, bir çok arkadaşım için dizeler kurdum. Ne kendimi kötü hissettim ne pişman oldum. Aslında onlar da iç seslerine kapanık olmasalardı tam da böyle şeyler yazacaklardı. Belki birebir aynı olmazdı ama içerik önünde sonunda biçimi belirleyecekti.

Aşk da şairlik gibi aykırı bir insan durumu olmakla; verili olanın dışında bir iletişime, verili olanın dışında bir dile ihtiyaç duymaktadır. Bu yüzden hormonların canlandığı

ergenlikte herkesin yolu şiirden geçmektedir. Ergenlikte şiirden hoşlanmayan, bazı dizelerde kendini bulmayan yahut şiir karalamayan neredeyse yok gibidir. Aşkla şiirin bu ilişkisinin köklerinin çok daha derinliklerde olduğu bile söylenebilir. Bir çok canlı türünün karşı cinsi etkilemek için yaptığı çiftleşme seremonileriyle karşı cinse yönelik yazılan şiirler arasında benzerlik vardır. İki etkinliğin de amacı karşı tarafı etkilemek, ikna etmektir. Özellikle kadınların sözün büyüsüne açık ruhları, erkeklerin şiiri bir etkileme olanağı görmelerine neden olmaktadır. Bu düzeyde kalan metinlerin geyiklerin böğürmesi veya horozun ötmesi türünden bir içgüdüsel etkinlik olduğu söylenebilir. Bu aşağılanacak bir şey değildir; nihayet insanın temel gereksinimlerinin ilki mekanda var olmaksa, ikincisi zamanda var olmak; üremektir. Dolayısıyla vazgeçilip terk edilemez. Bastırılabilir, ödünlenebilir ama yok edilemez. Evrensel bir ihtiyaçtır ve bu nedenle bu ihtiyacın karşılanmasında şiirin bir çözüm dili olması da doğaldır.

Zaten şiir tarihi incelendiğinde *"aşk şiirleri"*nin oranının büyüklüğü hemen görülecektir. Yazılı Türkçe şiirin ilk örneği de bir aşk şiiridir. *Aprınçur Tigin'in* o ünlü şiiri bugün herhangi biri için bile geçerli olabilir. Şiirin tamamı bulunmamış ama son iki kıtası elde kalmıştır.

yaruk tengriler yarlıkazun
yaaşım birle
yakışıpan adrılmalım

küçlüg biriştiler küç birzün
közi karam birle
külüşügin oluralım

(bugünün Türkçe'siyle)

nurlu tanrılar buyursun
yumuşak huylum ile
bir arada oturup ayrılmayalım

güçlü melekler güç versin
gözü karam ile
güle güle oturalım

(Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C,I, s 48)

Türkçe şiirin elimizdeki bu ilk örneğinin içeriğinde aşk olması şaşırtıcı değildir. Aşkın bir tercihten çok bir insan durumu olması, kaçınılmaz olarak şiiri kendine çekmektedir. Aşkla şiirin ilişkisi masum bir ilişkidir ama her türden ilişkide *"yarar"*, masumiyeti bozacaktır. Bir çok insan sadece bu nedenle şiire yaklaşmakta ve şiiri bir araç olarak kullanmaktadır. Bu da türümüzün doğasına uygundur, türümüz amaca yönelik tasarımlar üreten bir türdür. Bu ahlaki bir tartışmadır ama şiir estetiği açısından burada yine de bir sorun bulunmaktadır. Eğer şairliği bir yaşam biçimi olarak seçen biri sadece aşk şiiri yazarsa o zaman, kendinde sadece bir insan durumuna mahkum olmuş olacaktır. Böyle arkadaşlarım vardır; sevgilisini ikna edene kadar şiir yazan, hatta dergide yayımlanması için arkadaşlığımızı kullanmak isteyenler olmuştur. Bu durumda şiir gelip aşka hapsolur. Oysa insanın doğası sadece aşkla sınırlı değildir. İlişkileri de aşkla sınırlı değildir. Bir çok ilişki kategorisi vardır. *Spinoza* bizim başka doğalardan etkilenmemizden doğan duygularımızı kategori etmemiz gerektiğini çok önceden duyurmuştur. Demek ki şairliğin burada kilitlenip kalması pek olasıdır ve aşk şair için bir tuzaktır.

İlk şiirlerden bu yana aşk şiirlerinin yazılmış olması ve hala yazılmaya devam etmesinin de bize duyurduğu bir şey vardır. Bu kadar yazılmış aşk şiirine karşın, herkes kendi duygulanımlarını dillendirmeyi seçmektedir. Bunun elbette şiir birikimine sahip olmakla ilgisi vardır. Eğer anadilinin şiir birikimine sahip olsa,

kendini anlatması için orada mutlaka bir iki dize bulacaktır. Ancak sorun sadece birikim sorunu değildir, insanın doğasının da sorunudur. Her insan biriciktir ve diğerlerinden farklıdır, dolayısıyla kurduğu veya kuracağı ilişki de farklı olacaktır. Bu yüzden her insan kendi tutkusunu, kendi duygusunu dillendirmeyi seçmektedir çünkü o özgündür. Binlerce, belki on binlerce yazılmış aşk şiiri onu incelikle anlatamayacak, yeni bir şiir yazılması için bir neden olarak bu farklılık orada duracaktır.

dergiler

Dergiler konusu benim şiir yolculuğumun çelişkilerinden biridir. İlk iki kitabım yayımlandıktan sonra hem o kitapları hem o kitapların şairi olarak kendimi hem de edebiyat dünyasını eleştiren *"şiir duruşmasının tutanakları"* adlı bir tiyatro metni yazmıştım. Orada dergilere ve dergi yöneticilerine yönelik güçlü eleştiriler yöneltmiştim. Onlardan biri, demirciler gibi şiiri döverek onlara biçim vermek, yön vermek konusunda dergilerin olumsuz yönüydü. İkincisi de dergilerin o kadar zorlukla çıkarılmasına karşın çıkarma tutkusunda bulunan dergicilereydi. Onlara daha ruhsal bir zeminde eleştiride bulunmuştum: Dergicileri, genelde şiire başlamış ama gelişme gösterememiş, diğer şairlerin saygısını şiirleri yoluyla değil de dergi yoluyla kazanmayı yeğleyen hatta onlara yönelik gizlenmiş düşmanlığını dergi aracılığıyla sergilemek isteyen bir karmaşa, diye suçlamıştım.

Bu eleştirileri yapan ben gelin görün ki, *"Akademi Gökyüzü"* dergisinin yazı işleri müdürlüğünü yürüttüm. Ardından yetinmeyip *"aydilisanat dergisi"*nin ilk dönem yazı işleri müdürlüğünü, sonra da yayın rehberliğini yürüttüm. Üstelik aydilisanat'ta dergilerin edebayattaki işlevi üzerine hatırı sayılır övgüler bulunan bir metin kaleme aldım. 17 sayı çıkan *"şiir*

çırası" ve şu anda 7 sayısını hazırladığımız *"ay yüreğinde köz"* adlı fanzinleri saymıyorum bile…

Nasıl olur da iki farklı tutumun da yılmaz savunucusu olurum? Bir yanda dergileri ve dergicileri suçlarken diğer yandan dergi çıkarmayı ister ve sürdürebilirim? İşte tam burada söylenecek şey, insanın bir süreç olduğudur. İnsanın doğumdan ölüme değişmediğini savunan o bakış açısının yanılgısını bir çok kez yaşamış biri olarak diyorum ki bu, şairliği bir yaşam biçimine dönüştürmüş herkes için doğal… İkilemli hayat, dönüşümlü bakış açısı onun doğasına içkin. Sadece şairliği benimsemiş biri olarak değil, insan olarak da bu dönüşüm doğamıza içkin. Zaten bu yüzden bir söz vardır kültürümüzde; *"yirmisinde solcu olmayanın yüreği, kırkında solcu olanın aklı yoktur"* diye…

Ben kendi adıma, gençken o eleştirileri yaptığım için pişman değilim hatta yer yer o eleştirilerin haklılığını görüyorum da, ancak şimdilerde dergilerin şiire katkısını daha çok anlıyorum ve şimdi dergileri daha başka açılardan görebiliyorum. Dergiler, eğer iktisadi olarak bir yere, bir şeye bağlı değilseler ve çıkaranların sanat anlayışlarını korumaları olasıysa çok değerliler. Özellikle de şiir konusunda, çağının şiir olasılıklarını sunan okullara dönüşebilirler. Herkes kendi şiir anlayışını kendi dergisinde sürdürürse, bu şiir kültürünün zenginleşmesini sağlayacaktır. Şimdilerde dergilere böyle bakıyorum. Bu bakışımı üniversiteden dergiyi ziyarete gelen iki gence anlattığımda: *"Hayır, derginizi herkese açmanız daha doğru"* dediler ve tıpkı benim gençken yönelttiğim eleştirileri bana yönelttiler. Hatta biri, hediye ettiğim dergiyi almayıp oradan ayrıldı. Onları anlıyorum, ben de biraz onlardanım hala, bu yüzden 15.sayısından sonra aydilisanat'ı terk ettim. Yine de diyebiliyorum ki dergiler şairliğin kentleridir, onlar olmazsa şairliğin yolu kötürüm olur.

Gençken şiirimin dergide yayımlanması beni büyülüyordu. İlk şiirimin yayınlandığı derginin adını unuttum ama dergi geldiğindeki sevincimi hala hissediyorum. Ardından bir şiirimi *"amatör sanat"* arka kapak yaptı. Onu anımsıyorum ve bu bana güven verdi. Dergilerin insanları hem olumlu hem de olumsuz etkileyen yanlarına tanık oldum. Gençliğimde birkaç dergiye daha şiirimi gönderdikten sonra vazgeçtim. O gün bugündür benim de çıkmasında emeğim olan dergiler dışında dergilere şiir göndermedim, istisna durumlar oldu. Ancak bunları bir alışkanlık olarak asla sürdürmedim, göndermeyi de istemedim.
Üniversitede çalışırken birgün bölüme *Nejat Gacar* geldi. Üniversitemizde kurulmuş olan "şiir etkinlikleri birimi"nin başına getirilmişti, kendisiyle çalışmamı istedi. Ben de kabul ettim. Ardından birimin daha önce yayımladığı fanzin vardı; *"Gökyüzü"*, benim de yazılarım yayımlanmıştı birkaç tane. Onu tekrar geliştirme kararı aldık. Adını *"Akademi Gökyüzü"* koyduk ve yayın hayatına başladık. Aslında ben dergi çıkarmaya hep çekinik bakarım ama birimin bir paydaşı olarak omuzlamaktan geri durmadım ve böyle başladı dergicilik hayatım. Akademi gökyüzü sürecinde bir topluluk oluştu ve ardından bu topluluk üniversiteden ayrıldı. Bu topluluğun atölye çalışmalarındaki ürünler çoğalınca önce fanzin, ardından da dergi çıkardık. Doğrusu koşullar biraz beni dergiciliğe yönlendirdi; yapmak istediğim, uğraşmak istediğim bir şey değil…

Ancak dergiciliğin açmazlarını da gördüm. Derginin ilkeleri öyle kolay kolay korunamıyor. Bunun iki nedeni var; birincisi bu ilkelere uyarlı ürün bulmak, ikincisiyse iktisadi ve toplumsal koşullar. Bütün bunları deneyimleyen biri olarak diyebilirim ki nitelikli bir dergi çıkarmak uzun soluklu bir iş değil. Ama katkıda bulunduğum iki dergi de şairliği benimseyenleri yüreklendirmek

için mutlaka her sayı yeni birine sayfasını açmayı bir ilke olarak gördü. Biliyordum ki insanların nereden başladıkları değil, yollarını nerede bitirecekleri önemlidir. Herkes kendi yolunu yürür. Hem şiirlerini geliştirmeye yardımcı olduğum hem de şiirlerinin ilk olarak yayınlanmasını sağladığım bir çok edebiyatçı şimdilerde özgün anlatılarla şiir kültürümüzü zenginleştirmekte... O halde dergilere tümden nasıl karşı çıkabilirim? Öte yandan, gençliğimde yönelttiğim eleştirinin yaşamdaki karşılığını da görmezlikten gelemem...

şiirin yararı

Öğretmenlik hayatım boyunca öğrencilerimle hiç sorun yaşamadım. Diyebilirim ki bunda şiirin de katkısı vardır. Konuya bağlantılı bir iki dize yahut şiir okuduğumda derslerimin zenginleştiğini, öğrencilerimin beni daha iyi anladığımı görürdüm. İnsan sadece zihinsel değil duyusal bir varlık ve herhangi bir konunun duyusal algısına da ihtiyaç duyuyor. Örneğin, Cumhuriyet Tarihi anlatırken Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılışında bu gereksinimi çok fazla hissetmiştim. Dağılmanın acısını hissetmezse, anlatının zihninde kök salması zayıf kalıyor. Ben dersin uygun yerinde *Bedri Rahmi Eyüpoğlu*'nun *"Paramparça"* şiirini okurdum. *Bedri Rahmi*, bunu elbette Osmanlılar için yazmamıştır. Zaten içeriğini tarihten alan şiirler, yaşamda karşılığı daha az olan şiirlerdir çünkü tarih bilgisi, deneyimlenmiş bir şey olmaktan çok öğrenilmiş bir şeydir. Bu yüzden içeriğini tarihten alan şiirlerden uzak durdum. *Bedri Rahmi*'nin şiirinin içeriği doğrudan insanın kendisidir, özgündür.

Sadece derslerde şiir okumadım, yeri geldiğinde iki dize mırıldandım ve bu hem beni hem diğer insanları rahatlattı, kendine getirdi:

"Söyle sevda içinde türkümüzü
aç bembeyaz bir yelken
neden herkes güzel olmaz
yaşamak bu kadar güzelken"

Dağlarca'nın sadece bu dörtlüğünü söylediğimde, içimdeki karanlığın dağıldığını hissederim. Sadece benim için değil, çevremdekilere de bulaşan bir yaşam sevincine dönüşür söz. Şiir önünde sonunda bir estetik nesnedir ve güzeldir. Güzelin bütün özelliklerini taşır ve insan güzelliğe gereksinim duyar. Elbette güzel içinde yararı da taşır ama özel olarak yarar için hazırlanmamıştır. Bu yarar *"yan etki"* gibidir. Bir ilaç içersin damarların açılır, buna yönelik hazırlanmış olsa da ilaç, damarların açılınca yüzüne sevinç gelir. Bu onun özel olarak amaçladığı bir şey olmasa da onunla ilgilidir. Şiirin de böyle sonuçları, yan etkileri olmaktadır. Şiir yazdığım için daha iyi hissettiğim zamanların olması gibi... Yahut şiir yazdığım için arkadaşlarımın beni daha çok sevmesi gibi... Ama şiirin en önemli yararı, insanın kendini anlamasını ve dolayısıyla başka insanları anlamasını sağlaması olsa gerekir. Bir insan kendini apaçık doğallığıyla şiirle tanır, çünkü şiir içe bir yolculuktur. Kendini apaçık tanıyan biri, başka insanları da tanımış olacak, anlamış olacaktır. Böylece diğer insanları yargılamak yerine anlamaya uyarlı bir zihne kavuşacaktır. Bu insanlar arasındaki yıkıcılığı azaltacak yollardan biridir. Belki şiirin kendisi değil, ama şiirselliğin yıkıcılığı körükleyecek bir yanı da olduğu unutulmamalıdır. Savaşa gidenler de şiir okumaktadır.

Tarihçi olarak geçirdiğim ömürden anladığım, insanın geçmişteki eylem ve etkinliklerini anlamak için şiirin gerçekliğe açılan en kestirme yol olduğudur. Böylece bir insanın o tarihsel koşullardaki içselliğine ulaşabiliriz. Elbette eylem ve etkinliklerinin izlerinden dışsallığı anlamak, onun hikayesini oluşturmak pek olasıdır ama

içselliğini bilmek zordur çünkü insan karmaşık bir varlıktır ve hangi gereksinimin bu eylemi doğurduğunu tahmin etmekten başka çaremiz bulunmamaktadır. Buna karşın dönemin şiirleri bize o dönemin içsel bilgisini sunabilir. Ancak şiir nesnel aklın yasalarına uymayan bir anlatıdır, bu nedenle birebir kullanılması pek olası değildir. Bu zorluğu aşmayı başarırsak, insanlık tarihini gerçekliğe en yakın biçimde yeniden bir anlatıya dönüştürebiliriz.

Şiirin bir yararı da can sıkıntısını ortadan kaldırmasıdır. Can sıkıntısı, zamana ve mekana yerleşememekten, kendine eşitlenememekten doğan gerilimin görüntüsüdür. Kendine eşitlenmek, kendini bilmeyi gerektirir ve bu tam da şiirle yapılabilecek bir şeydir. Öte yandan şiir, insan hangi durumda olursa olsun yanındadır, onun bir parçasıdır. Zindanlara atılanların elinden fırçasını alabilirsiniz, kemanını alabilirsiniz veya keskisini alabilirsiniz. Hatta suskunluğa mahkum edebilirsiniz ama iç sesini asla alamazsınız. Şiir insanın kopmaz bir parçası, yüklemi ve olanağıdır. Böylece nerede olursak olalım, hangi durumda olursak olalım, şiir bizimle olabilir. Eğer şiirle bir geçmişimiz varsa, can sıkıntılarından mahkumiyete, ölümden aşk acısına, şiir bizim geleceğe tutunduğumuz dal olacaktır. İki dize söylemenin yahut yazmanın getirdiği o içsel ferahlığı başka ne sağlayabilir? *Unomuno*'nun dediği gibi insan eğer dindarca yaşayıp kendini yazgıya bırakamıyorsa o zaman ancak şairane yaşayarak hayata katlanabilir.

şiir yolumun çiçekleri

Bizim kültürde gelenektir, şiirden anladın mı hemen sorarlar; hangi şairi seviyorsunuz? Sevmenin koşulları düşünülmeden sorulmuş bir soru. Bir şeyi yahut birini sevmek için doğalarımızın karşılaşması gerekir. Eğer o şairin doğası benim doğamı

çoğaltıyorsa onu sevdim demektir. Oysa bir çok şairi tanımadığım halde, doğal olarak onların şiirini tanırım. Şiiri şairden bağımsız değildir elbette ama yine de birebir aynısı değildir. Bir şiir, onu anlatıya dönüştüren insanın sadece bir çığlığıdır. Bu çığlık doğamı çoğaltabilir ve ben onu sevebilirim. Ama bu sevgi, şairin geri kalan dünyasını da sevmeyi gerektirmeyen bir bağlanma biçimidir. Bu yüzden belki de şair değil şiir sevilir demek gerekir. Hangi şiiri seversiniz, harika bir soru olur.
Sevdiğim İlk dizeler bir halk şiirindendi:

" Nesini söyleyim canım efendim
Gayri düzen tutmaz telimiz bizim
Arzuhal eylesem deftere sığmaz
Omuzdan kesilmiş kolumuz bizim"

O sıralar ailem Bursa Mustafakemalpaşa'ya göç etmişti ve ben henüz ilkokulu bitirmiş bir ameleydim. Yoksuldum, sermayeci düzenin ağırlığını omuzlarımda hissediyordum. Duyduğum, karşılaştığım dizeler arasında bu hep içimde dolandı durdu. Hala bu dizelere bayılır, ara sıra söylerim.

Çocukluğum maniler ve halk şiiriyle geçtiğinden ruhum bu ölçülü şiire çok uyarlıydı. Bu yüzden o sıralar henüz tanıştığım solcu arkadaşlarımın şiirlerini anlamıyordum. *Nazım Hikmet*'in şiirlerini gördüğümde yabancıladım. İlk önce okumadım, garip geldi... *Nazım Hikmet'in* ilk sevdiğim şiiri *"Salkımsöğüt"*tü. Bu şiiri her okuduğumda içimde büyülü bir film başlar. Yüksek sesle okumaya bayıldığım bir şiir oldu hep. Gece ateşin yanında ilk aklıma gelen şiirdir. *"Atlılar"* şiirinin benim şiir kültürüme çok katkısı vardır. Bu şiirde ritmin ne olduğunu keşfetmiştim. Bu şiirde seslerin gücünü fark etmiştim. Gerçek bir ders olmuştur hep bana... Daha sonra en sevdiğim şiirlerden biri *Nazım*'ın *"Masalların Masalı"* oldu. Bu şiir bana içerikteki ritmi, derin fikri imledi.

Gençliğim sol hareket içinde geçti. O zamanlar *Hasan Hüseyin* ve *Ahmet Arif* çok anılan şairlerdi. Onların şiirleri ağızdan ağıza dolaşıyordu. Ben de onları ezbere okumayı başarabilenlerdendim. *"Otuzüç kurşun"*u yüksek sesle okumak yüreğimi kabartıyordu, *"Filiz Kıran Fırtınası"*nı da… Ancak şimdi onları okumaya yönelik derin bir arzu duymuyorum. *Hasan Hüseyin'*in cenaze törenine katılmış biri olarak hevesimin kaçmasını anlamış değilim, ama içimde okuyama yönelik bir istek yok. Dönemin popüler şiirlerinin böyle unutulması da şaşırtıcı. *Ahmed Arif* hala popüler ve özellikle Kürt hareketi içinde önemli bir karşılığı da var ama uzun süredir *Hasan Hüseyin* şiirini okuyan görmedim. Öyle sanıyorum ki içeriğini dönemin toplumsal koşullarından alanlar, dönemleri bitince bitiyor. İçeriğini insanın derinliklerinden alanlar, koşullarla ilgili biçimleri kullansa da insan doğası var oldukça var olabiliyor.

Ortaöğrenimimde sevdiğim ilk şiir *Tevfik Fikret*'in *"Balıkçılar"* şiiri oldu. Hatta edebiyat öğretmenim, *"deniz kadın gibidir,güvenmek olmaz ha"* dizesine olumsuz yaklaşınca şiiri korumaya bile çalışmıştım. Edebiyat kitabında bulunan şiirlerin bir çoğunu sevemedim. Sevebileceklerimi de zorunlu olarak okumam gerektiğinden ve bir de *"Şair burada ne demek istiyor"* sorusundan iğrendiğimden aklımda tutmamaya özen gösterdim. Bu soru şairi veya beni alçaltıyor gibi gelirdi bana… Şair mi beceriksiz ne demek istediğini anlatamamış, yoksa ben mi yetersizim anlayamıyorum da açıklamaya yöneliyoruz… Bir okulda şiir söyleşisine katılmıştım ve beni oraya edebiyat öğretmenleri davet etmişti. Bir öğrenci bana, *"Şu an milli eğitim bakanı olsanız neyi değiştirmek istersiniz?"* diye sordu, hiç tereddüt etmeden, *"Edebiyat derslerini kaldırırdım"* deyince gürültü koptu. Edebiyat dersleri insanı şiirden soğutmak için özellikle hazırlanmış bir yöntem ve içeriğe sahip. Divan edebiyatı ölçülerini ezberleme konusuna girmiyorum bile...

O sıralar eniştemin kitaplığında *Asım Bezirci*'nin *"Dünden Bugüne Türk Şiiri Antolojisi'*ni buldum. Başından sonuna kadar Türk şiir tarihini gözden geçirdim. Bunu defalarca yaptım, sevdiklerimi ayırdım bir yana… O gün bugündür sevdiğim şiirleri ayırıyorum. Belki bir gün kendi seçkimi yaparım. Sevdiğim şiirlerin benim üzerimde etkisi çoktur. Ancak beni derinden etkileyen şiirler sayılıdır. Bunların başında *Asaf Halet Çelebi*'nin *"Cüneyd*" şiiri gelir. Elbette *Asaf Halet Çelebi*'nin diğer şiirleri de güzeldir. Ezbere okuduğum *"ibrahim*" ve *"hırsız*" unutulacak gibi değildir ama *"Cüneyd"* şiirinin bendeki yeri ayrıdır. Bu biraz öznel bir durum ama benim şiir anlayışımı da etkilediği açıktır. Bu şiirle ben, güzelliğin duyusal yanı sıra zihinsel bir yanının olduğunu da keşfettim. Bu yönüyle benim şiir yolculuğumda karşılaştığım özel çiçeklerden biri olarak her anımsayışımda yüreğime bahar getirir.

Cahit Külebi'nin *"açık"* şiirinin de benim dünyamda ayrı bir yeri vardır. Sanki bu şiirle ben içimdeki gökyüzünü keşfettim. Üniversitedeki derslerimde *"Hürriyet"* şiirini okuduğum halde *"Açık"* şiiri her zaman önde gelen bir şiir olarak durur yürek defterimde. Bu şiirde ben duruluğu, apaçıklığı keşfettim yeniden. Sadeliğin ve duruluğun şiirdeki karşılıklarından biri de bu şiir olmuştur. Yüksek sesle okunmaya çok uyarlı olan bu şiir, şiir okuma ustası *Suat Özdemir*'in de en çok okuduğu şiirlerdendir. Beni etkileyen şiirlerden biri de *Rıfat Ilgaz'ın* "*Son Şiirim"*dir. Bir bildiri sunduğum *Rıfat Ilgaz* sempozyumunda da bu şiiri okurken heyecanlanmıştım, ne zaman okursam yine heyecanlanmaktayım. Üç dizelik bu şiir, içeriğiyle beni alt üst etmiştir. İçerikle ilgili düşüncelerimi biçimlendiren bu şiir de yolculuğumun sevinçlerinden biridir.

Metin Eloğlu'nun ezbere okumaktan hoşlandığım *"Eloğlu"* şiirinin, kıvraklığın anlatıdaki yerini bana hissettirdiğini

söyleyebilirim. Bu şiirle karşılaştığımdan beri, şiirin hem gündelik hayatın bir parçası olduğundan emin oldum hem zeka ile ilişkisini gördüm. Gündelik dilin şiir diline dönüşümüne de tanıklık etmeme yardımcı olan *"Eloğlu"* şiirindeki son dize çok çarpıcıdır. Son dizeye kadar tatsız tutsuz bir yemek gibidir ama son dizeyle birlikte bir büyü kaplar insanın içini. Şairliği benimsemiş biri bu şiiri okuduğunda, "tamamlanma duygusu" denilen şeyin örneğini de görmüş olur. Son dize şiirin tamamlanmasında ayırıcı bir özelliğe sahiptir ve çok özen gösterilmesi gerekir. Şiir yolculuğumda şiirde tamamlanma duygusunun önemini bana işaret etmesi, yolumu aydınlatmıştır.

Ümit Yaşar Oğuzcan'ın *"Beni Unutma"* şiiri ve *Melih Cevdet Anday*'ın *"Anı"* şiiri; her ikisinin de bana öğrettikleri, şiirdeki müziğin keşfidir. Zaten her ikisi de şarkı olmuş ve benim çağdaşlarımın dilinde dolaşmıştır. Şiirin içindeki ritmin, sadece özel tasarlanmış bir zamansallıktan öte bir müzik tadının da olması gerektiğini hissetmem bakımından katkılarını söylemek isterim.

felsefeciden şair olur mu?

Şiir insanın içe, felsefe dışa bakışıdır. Bu bakımdan sanki sırt sırta vermiş iki şövalye gibi her adımda birbirlerinden uzaklaşacaklarmış gibi... Hem felsefeyi içselleştirmiş hem şiire yürekten bağlı birine rastlamadığım sürece bu benim için de bir açmazdı. Sonunda *Afşar Timuçin*'le karşılaştım. O bir felsefeci, hem de Türkçe düşünüp yazan bir felsefeci ama aynı zamanda bir şair. Benim bildiğim on beşe yakın şiir kitabı var. Şiirlerinin hangisini ele alırsanız orada bir derinlik bulabilirsiniz. Bu derinliğin kaynağının felsefeyle bir ilgisi olsa gerekir.

Şairliği bir süreç olarak ele aldığımızda, ustalık aşamasının zaten

kaçınılmaz olarak bilgeliğe dönüştüğünü söyleyebiliriz. Şair ustalaşınca sadece kendini değil, kendinde edimleşmiş insanlığı ve varlığı keşfeden, anlatıya dönüştüren bir zihin oluşturuyor. Böyle birinin yanında insan çırak yahut kalfa şairlerdeki gibi rahatsızlık duymuyor. Derin bilgisi ve anlayışı nedeniyle kendini güvende hissediyor.

Şüphesiz ki felsefe, nesnel aklın yasalarına göre ve kavramsal düşünme etkinliğidir. Felsefecinin dilinde kavramlar, sınırları ve içerikleri net olacak biçimde kullanılır. Aklın yasalarına göre, neden sonuç içinde kurulur cümleler. Anlatı, kaskatı birbirine bağlı tam bir bildirme metnidir. Duyusallıktan arınıp düşünselliğe bu denli yönelen birinin, duyusaldan beslenen ve sezgiselliği önceleyen şiire dönmesi kolay değildir. Felsefe yüksek lisans tezimi hazırlarken *Hegel*'i seçmiştim. O iki yıl boyunca şiir yazmadığımı fark ettim. Hatta çevremin dediğine göre fıkra da anlatmamışım. Oysa ben fıkra anlatmaya bayılırım.

Zihnimin nesnel akla yoğunlaşması, geri kalanlardan çekilmeye neden olsa bile bütün bir ömür böyle yaşamak mümkün değildir. Dolayısıyla şiirden kopmam gerekmemiştir. Ancak benim şiirimle ilgili duyduğum eleştiriler benzerlik gösterir. Genel olarak duyduğum eleştiri, şiirimde duygu olmadığına yönelik şikayetlerdir. Kimileri benim şiirlerimi atasözü gibi şiir diye nitelendirir. Bu eleştiriler haklı mıdır, bilemiyorum. Ancak duyusallıktan arınık bir insan nasıl olabilir. Bir Artvinli için duyguları kontrol etmek hiç de kolay değildir. Çevrem duygularımı hiç gizlemediğimi dillendirir durur. Bu durumda şiirlerimin duygularımdan arınık olduğunu söylemeleri bana biraz abartılı gelir. İçine bilinç katılmamış bir anlatı zaten şiir olamaz. Ne kadar bilinçli olacağı konusunun sınırı yoktur ama eğer bir tasarıysa şiir, önünde sonunda bilinç işidir de…

Şairliği benimseyen birinin, şiir üzerine düşünmekten kaçması olası mıdır? Eğer kaçıyorsa, ürettiğine yani kendi iç sesinin anlatısı olan şiire ve dolayısıyla kendine yabancılaşıyor demektir. Eğer bir şiir oluşturacaksa, şiir önünde sonunda bir tasarım işidir ve şiir yazanın düşünmesi gerekir. Başka doğaların doğamızı etkilemelerinin izlerini bir anlatıya dönüştürmemiz olasıdır ama anlatının kendisi, en azından dilin yasaları düşünsellik içerir. Bu yüzden hiçbir şiir düşünselden arınık olamaz, tıpkı hiçbir şiirin duyusaldan ayrı olamaması gibi…

Bence bir süreç olan şairliğin son aşaması zaten duyusal olanın düşünselle kaynaştığı yerdir ve ancak öyle usta olunabilir. Bu yüzden sırt sırta vermiş iki şövalye gibi harekete başlamış olsalar da, içselle dışsalın birliğini gerçekleştirmek için yine aynı noktada bu kez yüz yüze buluşacaklardır. Dolayısıyla Usta şair önünde sonunda felsefeye bulaşacaktır.

ben mi dönüştüm şiirim mi

Geçenlerde bir arkadaş duyuru yaptı; 1960 doğumlu şairler antolojisi yapacakmış. Ben de kendisiyle iletişimim olduğundan, beni şairden sayıp saymadığını sordum ve dedi ki, ben birkaç dergi belirledim orada şiirleri yayımlananları alacağım. Böylece doğum tarihim tuttu ama arkadaşımızın ilkelerine uyamadım. Orada olmak istedim mi istemedim mi bilmiyorum, ansızın yapılan bir konuşmaydı. Ancak o gün düşündüm; şiirle elli yıla yakın bir zaman geçirdim, şair sayanlar var saymayanlar var ama bir çok şiir yazdım. Acaba şiirim bu elli yılda şiirim nereden nereye geldi…

Çocukluk şiirlerimden bir tanesine rastladım bir iki yıl önce. Ablamın şiir defterine yazmışım ve altına da *"11 yaşındayım, kendi şiirlerimi kendim yazarım"* diye imza atmışım.. Çok güldüm…

Şiir, ölçülü ve uyaklıydı, bildiğimiz halk şiiri… Çok acemice, çok çocuksuydu… Biliyorum, istesem de çocuk olamayacağım gibi, istesem de o şiire benzer bir şey yazamayacağım.

Gençlik şiirleriminse sadece birine ulaştım… *"yaş onsekiz…"* diye başlıyordu. Aslında gençken güzel bir şiir defteri yapmıştım ama 12 Eylül olduğunda, polis baskını olacak diye yengem bahçede kitaplarımla birlikte onu da yakmıştı… Çok ağladım, hiç o kadar uzun süre ağlamamıştım… Küller arasından sadece o sayfanın yarısı kalmış, şiirin son dizesi zor bela okunuyordu. Sonra yazdıklarımı bir araya getirmekte zorlandım. Bu yangın olayı benim şiir düzenimi bozdu, bir daha öyle bir defter tutamadım. Ne kadar denesem içimden gelmedi.

Gençliğim Bursa Mustafakemalpaşa'da geçti. Çok yoksuldum, tarım işçisi oldum, simit sattım, inşaatlarda çalıştım… Şiirimde de bu yüzden daha çok isyan vardı ama onların hepsi yandı… 12 Eylül darbesi benim hayatımın en temel dönüm noktası oldu, tıpkı yaşıtlarım gibi… 12 Eylül'den sonra herkes kapalı yazmanın bir yolunu aradı, her metin bildirmekten çok sezdirmeyi önceliyordu zorunlu olarak… O dönemlerde içe dönük bir şiir, kapanık bir şiir bulaştı dilime… İçerik olarak da bulunduğum sınıfın beklentileri ya da yaşantıları değil, kişiselliğim ağırlıklıydı. 12 Eylül'ün bu olumsuzluğuna karşın, şiirime olumlu bir etkisi oldu; bildirmenin kolaylığı ve bayağılığını aşabildim. Zorunlu olarak simge kurmayı öğrendim. Her olumsuzluğun içinde bir olumluluk var ama ben simge oluşturmayı böyle öğrenmek istemezdim.

Üniversite sınavlarına girdiğimde gözüm öğretmenlikteydi. Bu ilgimin sebebi öğretmenliğe tutkum değildi, öğretmenlerin boş zamanları beni çekiyordu. Ablam öğretmendi ve hafta sonu çalışmıyordu. Bayramlar, onbeş tatil ve yaz tatilini saymıyorum bile… Oysa ben hem okula gidiyor, hem de inşaatlarda

çalışıyordum. Çalıştığım ustalar beni severdi, onların harç ve tuğla ihtiyaçlarını hızla karşılar, ardından da hemen okuduğum kitabı ele alırdım. Eğer işe gidemeyecek kadar hasta değilsem mutlaka çalışırdım, bu nedenle tatili bol, okuyacağım, yazacağım bir mesleğim olsun istedim. Üniversitede çalışmak zorundaydım ama daktilo ile tez yazarak bunu başarabildiğimden okuma ve yazmadan uzak kalmıyordum. Sonunda öğretmen oldum. Zaman o kadar boldu ki, sarhoşluk içindeydim, sadece okumadım, bol bol gezdim, spor yaptım… Şiirim o dönemlerde dönüşmeye başladı ve öğreticilik sızdı içine. Bundan hoşlanmadım, bütün şair öğretmenlerin baş belası beni de bulmuştu, zor kurtuldum. O sırada çocukluk arkadaşım Bahri Kaptanla mektuplaşırdık. Dolu dolu şiirler yazardık birbirimize… O mektupları tekrar okumayı severdim, bir süre okumayıp yeniden ele aldığımda ancak bu öğreticilik belasının farkına varabildim.

Benim çevremde hep iyi insanlar olmuştur. Yakın dostum *Muammer Tokat* da bunlardan biridir. Edebiyat öğretmeni olan *Muammer*, şiirlerimle ilgilenmiş ve ilk önemli eleştirileri yapmıştı. Futbol hakemi olduğu için sürekli şehirler arası yolculuğa çıkardı, bu yüzden her şeyden haberi olurdu. Bir gün bana iki yarışma duyurusu geldi. Eğlence olsun diye katıldık, bunlardan biri Adana Milli Eğitim Müdürlüğü'nün öğretmen şairler arasındaki yarışmaydı, bu yarışmaya katıldım. Aynı zamanda o günlerde deli gibi resim yapıyordum ve onlardan da iki tanesini *"Karacaoğlan Resim Yarışması'na" Muammer* kendisi götürdü. Sonra şiir yarışmasında birinci olduğumu öğrendim, resim yarışmasında da jüri özel ödülünü aldığımı. *Muammer'*le ödülleri almak için birlikte gittik, yarışma jürisi ödülü verirken, eğer çerçeveye özen göstermiş olsaymışım asıl ödülü alabileceğimden söz etti. *Muammer'se* bu durumu, *"bunlar senin ne yaptığını anlamadı, eğer ilerde büyük bir ressam olursan, ödül vermemiş olmaktan kendilerini kurtarmak için sana ödül vermişler galiba"* diye güldü. *Muammer* haklı değildi,

o günden sonra bir daha resim yapmadım. Ama şiir yazmadan geri durmadı. Şiirimin dönüm noktalarından biri de bu oldu. Başkalarının şiirimi bir kez onamış olması benim özgüvenimi artırdı. Daha özgürce yazmaya başladım. Şiir yarışmalarına da o günden sonra pek bulaşmadım.

Üniversitede öğretim elemanı olunca daha özgür, daha geniş zamana sahip oldum. Şiir okulunda şiir ortamıyla şairlerle daha çok karşılaştım. Bu süreç içinde arkadaş olduğumuz *Ergün Altun'*la sık sık telefondan mesajla mani atışmaya başladık. Birlikte çok şiir okuduk, konuştuk, tartıştık. Hatta ortak arkadaşımız *Hayrettin Geçkin'*in ikinci şiir kitabı için uzun zamanlar birlikte çalıştık. Çok hoş duru şiirleri vardı. Bir gün *"albastı ömrümü"* şiirimi okurken fark ettim, *Ergün*'ün biz dizesini kullanmışım bilmeden. Evet, *Ergün*'ün sevdiğim bir dizesi şiirin birinci öbeğinin son dizesiydi ve yayımlamıştım:

"yaşadıkça boynum acıdı
baş bırakacağım
içimde kavrulmuş un tadı
vakitli vakitsiz gözlerim titriyor
belli ki kızım ağlıyor
sesi kuş kanadı"

"Sesi kuş kanadı" Ergün'ün dizesiydi ve bunu fark edememiştim. Bu beni çok etkiledi. O günden sonra şiirim daha çok kendim oldu, çünkü her yazdığım şiiri bu gözle yeniden inceledim. Başkasının kalıbı, başkasının sözü, dizesi karışmasın diye özen gösterdim.

Üç şiir kitabım oldu; *"güneşin denize bıraktığı izden", "zamanı yarım kalan"* ve *"hayatın rengi saf hüzün".* Hayatın rengi saf hüzün olgunluk dönemi şiirlerimdi ve bir daha yeni bir kitap çıkarmamaya karar verdim. Onun yerine seçki çıkarmayı ve yeni

şiirlerimi de orada yayımlamayı düşündüm. Böylece *"kül nehri"* doğdu.

Şair sayılır mıyım, sayılmaz mıyım bilmem… Bazı antoloji hazırlayanlar bana da yer verdiler, bazıları vermediler. Yer aldığım antolojiler içinde en ilginç olanı Hindistan'da yayımlanan bir antolojiydi ve adı da *"The Second Genesis"*ti. Orada olabilmemin nedeni tanıdığım şair arkadaşlarımdı. *Osman Bozkurt* bana böyle bir talebin olduğunu söyledi, ben de şiirlerimi gönderdim.

şiir halleri

Rüyalarla şiir arasında, kaynakları bakımından bir ortaklık olduğu söylenebilir. Her iki insan durumu da belleğin bilinçaltı bölümünden beslenir. Elbette rüyaları biz tasarlayamayız, onlar karşısında edilgeniz; oysa şiiri biz tasarlarız ve orada biz etkeniz. Ama her ikisinden de derin etkileniriz. Bazen birbirine karıştıkları da olur… Rüyada şiir okuduğumu da görmüşümdür, şiirimde rüyaları anlattığımı da… Bazen ikisi birbirine karışır.

Babamı kaybetmemin üçüncü yılına yaklaştığım Kasım ayında üst üste rüyamda babamı gördüm. Rüyada bir *"palto"*dan söz ediyordu. Bizim kültürümüzde ölen birinin elbiselerinin dağıtılması geleneği vardır. Geleneklere pek kulak asmayan biriyim ama rüyalar beni rahatsız edince ailemi arayıp babamın paltosunu soruşturdum. Öğrendiğime göre bütün eşyalarını dağıtmışlar. Annemi de o mayısta kaybetmiştim ve henüz kendimi toparlayamamıştım. Bir süredir okumayı yazmayı kesmiştim. Bir arkadaşıma kitap lazım olmuş, bende olup olmadığını sordu. Ben de kütüphaneme bakayım dedim. O sırada kitapların birinden bir kağıt düştü. Yoğun bakımda koridorunda annemi beklediğim zamanlarda yanımda bulunan kitaptı. Kağıtta bir şiir vardı, adı *"kutup yıldızı"*… O şiiri yazdığımı unutmuştum ama şiir, babam ve annemi anlatıyordu. Son öbeği şöyleydi:

“benim babam en çok kutup yıldızını severdi
paltosunu çıkarınca bir aralık
yeryüzünü terk etti
dayanamadı annem
eteğinden süpürüp dünyayı
peşi sıra gitti.”

Bir süre donup kaldım. Şiiri o gün sitemde, sonra da dergide yayımladım. O günden sonra bir daha o rüyayı görmedim.

İlgin arttıkça o alandaki anılarının canlanması doğaldır. Şairliği benimseyenlerin rüyalarında şiirlerle ilgili şeyler görmesi de bu açıdan normaldir. Bir çok kişinin böyle anıları vardır. Benim pek olmazdı doğrusu ama bir gece yarısı uyandım, rüyamda şiiri ezbere söylüyordum, koşup hemen yazdım. Şiir öyle kısa da değildi, yazdığım uzun şiirlerden biriydi. *“suyun mayası”* şiiri, benim şiir kalıplarımdan birinin sevdiğim örneklerinden oldu. Uzun soluklu bir şiiri rüyada yazmış olmak beni çok etkiledi. Bu şiirimle ilgili ilginç anılar da yaşadım. Adını *“Nurhak Dağı”*ndan” *-ki Nurhak dağı Türk sol hareketi için önemli bir simgedir-* aldığı için dikkatimi çeken bir öğrencim okuldan ayrıldıktan sonra yurt dışından bana mail attı ve bazı kadın gerillaların dağda *“suyun mayası”* şiirini ezbere okuduklarını bildirdi. Doğrusu şiirin içeriği gerillalara hiç ilgili değildi. Tekrar inceledim, arkadaşlarıma okuttum ve onlar da her hangi bir ilgi bulamadılar. Yakın dostlarımdan biri ki şiiri pek sevmez, bu şiirimi ezbere bana okumuştu. Rüyadan doğan bir şiirin bir yanıyla dağlara, bir yanıyla da şiire kapalı ruhlara taşınmış olmasına bir anlam veremedim.

Şiir anılarımın içinde en ayrıcalıklı olan *“dem”* şiirimin tamamlanması sorunudur. Bu gerçekten bir sorun oldu. Şiirin son öbeğini bir türlü tamamlayamadım. Son öbek öylece kalmıştı:

“ve sustum-dem tuttu
dem tuttu
çoğaldım …?”

Öbür öbekler *“ar”* la bitiyor. Şiir *“a”* karar ve bitme duygusu için mutlak *“a”* hece olmalı ama içeriğe uygun, ritme uygun bir sözcük bulamıyorum. O zamanlar üniversite kampüsü şehir içindeydi ve İzmit’in içinden tren yolu geçerdi. Yaya ve araba geçişlerinde çanlar vardı. Tren gelirken beklerdik. Şiirimi yazıp bırakalı bir yılı geçmişti. Vazgeçmiştim bu şiirden hatta, bitiremeyeceğim diyordum. Çan çaldı ve ben karşıya geçmek için bekledim. Askeri araçları trenle taşıyorlardı ve vagon katarı sanki sonsuza kadar sürecekti. Birden şiirim aklıma geldi ve son öbek orada bitiverdi:

“ve sustum-dem tuttu
dem tuttu
çoğaldım katar katar”

Anladım ki acele etmemek gerekir ve şiir için sadece kendi içine bakmak yeterli değildir. Şiir içle dışın bileşimi olduğuna göre şiirle ilgilenenin tümden içine kapanmaması, perdelerinin de açık olması gerekir. Bu şiirle öğrendiğim bir başka şey, bitmemiş bir şiiri bitmiş gibi görmek olası değildir. Aceleye getirip yayımlansa bile şiir bitmemişse sonradan tekrar onunla uğraşmanız gerekir. Bu yüzden şairin sabırlı olması gerekir. Sabır, geleceğin elidir ve her sorunu olduğu gibi şiir sorunlarını da incitmeden çözüverir.

Şairlik ömrümün başlarında şiir yarışmaları ilgimi çeker, orada kazanmayı çok isterdim. Giderek kazancın şiirin kendisi olduğunu öğrendim. Koşulların zorlamasıyla şiir yarışmalarında jüri oldum. Buna zorunlu kaldığım zaman *“Kocaeli Üniversitesi Şiir Etkinlikleri Birimi”*nde çalıştığım zamanlardı. Zaten sonra bu

işlere hiç bulaşmadım. Şiir Etkinlikleri Birimi her yıl genç şair ödülü veriyordu. Bu ödülde kim birinci olursa geri kalan hüzünleniyor, kaybediyordu. Lise öğretmenliğim zamanlarında şiir yarışmaları düzenlerdim ama birinci olmazdı, katılan herkese o çağlara uygun bir kitap olan Richard Bach'ın *"martı"*sını hediye ederdim. Amacım şiirin yaygınlaşmasıydı ama şiire hiyerarşi koymak değildi. Ne var ki yarışmalar insanın ilgilerinden biri ve elbette hiyerarşi de öyle. Koşulları ben koymadığımdan, değiştirmeye de gücüm yetmedi. Ancak yarışmalara katılmamaya gücüm hep yetti. Yetti ama yine de öyle bir şey oldu ki ben *"Ruşen Hakkı Şiir Ödülü Birincisi"* oldum.

Bu yarışmayı *Hayrettin Geçkin* organize ediyordu. Kendisi jüride bulunmuyordu ama organizasyon onundu. O sıralar benim *"hayatın rengi saf hüzün"* kitabım yayımlanmıştı. Bir gün bana telefon etti ve dedi ki senin doğum yerin neresidir? Ben neden istediğini sorunca da telefonda, biriyle iddiaya girdiğini, Artvinlilerin doğum yerlerinin farklı olduğunu, benim de öyle olacağını savunmuş. Ben de söyledim. Bu olaydan birkaç ay sonra yolda yürüyorum, jüride olan bir kentli şairle karşılaştım ve o beni tebrik etti. Ben anlayamadım, o durumu anlattı. Kitabım benim haberimin dışında yarışmaya katılmıştı. *Ruşen Hakkı*, sevdiğim bir insandı ve adına yapılan yarışmada aldığım ödülü reddedemedim. Beni seven biri olarak arkadaşımın yaptığına öfkelendim ama ne yapacaktım? Jüride hayatım boyunca yürekten hocam diyebildiğim *Afşar Timuçin* de vardı. Sessizce ödül törenine katıldım ve bir daha bu konudan söz etmedim, gündeme getirmedim, unutmayı, unutturmayı seçtim. Ancak bu bana bir şey öğretti; insan birine onun onayını almadan bile iyilik yapmamalıdır. Ödül zaten tehlikeli bir şeydir; her ödül şaire vurulmuş prangadır. İçsel olanın özgürlüğünü kaybedip dışsal olanın zindanına kaydolmaktır.

benim şiir pencerem

Herkesin sarhoşluğu farklı olduğu gibi herkesin şairliği de farklı… Herkesin şiirle yolculuğa çıkmasının başka nedeni var. Benim şiirle buluşmamın nedenini tam bilemiyorum ama hayatın olağan koşullarına sığamadığımı da söyleyebilirim. Şiirle el ele tutuşmam, benim için yaşamsal bir kurtuluş gibiydi. Çocukluğumun ruhsal fırtınaları, denetleyemediğim öfkem, uyumsuzluğum, şiirin okşayan sesinde sakinleşti. Bu yüzden şiirin benim ömrümde köklü bir yeri var. *Resul Hamzatov* şiire bacım der, bense şiire perim diyorum… Şiirin büyüsü olmasa kişiliğimin bütünlüğünü kuramaz, normal bir toplumsal hayat süremezdim.

Şiir benim düşüncemi geliştiriyor; anlamamı keskinleştiriyor ve duygularımı arındırıyor. Bu dünyaya yerleşmemi sağlıyor, bu dünyayla bağ kurmamı sağlıyor. Şiir çekip gitse içimden; çekilmez bir ilkellik, koca bir bayağılık, nesnelere tutsaklık, ilişkilere ve sıfatlara vurgunluk kalır geriye… Ondan vazgeçemem; şiir omzumun başında, gözümün ucunda, sesimin en derin yerinde… Benim için insanlaşmanın bir yoludur çünkü insan bir süreçtir, bir durum değildir. Bu yüzden şiir insan için yazılır; eksikli bakışların *"sanat sanat için mi, toplum için mi?"* tartışmasındaki açmazın yaşamda bir karşılığı yoktur. Şiir insan için yazılır, insan tarafından yazılır ve bir insanlaşma yoludur.

Şiir benim için çoğuldur. Eğer bir şiir, bir insan durumunu dillendiriyorsa veya doğaların ilişkisinin keşfi olarak özgünse ve içeriğine uygun bir biçime sahipse onda her okuduğumda keşfedeceğim bir şeyler olacaktır. Bu yüzden bazı şiirleri döner döner yine okurum. Benim güzellik duyum geliştikçe, benim zihnim geliştikçe o şiirde yeni şeyler keşfederim. Eğer bir şiir tekrar tekrar okunmuyorsa bana bayağı gelir ve dolayısıyla

güzellikten değil, çirkinlikten pay almış demektir. Şiir bir estetik nesne olarak güzeldir, dolayısıyla güzelin doğası ona içkindir. Bu nedenle bayağılık, şiirin bir parçası değildir. Şüphesiz ki çirkinin bütün özellikleri için bu geçerlidir. Bir şiir eğer orantısızsa, fikirsizse, özelliksizse, kendi içinde çelişikse, biçim yahut içerik açısından yetersizse zaten şiir değildir; şiirin yazılım kalıpları olsa bile o, şiir değildir. Şiir güzeldir; güzelden pay alır ve bütünseldir, özgündür, tazedir, ritimlidir, iç içe geçmiş simgeselliktir.

Güzelliğin ayrımına varmak, onu anlatısının doğasında mayalamak şairliği seçenlerin kaçınılmaz işidir ve şairlik emek ister, özen ister. Öyle ki, kendinde daha önce keşfedilmemiş bir insan durumu veya doğaların farklı bir ilişkisini yahut varlığın bir yanını keşfetmek için, insanın kendini de geliştirmesi gerekir. Zihni gelişmemiş biri, zihni yetkinleşmemiş birinin görüsü eksik olacaktır. Dolayısıyla kendinde veya başka bir yerde yeni bir şeyin ayrımına varamayacaktır. Varsa bile bunu o keşfin doğasına uygun bir anlatıya dönüştüremeyecek, güzelleyemeyecektir. Bu yüzden benimle şiir yolculuğuna çıkanların kulağına önce şunu fısıldarım: *"Bilincin neyse dünyan odur, bilincin gelişmezse hiçbir şeyin gelişmez."*

Üstelik şiir sadece bir kişinin insanlaşma süreci değildir; toplumların insanlaşmasının da bir seçeneğidir. Biri değişirse çevresi de değişecektir, çünkü değişmeyen değiştiremez… Genç zamanlarımda arkadaşlarımla toplumumuzu eşitliğe taşıyacak bir dönüşüm için hayatımızı ortaya koymuştuk. Ancak bir çok arkadaşım kavga ve mücadele dışında kendini hiç değiştirmiyor, buna emek vermiyordu. Onlar değişmedikçe çevreleri kendiliğinden değişemiyor, onların korkuları, zoruyla değişiyordu. Bir gün başımıza bir balyoz indi; sonra baktık ki hayatını toplumumuzun değişimi için ortaya koyabilen o insanlar cesaretini yitirdi. Geriye eski toplumsal değerlerin kuklaları

kaldı. Demek ki önce insan kendini değiştirmeli, önce kendinden başlamalı… Gerisi hiçbir insanın tek başına yetemeyeceği büyük bir çokluk, gerisini beklemeli… Şiir için de bu geçerlidir, birileri gelişmeye başlarsa çevreleri de gelişecek, şiire bulanacak ve böylece o çevre daha çok insanlaşacaktır.
Zihnin gelişmesi uzun soluklu bir iş, aynı zamanda anlatı için şiir dilinin de gelişmesi gerekir. Bu yüzden özel çalışmalar yapmalı… Bir insanın kendi şiirini eleştirmesi bile mümkündür; yazdığı anlatıyı yüksek sesle okursa okuduğunda zorlandığı yerler, şiirsellik açısından sorunlu yerlerdir. Bu kadar kolay bir ölçü vardır. Bu ölçüye vurulmamış anlatılar, güzellikten pay alma konusunda elekten geçmedikleri için başkalarına sunulmamalıdır. *"Aydili Sanat Derneği"*nden ayrıldıktan sonra benimle çalışmak isteyenlere Facaebook'ta *"eylülfanzini"* grubu kurarak yardımcı olmaya çalıştım. Bu grubun başına da 15 maddelik eleştiri ölçeği koydum. Bunlar şiir yazan biri için, yazdıklarını değerlendirebileceği güvenilir ve geçerli bir ölçektir. Bunlarla kendi anlatısına yaklaşan biri, o anlatının şiire dönüşmesini sağlayabilir. Bu maddeler sorular halindedir ve oraya şiirini kaydedecek kişiye kendini sorgulamasını önerir:

1-anlatı bütünsel mi?

Güzelin en belirgin özelliği bütünsel olmasıdır. Bütünselliği olmayan anlatılar bize güzellik duyumu vermez. O halde metnimize bakmamız gerekir; acaba bütünselliği var mı? Dağınık mı? İlgisiz mi? Eğer bütünsel değilse güzelden değil, çirkinden pay almıştır…

2-anlatıda fazlalık var mı?

Şiir bildirmeyi değil sezdirmeyi önceler, dolayısıyla fazlalıklar bütünselliği sezmeyi engelleyecek, ilgiyi dağıtacaktır. Eksiklik şiirde taşınabilir çünkü zihnimizin doğası, eksikliği tamamlamaya yönelik bir yetkinliğe sahiptir ama fazlalık bizi yoracaktır.

3-bu anlatı özgün mü?

Özgünlük insanın kendini, genel olarak insanı ve elbet varlığı anlamasının ön koşuludur. Muadili, yerine geçecek başka bir şeyi olmayan özgündür, biriciktir. Dolayısıyla daha önce yazılmış bir içeriğin tekrar şiirleştirilmesi, zihnimizce daha öncekinin taklidi gibi algılanacak ve biçimi ne kadar güzel olursa olsun o bayağı görülecektir.

4-bu anlatı taze mi?

Bu elbette biçim açısından bir ölçüttür. Bazen içerik özgün olmasa bile biçimdeki tazelik, anlatıya güzellik verecektir. Tazelik de bir yanıyla biçimdeki özgünlüktür. Daha önce kullanılmış bir söz kalıbı yahut bir ilişkiyi, farklı içeriklerle kullansanız bile zihnimiz onu bayağı görecektir ve dolayısıyla çirkinlik bulacaktır.

5-anlatının biçimi içeriğe uygun mu?

Eğer bir anlatının içeriğiyle biçimi arasında uyumsuzluk varsa, o zaman o anlatı uyuşumsuzlukla bize çirkinliği sezdirecektir. Diyelim ki etkin bir içerik var ama *"e"* karar bir anlatı yapmışsınız, o zaman bu uyarsızlığı doğamız algılayacak; biz nedenini bilmesek bile bu uyuşumsuzluk anlatıdan bizi uzaklaştıracaktır.

6-özne sorunu var mı?

Şiir, küçük bir evrendir ve biz şiiri okurken o evreni ancak, o evrenin merkezi olarak belirlenmiş bir özne aracılığıyla sezebiliriz. Dolayısıyla anlatıda özneler hiyerarşisi doğru kurulmamışsa veya merkeze bir özne yerleştirilememişse biz şiirin bütünselliğini sezemeyiz, dağınıklık bize çirkinlik duyusu verir. Şiir önünde sonunda bir cümledir ve her cümlede olduğu gibi yapan eden bir özne vardır, gizli olsun olmasın…

7-anlatıda anlam karmaşası var mı?

Şiir içsel bir dildir ama başkalarınca ortak kullanılan bir dil içinde öznel bir dil olarak kurulabilir. Bu durumda ortak dilin temel yasaları göz önünde tutulmalıdır. Tutulmazsa anlam kargaşası olur ve bu durumda o anlatıyı biz sezmek yerine, *"ne demek istiyor?"* diye sorgulamaya, dolayısıyla onun büyüsünü bozmaya başlarız. Bu nedenle anlatıda anlam kayması, anlam karmaşası yaşanmamalıdır. Akıcılık ve durulukla ancak güzellik ortaya çıkabilir.

8-anlatıda ses sorunları var mı?

Şiir, yüksek sesle okununca armonisi ortaya çıkacaktır ve bazı sözcüklerin bu armoniyi bozması pek olasıdır. Böyle olursa, ses ritmi ve güzelliği bozulacak ve anlatı şiir olamayacaktır. Bazı sözcüklerin söylenmesi yahut iki sözcüğün yan yana gelmesi durumunda ses bozuklukları olabilir. Bir müzikçi gibi anlatı gözden geçirilmeli ve sorunlu sözcükler düzeltilmelidir. Madem şiir bir cümledir, dizeler orda sözcük, sözcükler hecedir; bu durumda ses sorunu , dize sorunu var demektir.

9-dizeler bir solukta okunuyor mu?

Dize oluşturma teknikleri açısından çok önemli bir ölçüdür bu. Eğer bir solukta okunuyorsa o bir dizedir yahut şiir bir cümleyse, o artık bir sözcüğe dönüşmüştür. Bir solukta okunmayan sözcük olur mu? Bu durumda dizenin kurulduğundan emin olmak için bir solukta okunup okunmamasına bakılmalı ve bir solukta okunuyorsa o, bir dize olarak bırakılmalı… Eğer böyle olmazsa akıcılık bozulacak, dolayısıyla okuyucu büyülü bir sezgi yerine sorgulamalı bir bakışla anlatıya yaklaşacaktır. Bu, anlatının şiir olmasını engelleyen teknik bir sorundur, kolaylıkla düzeltilebilir.
10-anlatının ritmi, içeriğe ve biçime uygun mudur?

Ritim, özel düzenlenmiş bir zamandır ve şiir küçük bir evrense,

evrenin zamanı ortaktır. Başka bir zaman oraya karışırsa bütünsellik ve akış bozulacaktır. Bu yüzden şiirin zaman düzeni onun omurgasını oluşturacaktır; o iyi kurgulanmamışsa şiir kendini gösteremeyecektir, yığılıp kalacaktır. Dolayısıyla güzellik duyumu almamız olanaksız olur. Ritmi şiirin iskeleti olarak görebiliriz. Bu durumda ayağımız yahut kolumuzun kırılması nasıl güzel görünmezse iskeleti özensiz bir anlatı da güzel görünmeyecektir, dolayısıyla şiir olamayacaktır.

11-anlatı sizi heyecanlandırıyor mu?

Eğer bir anlatı, onu ortaya çıkaranı heyecanlandırmıyorsa okuyucunun heyecanlanması hiç mümkün değildir. Bir anlatı heyecan vermiyorsa bize bir şey sezdirmiyor demektir, içsel bir mayası yok demektir, bu durumda bize ulaşamayacak demektir. Dolayısıyla şiir olamayacaktır. Her anlatının şiir olması gerekmez, bir çalışma olarak anlatı yapılabilir ama şiir olması için o heyecanı içinde duyması gerekir anlatanın ki biz de duyabilelim.

12-anlatı size tamamlanmış duygusu veriyor mu?

Eğer bir anlatı tamamlanmış duygusu vermiyorsa bitmemiştir. Dolayısıyla da bütünselliğe kavuşamaz. Bütünsellik güzelliğin doğasının en belirgin özelliğidir, o halde tamamlanmamış bir şey güzel de olamaz. Tamamlanmışlık duygusu bazen içeriğin biçimle uyumsuzluğundan dolayı, bazen son öbeğin yahut dizenin ses ya da anlam olarak anlatıyı bitirememesinden dolayı olabilir. Tamamlanmışlık duygusunun ölçütü basittir; bir daha o anlatıya dokunma ihtiyacı duymayacaksanız, o anlatı tamamlanmıştır.

13-başlığı anlatıya uygun mu?

Başlık sanıldığından önemli bir konudur. Şiir ismiyle anılır ve değer bulur. Bu yüzden başlığa yeterince önem göstermek gerekir. Başlığı bizi etkileyen şiirleri okumaya daha çok özen

gösteririz. Eğer biz bir anlatıya başlık bulamadıysak, yahut başlık içimize sinmiyorsa şüphesiz ki o şiir tamamlanmışlık duygusu vermeyecektir, dolayısıyla güzelden değil çirkinden pay alacaktır.

14-anlatıyı yüksek sesle okudunuz mu?

Anlatı yüksek sesle okunurken zorluk çıkarıyorsa, nerede zorluk varsa orda sorun var demektir. Anlatıyı yüksek sesle okurken sevinç duyuyorsanız, bu anlatı şiirseldir demektir. Yüksek ses, sorunların ortaya çıktığı bir testtir. Dolayısıyla başkasına paylaşmadan önce mutlaka her anlatı yüksek sesle okunmalı, test edilmeli, gerekli yerler düzeltilmelidir. Eğer yüksek sesle okurken bir sorun yaşanmıyorsa, anlatı ancak o zaman başkalarıyla paylaşılmaya hazır demektir.

15-Bu anlatı başkalarıyla paylaşılmayı hak ediyor mu?

Eğer bu anlatı size heyecan vermişse, tek tek her maddeye göre gözden geçirmiş ve yüksek sesle okurken sorun yaşamıyor, size tamamlanmış duygusu veriyorsa başkalarıyla paylaşılmaya hazırdır. Ancak bir kez daha düşünmek gerek, bu anlatı başkalarıyla paylaşılmayı hak ediyor mu? Emeği eksik mi? İçinize sindi mi? Bütün bunlar son bir ölçüdür ve yayımladıktan sonra bir daha o anlatıya dokunmamak gerekir.

Bütün bunları bilen ben ve başkalarına yol gösteren ben, kendimi engelleyemiyor ve anlatı henüz şiirleşmeden başkalarıyla paylaşıyorum. Sabır ne yazık ki şairlik ikliminde kök salamıyor. Örneğin Sivas'ta katıldığım kitap fuarında, oradaki medreselerin iklimiyle yazdığım *"eriyen taş"* şiirinin son dizesi içime sinmedi, yani belli ki bu olmadı ama çözüm bulamadan heyecanla *"aydilisanat dergisi"*nde yayımladım. Bu hata, eksikliğe karşın paylaşma, yeni şeyler yapma konusunda beni her zaman güdülüyor. Ne yazık ki ben de bu konuda *"biliyorum ama kendimi engelleyemiyorum"* diyenlerdenim.

Şiir söz konusu olunca öznellik kaçınılmaz. Bu hem şiirin paylaşılmasındaki süreçler açısından hem beğeni açısından kaçınılmaz. Bir çok şiir severle birlikte bulunmuş biri olarak diyebilirim ki aynı beğeniyi görmek çok ender olan bir şey. Bazen bir insan farklı ruhsal zamanlarda farklı beğenilerde bulunuyor; sevdiği, etkilendiği şiirden haz etmeyenlere de tanık oldum, haz etmediklerine hayran olanlara da… Bu doğal, insan bir ruhsal karmaşa… Ama ortak bir beğeni yanı bulmak olasıdır, çünkü hem güzelliğin doğasının bir sonucudur bu hem de insan doğasının bir sonucu…

Akademi Gökyüzü'nde *Melis Taşkın* bir makale yazmıştı. Türkçe şiirde en çok beğenildiğini varsaydığı şiirlerin hece ölçüsü üzerine bir çalışmaydı ve beğenilen şiirlerin en uzun dizesi on beş hece, an az dizesi bir hece olmak üzere bir oranı olduğu varsayılıyordu. Hatta en çok beğenildiği varsayılan şiirlerin daha dengeli hece oranları olduğu üzerinde duruluyordu. Benzer bir çalışma *"aydilisanat dergisin"*de *Zehra Fişekci* tarafından yapılıp yazıldı. Facebookta, *"en sevdiğiniz on şiir"* adlı bir gruba herkes en sevdiği on şiiri yazdı ve toplam yüz katılımcının beğenilerinden ilk onu belirlendi. Bu belirlenen şiirler üzerine yapılan bu araştırmada, beğenilen şiirlerin bir A4'ten daha uzun olmadığına yönelik istatistiksel bir bilgi verildi.

Bütün bunlara tanık olmuş biri olarak diyebilirim ki ben de benzer düşünceler içindeyim. Nasıl şarkıların bir uzunluk oranı var, üç beş dakika civarında şarkılar kulağımızda yer edip kalıcı oluyorsa şiirin de zihnimizin doğasından kaynaklanan bir oranı var. On beş heceden daha uzun olan dizeler veya bir A4'ü hayli hayli aşan şiirler zihnimizdeki orana uymuyor, taşınamıyor, kalıcı olamıyor. Daha uzun olup da çok beğenilen, ezbere okunan şiirler de var elbette. Zaten şiir söz konusu olunca her şey öznel; ben kendi şiir sevgim açısından baktığımda bir A4 ü geçmeyen şiirleri ezbere okuyabileceğimi düşünüyor, onları

daha çok önemsiyorum. Ben de uzun şiirler yazdım, yazmaya da devam edeceğim. Bu bilgi belki de bir yol göstericidir, fazlalıktan arınmaya işaret edebilir.

Türümüzün giderek hızlı yaşadığı, hızlı tükettiği, hızlı beğenip bıktığı bir dünyada şiirlerin kısalması pek olasıdır. Bu tarihsel koşulların da bir sonucudur. Bu yüzyılda olmasa bile gelecek yüzyılda bir dünya devletinin kurulması pek muhtemeldir. Böyle bir devletin *"teknokrasi"* diyebileceğimiz, bilgiyi elinde tutanların egemenliğinde olacağı da varsayılabilir. Böylesi bir dünyada şiirin işlevi ne olacaktır?

Şiiri görmezlikten gelen bir otorite olmaz, olamaz. Dolayısıyla küresel bir dünya devletine gidişin başında bile şiirle ilgili rüzgarlar esmeye başlamıştır. Postmodernizm denilen rüzgar bütün yapıları sökmekte, parçalamakta, her şeyi birbirine karıştırmaktadır. Bu rüzgarı arkasına alan anlatıların, bilindik değerlerin dışında olması pek muhtemeldir, şimdiden örnekleri de vardır. Ancak hangi rüzgar eserse essin sonunda şiir var olacaktır, çünkü şiir bir insan gereksinimidir.

İnsan genetik müdahalelerle kalıtımsal geriliminden, yani içgüdülerle akıl ikileminden, yani kendi ve başkası çelişkisinden arındırılmadığı sürece ve endüstri çağının getirdiği yabancılaşmanın acısı dinmediği sürece şiir yanardağı her insanın içinde fokurdamayı sürdürecektir. Ne zaman insanrobotlar olur, o zaman şiir için gereksinim kalmayacak bir yazılım yapılabilir. Genetik müdahalelerin şiiri ortadan kaldırmasını beklemiyorum ama robotik insanlar olursa bu pek muhtemel olacaktır. Antik Astronot kuramcıları, dünya dışı varlıkların bizim genlerimizle oynadığını savunmaktadırlar. Şiir belki bu hızlı evrimin getirdiği boşluklarda mayalanmıştır belki buna rağmen sürmektedir. Ancak insan doğasının kaçınılmaz bir yüklemidir ve bu nedenle insan var oldukça şiirin de var olacağı söylenebilir.

O günler uzaktır, ne söylense sadece varsayımdır ancak bugün diyebilirim ki şiir, insanı yabancılaşmaya karşı koruyan bir zırhtır. Hele benim için, hayatı masala çeviren peridir. Çok kere *"esin perisi"*nden söz edilir durur. Şiir ve peri yan yana gelince bu çağrışım yapılacaktır fakat ben *"esin"*den daha çok, zihnin şiire hazırlanmasındaki emeği önceleyen biriyim. Elbette zihnimizin içsel koşulları ansızın bir şeyin kavranmasına olanak verir, ona esin denebilir ama benim perim şiirin kendisidir.

Eğer büyük şairlerin kişisel ömrünü incelerseniz, ansızın kavrayışla çıkan şiirlerin rastlantısallığından çok zihnin koşulların hazırlanmasının bir sonucu olduğunu görebilirsiniz. *Nazım Hikmet*'in hayatını incelemek bile bu konuda yeterli olacaktır. Sadece işi esin perisine yıkmak o kadar emeği görmezlikten gelmek, hatta ona haksızlık etmek olacaktır. Saatlerce şiirlerinin ölçüsü üzerine çalışan Nazım Hikmet'in bu emeği nasıl hiçe sayılacaktır?

Bu yüzden sadece kendi zihnim değil, çevremdekilerin de zihninin şiire hazır olmasını sağlamaya yönelik emek veriyorum. Bunu hiçbir karşılık gözetmeksizin yapıyorum, yapacağım. Kimi zaman yanlış anlamalarla, kimi zaman yargılamalarla karşı karşıya kalıyorum. Ancak bunu sürdüreceğim.

son söz

Her şey tarihselliğiyle anlaşılabilir ve tarih içinde olur. Bu demektir ki doğduğum çağ, doğduğum toplum, aile, çevrem, okuduğum kitaplar, düşlerim, düşüncelerim, rüyalarım, yanılgılarım, iktisadi ilişkilerim, beklentilerim bu kitapta bilip anlattığımın koşullarını oluşturdu. Şiirle ilgili benim göremediğim, bilemediğim, farkına varamadığım, öğrenemediğim, deneyimlemediğim o kadar şey var ki... Ama olsun, herkes kendi yolunu yürür ve kendinde büyür. Ben yürürken bir çok insanın düşüncesinden, deneyiminden, görüşünden, yanılgısından ve buluşlarından yararlandım. Belki bu kitapla başkaları da kendine yeni bir yol açacaktır. Bu tarihsel bir sorumluluktur.

Her şey tarihselliğiyle anlaşılıyorsa, şiir de tarihselliğiyle, tarihin içinde anlaşılabilir. Tarihin içinde şiirin izlerini, etkilerini, dönüşümü *George Thomson* ve *Caudwell* gibi yazarlar çalıştı, yeni çalışmalar da yayımlanıyor. Şiirin kökeni hakkında henüz pekin olduğumuz veriler yok ancak bu çalışmalar bize yol gösterebilir. Şiir insan doğasının bir gereksinimiyse o halde insanın dönüşümü şiirin de dönüşümünü belirlemiş olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında şiirin de insan gibi belli uğrakları göze çarpmaktadır. Mülkiyet öncesi insan toplumları doğal olmayan eşitsizlikler üretmemiştir. Doğal eşitsizliklerse toplumun devamı açısından işlevseldir ve bu yüzden kendini toplumun bir parçası dışında algılamayan ilkellerin zihninde bir sınıflama oluşturmaz. İlkel

topluluklar kanbağıyla birbirlerine bağlıdırlar ve sürdürülebilir bir iktisadi nüfusa sahiptirler. Bu yüzden topluluğun herhangi bir üyesinin zihni, topluluğun ortak zihninin bir devamı gibidir. Dolayısıyla şiir de topluluğun ortak zihninden üretilir. Bu nedenle ilkel toplumlarda şiir önünde sonunda ağırlıklı olarak toplumsal içeriklidir. İlkellerin kültüründe yaşamla inanç iç içe geçtiğinden, özel ayrışmış alanlar henüz ortaya çıkmamıştır. Yaşamla inançlar, dille şiir, hatta bütün sanatlar ortaktır.İlkellerin hayatında şiir ne büyüden ayrıdır, ne müzikten ne de danstan... Şiir her şeydedir, her şeyledir. ilkel topluluklarda şiir, topluluğun doğal bir işlevidir.

Tarımla başlayan iktisadi dönüşüm, toplumsal dokuyu da dönüştürmüştür. Özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla artık doğal olmayan eşitsizlikler de toplumun yapısına yer etmiştir. Toplum sınıflara ayrılmış, topluluğun ortaklığı dağılmaya başlamıştır. İlkellerdeki ortak şiir kültürü yerine, uygar toplumda her sınıfın kendine özgü şiiri filizlemeye başlamıştır. Üretim ilişkileriyle farklı sınıfların bakış açıları, yaşam tarzları ve kültürel birikimleri farklı olduğundan, farklı sınıfların şiir beğenileri, ilgileri ve söylemleri de ayrılmaya başlamıştır. Şiirde ilk bireysellik, iktisadi ve kültürel olarak zengin sınıflarda görülür. İktisattan ve kültürden az pay alan toplumun üretici ve çoğunluğu olan halk sınıfları içinde, bireysel söylem daha azdır. Çoğunlukla sınıfın ortak sorunları dile gelmekte, ortak bilincin sözlü geleneği üzerinden şiir sürmektedir.

Yazının daha yeni kullanılmaya başlandığı bu dönemde, yazı da ayrıcalıklı bir durumdur. Yazmayı bilen sınıflar ya üretim araçlarını elinde bulunduranlardır ya da doğrudan onlarla ittifak yapan sınıflardır. Dolayısıyla yazılı şiir de bu sınıfların kültüründe ortaya çıkmıştır. Halk sınıflarındaysa yazı yaygın değildir ve şiir söylenmeye devam edilmiştir. Sözlü şiir önünde sonunda ölçülerle, kalıplarla var olabildiğinden, müzikten de

ayrılamamıştır. Dolayısıyla halk sınıflarının şiirleri daha çok türküdür.

Endüstri ilişkileri, tarım toplumlarının kurgusunu alt üst etti ve sadece yeni bir sınıflaşma doğurmadı, aynı zamanda bireyin toplumsal bağlarını gevşetti. Böylece üretici sınıflardaki bireysellik, halk sınıflarında da görülmeye başlandı. Halk sınıfları değişince, halk sınıflarının şiiri de değişti. Sözlü şiir sürse de yazılı şiirler, toplumsal ve sınıf duyarlılığıyla ilgili içerikler olsa da bireysel içerikler filizlemeye başladı. Endüstri toplumlarında beliren *"ulus devlet"* kurgusu toplumsal eğitimi de önceleğinden, halk sınıfları içinde de yazı giderek yaygınlaştı. Böylece artık şiir toplumun her kesiminde okunan bir şey olmadan önce, yazılan bir şeye dönüştü.

Türk şiiri de bu genel çizginin dışında değildir. Asya bozkırlarında göçebe yaşayan Türk topluluklarında şiir ortak bilinçaltının dilidir ve destanlarda kendini gösterir. Yerleşik hayata geçen Uygurlar döneminde ilk kez yazılı şiire rastlanması da şaşırtıcı değildir. Bulunan ilk yazılı şiirin şairi saraydandır. Bu ilk yazılı şiirin de bireysel bir içeriğe sahip olması beklenen bir şeydir; çünkü şairi *Aprinçur Tigin* yönetici sınıfın müttefikidir. Anadolu Türkleri için, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı hanedanları döneminde de bu durum sürmüştür. Hem yazılı hem bireysel içerikli şiirler, saray çevresinde filizlemiş ve *"divan edebiyatı"* kültürü ortaya çıkmıştır. Bu önemde halk sınıfları *Öksüz Dede*'den *Aşık Veysel*'e sözlü şiiri sürdürmüşlerdir. Ancak Cumhuriyet döneminde, endüstri ilişkilerinin yavaş yavaş yer etmesiyle ve eğitimin toplumun her kesimine yaygınlaştırma seferberlikleriyle halk sınıflarında şiir yazılı hale gelebilmiş, bireysel içerik kazanmıştır. Öyle ki 1940'larda *"toplumsal gerçekçi sanat"* diye nitelendirilen sınıfsal içerikli şiirlerin yanında, aynı döneme ait *"birinci yeni"*nin bireysel şiiri de güçlü bir şekilde yer alabilmiştir.

Benim doğduğum yarı göçebe kültürde hala sözlü şiir etkindir. Yıllardır yapılan Curuspil yayla şenliğinde, hala aşıkların atışması temel ilgi odaklarından biridir. Endüstri ilişkilerinin henüz yerleşmediği kasabamda ve köylerinde, bir çok ozan bağlamayla yahut doğaçlama şiir söylemektedir. Şehirlere göç edenler veya okumak için şehirlere gelip dönenler yazılı şiire yönelmiş, bireysel içerikli şiirler ortaya çıkarmışlardır. Artvinli bir çok şair, Türk şiir edebiyatında yer edinmiştir. Ancak Artvin'de yaşayanlar için sözlü şiir hala önceliklidir. İlk şiir kitabım çıktığında, köyümde çok sevdiğim *İbrahim amca*, *"Şener hoca iyi yazmışsın da bunu şiir gibi yazsaydın, kafiyesi yok, ölçüsü yok"* demişti. Onun için benimkiler karmakarışık şeylerdi.

Nasıl ki günümüzde hala ilkel topluluklar var, benzer şekilde şiirin ilk hali olan destanlar da var. Nasıl ki hala yeryüzünde endüstri dışı toplumlar var, benzer şekilde sınıfsal içerikli ve sözlü şiirler, daha doğrusu müzikten ayrılmamış türkü şiirler de var. Gelecekte de bunların izi kaybolmayacaktır. Nihayet herkes şiir yazabilir ve bazıları şiir yazmayı, şairce bir hayat sürmeyi seçeceklerdir. Bu seçimi yapanların kültürleri, sınıfları, bilinçleri ne türden şiir yazacaklarını belirleyecektir. Benim bulunduğum toplumsal sınıf, kültür ve koşullar, yazılı şiiri öncelememe yol açtığından, anlattıklarım da yazılı şiir içindir. Bu benim sözlü şiire yabancı olduğum, karşı olduğum anlamına gelmez. Benimle dağ yürüyüşlerine veya kampa gelenler bilirler, mani söylemek benim alışkanlıklarımdan biridir. Bu yüzden diyebilirim ki yazılı şiir tümden bir tercih değil, bir sonuçtur benim kültürümde…

Kültürümüz önünde sonunda her şeyi etkilediği gibi şiiri ve şiir çalışmalarını da etkilemektedir. Bu etkiye bir çok kez tanık oldum ama en ilginci Atölye çalışmalarının hemen başında yaşananlardı. Kültürümüzde eleştiriye yönelik bir tiksinti oluşmuştu, daha çok rekabetten kaynaklanan aşağılama öncelenmekteydi. Oysa

insanın şiirle buluşması bir rekabetten doğan hırsın sonucu değil, insanın kendisini dönüştürmesinden doğan azmin sonucu olursa doğaldı. Bunun için bazı önyargıları yıkmamız gerekti. İlkönce tamlama çalışmalarında ve sonra yaptığımız her çalışmada bir gelenek oluşturmaya çalıştım. Çalışmalarda üretilen tamlamaları tahtaya yazdım ve katılımcıların kendi tamlamaları dışında hangisini beğendiğini bana bildirmesini istedim. Üstelik neden beğendiğini de açıklaması gerekecekti. Birlikte çalışmaya başladığı arkadaşlarının tamlamalarını, sonra da dizelerin ve nihayet şiirleri beğenmeleri önce katılımcılara uygun gelmedi, zorlandılar. Böylece çalışmalar sadece şiir üzerine yürümedi, alışkanlıklarına sinmiş rekabetçiliğin yabancılaştırmasına karşı da sürüp gitti. *"Dize oluşturma teknikleri"*ni bu kitaba koymamın nedeni de öncelikle buydu. Rekabet yerine paylaşmak şiirin doğasına daha uygundur.

Şiirbilimi tartışmaya açmamın gerekçelerinden biri de budur. Bir başka gerekçemse Şiirbilimin kurulmasıyla son dönemde şiire karşı yaygınlaşan önyargıların kırılması umududur. Bir facebook kullanıcısının, *"umarım bu yıl kimse şiir kitabı çıkarmaz"* diye bir yılbaşı kutlama dileği yazması durumu özetleyecek niteliktedir. Ticari olarak kitap basmayı önceleyen ajanslar, nitelik gözetmeksizin bastıkları kitaplarla bu yargılamayı haklı çıkarmaktadırlar. Şiir kitabı satmadığından, yayınevleri şiir kitabına uzak durmayı yeğlemektedirler. Bunun sonucu olarak da şiirlerini paylaşmak isteyenlerin bir yol bulması gerekti. Bu yol paradan geçiyordu, parayı bastıran kitabını da bastırmaya başladı. Eleştiri kültürünün eksikliği, kitapların niteliksiz olmasına yol açtı. Böylece her yazılanın şiir olduğu sanısı yerleşmeye başladı. Bunu şiir yarışmaları da desteklemektedir. Şiir yarışma jürileri, hangi ilkelere göre şiirleri değerlendirecekleri konusunda bir açıklama yapmamaktadırlar. Hatta böyle bir ölçütleri olup olmadıkları da şüphelidir. Şiirbilim işte bu ölçüleri

ortaya çıkarabilir diye umdum. Umarım bu kitabın doğrudan bir sonucu bu olur.

Bence herkes şiir yazmalıdır, olanak bulursa yayımlamalıdır da... Eğer şiirbilim, bir nitelik ölçütü sunabilirse, herkes bu birikimden yararlanıp kendini geliştirebilir. En azından genel ilkelerinin belli bir kabulü olmadığı sürece, yazılanın şiir olup olmadığını kimse söyleyemeyecektir. Bu yüzden, şiirbilim kurulmasa bile estetiğin genel geçer ilkelerinin yaygınlaştırılması gerekir. Bu yaygınlaşma sadece şiirimizin değil, insanın kendini anlaması ve anlatmasının da önünü açacak, toplumsal gerilimler daha da azalacaktır.

Bu konuda edebiyat dergilerinin işbirliği yapması, hatta olasıysa 2.ulusal şiir kongresinin bu konuyu merkez alacak biçimde toplanması, şiirin bütün taraflarının burada tartışması yararlı olacaktır. Böyle bir oluşum olasıdır ve sanırım bir çok edebiyat çevresi buna olumlu bakacaktır. Biliyorum ki şairler sadece övülmek değil, anlaşılmak da isteyeceklerdir. Anlaşılmanın yolu ancak ve ancak estetiğin ilkelerinin yaşama taşınmasıyla olabilir. Mutlaka bu sorumluluğu alan şairler çıkacaktır.

Bazı edebiyat çevrelerinin dünyaya bakışı o kadar çelişiktir ki bir araya gelemeyebilirler. Gerilim çatışmalar doğuracak niteliktedir. Bir anma toplantısında *"toplumcu gerçekçi şairlerin hoşgörüsüzlüğünden"* söz edip duygusal bir konuşma yapan şair ilgimi çekmişti. Hoşgörüsüzlük elbette insansal bir durumdur ve sadece şairlikle yahut toplumsal gerçekçi olup olmamakla ilgili değildir. Bu yüzden çözümü de insanın dönüşmesiyle olacaktır. hoşgörüsüzlük, anlamaktan çok yargılamadan doğan bir duygusal tutumdur. Demek ki eğer anlamayı önceleyecek bir kültür oluşturulabilirse ortadan kalkacaktır. Söz konusu şiir olduğunda, anlamak daha da karmaşık bir hal almaktadır. Öznelliğin baskın olduğu bir yerde anlamak veya anlaşılmak

daha da güçleşecektir. Bu sorunun çözümü de şiirbiliminin birikimiyle olasıdır. Bir estetik nesne olarak şiir veya güzel olarak şiir, sadece bir insanı değil, insanlığı kurtarabilecek bir olanaktır. Şiirle uğraşmanın kendisi daha baştan güzeldir. *"Dize oluşturma teknikleri"* şiir yazmak için deneyleyerek güvendiğim bir tekniktir ama aynı zamanda şiirle ilişkili olduğu için bile eğlencelidir. Çalıştığımız bir çok arkadaşım eğlenceli bulduklarını bir çok defa dillendirmişlerdir. Nasıl ki futbolcular için bir çalışma tekniği yoksa, bir çok çalışma tekniği oluşturulabiliyorsa, şiir içinde farklı çalışma teknikleri kurulabilir. Bu tarihin her döneminden daha çok bu çağ için gereklidir çünkü, yabancılaşmanın ve yalnızlaşma giderek derinleşmektedir.

Son sözle diyebilirim ki bu kitaptaki anlatının yaşamda karşılığı vardır. Benim aklıma da uymaktadır ve düşünme biçimine güvendiği arkadaşlarımın da aklına uymaktadır. Bu nedenle bu anlatıya güveniyorum ve kültürümüze bir katkı olduğunu düşünüyorum. Ayrıca bu kitabı bitirdiğimde büyük bir hafifleme hissediyorum. Bunu sevdim.

(foto:ufuk ustaoğlu)

şener aksu (ş.a)
1963 yılında Artvin'de doğdu. Bir süre tarih öğretmenliği yaptı ve daha sonra emekli olana kadar Kocaeli Üniversi'tesinde öğretim elemanı olarak çalıştı. Akademi Gökyüzü Dergisi'nin yazı işleri müdürlüğünü ve Aydilisanat Dergisi'nin yayın rehberliğini yürüttü. Kuruluşuyla birlikte aydilisanat yayınları yayın yönetmenliği görevini sürdürmektedir.

şener aksu'nun diğer eserleri.

1996-*Güneşin Denize Bıraktığı İzden ya da Öykünsüz* / şiir

1997-*Zamanı Yarım Kalan/gerçek sanat yayınları* /şiir

1998-*Tarih ve Devrim*/Kocaeli Üniversitesi Yayınları / tarih

2001-*Ulusunu Tutsaklıktan Kurtaran Mustafa Kemal Destanı* / Kültür Bakanlığı Yayınları / sahne denemesi

2001-*Robot Arkadaşım* /Kültür Bakanlığı Yayınları / tiyatro-çocuk oyunu

2001-*İlk Yardım Son Yardım* / Kültür Bakanlığı Yayınları / tiyatro-gençlik oyunu

2001-*kağıtçı*/Kültür Bakanlığı Yayınları /tiyatro

2003-*Bireyin Tarihteki Rolü Açısından Yahya Kaptan*/ Kocaeli üniversitesi yayınları (ikinci baskı 2007 Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi yayınları)/ tarih felsefesi

2003-*Ulusal Egemenlikler ve Geleceğin Otoritesi* /Kocaeli Üniversitesi Yayınları / tarih

2003-*Hayatın Rengi Saf Hüzün* /Şiir (Ruşen Hakkı Ulusal Şiir Ödülü birinciliği)

2006-*Hegel ve Tarih Felsefesi* / anı yayıncılık /felsefe

2007-*Kül nehri*/gerçek sanat yayınları/şiir

2009-*Dağ martısı*/umuttepe yayınları/ roman

2009-*Yaşamalanı ve otorite açısından devrim*/umuttepe yayınları/tarih felsefesi

2012-*11.dervişin kehanetleri*/aydilisanat yayınları/ öykü-deneme

2014-*Sanayiciliğe sıradışı bir yolculuk* - şerif ünan/ cinus yayınları / biyografi

2014-*11.dervişin dilinden*/patikalar dergisi yayınları / aforizmalar

aydilisanat yayınları

şiir

oya aksu *kağıt kokusu* / **necla kutlu** *içimde fındık güneşler* / **selma gün** *yapraklar kırmızı deli* / **gül anasal** *gül zamanlarda* / **songül karakoç** *kalbin sol anahtarı* / **mahir dönmez** *ıslak imza* / **a.yaşar tezulaş** *batık düşler ülkesi* / **a.arda yastıoğlu** *akustik aşk* / **zeynep karaca** ışığını arayan şiirler / **anıl küsen** *gecenin sandığı* / **dilek ayrıbaş** *yaz dileği* / **hayrettin geçkin** *yol ağrıları* / **filiz tatar** *annem için* / **minel altıner** *minela su* / **suat özdemir – elzem aksu** *aydili şairleri antolojisi* / **nuran güral** *mavi gelincik* / **halit nart** *saklı kumbara* / **k. nurettin gürses** *serçenin gözyaşları* / **ibrahim sedefoğlu** *aşk hali* / **nazmi tirben** *bir bedende üç can* / **selma gün** *eflatun hüzün* / **ibrahim sedefoğlu** *karanfil kokulu atlarla gel* / **çiçek polat** *çiçek tutulması* / **melek kavşut** *ekmek iskelesi* / **gamze bakay** *ben küçükken sen buluttun*

öykü - deneme

şener aksu *11.dervişin kehanetleri* / **gönül balkır** *güvercin döngüsü* / **bergenihal** *yalnızlığın el kitabı yoktur* / **murat sipahioğlu** *mardin düşleri* / **kenan demir** *karanlığı uyutma sanatı*

araştırma - anı

melek durukan *hayata tutunan prematüre bebekler* / **gül anasal** *kocaeli edebiyatçıları derlenimi* / **selahattin uyuşan** *geçmişi çağırmak*

masal - çocuk romanı - öykü

nadide utku *incili nine* / **nadide utku** *masal rüzgarı* / **reyhan yıldız çınar** *sihirli orman'ın masalı* / **nadide utku** *oyuncak ülkesi* / **oya aksu** *kuş ağacı* / **diren gümüş karalı** *zen filler* / **nadide utku** *müzedeki sandık*

gençlik romanı

nadide utku *ay kapısı* / **oya aksu** *aksak sesler*